

ІВАН ВИРГАН

Жуков

ІВАН ВИРГАН

ПОЕЗІЇ

Київ
«Радянський
письменник»
1981

У2
В92

В книгу избранных стихотворений и поэм вошли лучшие произведения известного украинского поэта, написанные им за сорок творческих лет. Это своеобразная поэтическая летопись о становлении Советской власти на селе и героике Великой Отечественной войны, о красоте природы и человеческой души.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко,
С. А. Крижанівський, М. Л. Нагнибіда,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
С. І. Олійник, Б. П. Степанюк*

Упорядкування

*Н. І. Вергун та С. А. Крижанівського
Вступна стаття і примітки
С. А. Крижанівського*

В 70403-050 65. 81. 4702590200
М223(04)-81

© Видавництво «Радянський письменник», 1981

НАРОДЖЕНИЙ ДЛЯ ПОЕЗІЇ

Іван Вирган належить до тих поетів, про яких кажуть, що вони поетами й народились. І що саме таким природним поетом, до того ж справжнім майстром, був Вирган, підтверджують відгуки про нього найвидатніших наших поетів, класиків радянської поезії.

«Творчі спроби Ваші змалювати величний труд радянського народу, найвеличнішої епохи нашої є і найкращі і найсильніші»,— писав йому Павло Тичина.

«Ваша книжка «В розновні літа» принесла мені свіжу радість. Радість не несподівану, звичайно: Ви знаєте, що я здавна любив Вашу творчість... І Ви любите життя, людину, добре і красиве в людині, Іване Оникійовичу. Ви пишете про війну і мир, і горнетесь Ваше серце до миру...» — відгукується в листі Максим Рильський.

Почавши свій творчий шлях на початку 30-х років (перша книжка віршів «Озброєна лірика» вийшла 1934 року), Іван Вирган неквапливою ходою йшов по пиві української словесності сорок років, видавши щось із двадцять книжок лірики й поем, нового і вибраного, у кожній книжці шліфуючи та поліпшуючи свої твори. Шлях цей не закінчувався ні останніми зажиттєвими збірками «Вибране» та «Серце» (обидві

1969 року), ні збіркою «Поезії», що вийшла 1976-го, через рік після його передчасної смерті (1975), тому що ні життя, ні пам'ять, ні шлях до людей у справжнього поета ніколи не кінчаються.

Писали про Івана Виргана критики та поети теж немало. Його книжки виходили з передмовами Ю. Барабаша, В. Мисика, В. Кочевського, Р. Третьякова, М. Острика; критичні розвідки про поета, крім «Листа до Івана Виргана» М. Рильського, палезать В. П'янову.

Блискучу характеристику поетові дав Василь Мисик у передмові до збірки «Питиме зілля»:

«Велика й нелегка історія нашої країни етап за етапом вкарбувалася в сторінки Вирганової поезії. Все знайшло в ній своє місце: і боротьба за соціалістичну перебудову села, і мирна праця українських колгоспників, і суворі випробування війни, і трудні роки післявоєнної відбудови. І для кожної нагоди в нього вистачає влучних спостережень, яскравих образів, незатертих слів».

Вже в цих характеристиках вимальовуються визначальні риси поетичного обличчя Івана Виргана.

Він — поет-філософ. Його філософія — життєствердна і ґрунтується на матеріалістичному розумінні явищ, на народному світогляді, завше оптимістичному і перспективному. Вона дає ґрунт для оцінки кожної події і явища, особи і факту з погляду загальнонародного, загальнолюдського, гуманістичного і комуністичного, бо загальнолюдське у своїх найвищих критеріях співпадає з комуністичним. Поезія Івана Виргана національна і в той же час інтернаціональна, бо в її основі лежать любов і повага до всіх людей труда, до людей доброї волі. Це підтверджує і М. Острик, кажучи: «Художньо-філософський аналіз новизни радянського світу в усіх його вимірах став основною лапкою поетичної роботи І. Виргана».

Вирган — поет-філолог. Йому завжди було притаманне шукання найвиразнішого слова для вислову думок та емоцій. Часом здається, що поет спеціально вибирав чи навіть вигадувє окремі слова, але завжди виявлялося, що вживані ним слова є в словнику і він їх використовує як незаржавлену і нестерту зброю. Час показав, що у цій суперечці — яке слово взяти в рядок — мав рацію поет, бо щоразу його слово було найвиразнішим і найточнішим.

Вирган — співець трудів і днів радянської людини, сучасного українця; в його поезії досить повно відбився новий національний характер сучасника, в якому вдало поєднуються повага до кращих традицій мпнулого і відчуття новизни сучасності, аж до перших помітних кроків науково-технічної революції.

Як поет праці, Вирган із особливим замилюванням оспівував всяку працю, але найперше — хліборобську, гуртову, колективну:

Мені здалося, що бригада
Не сіно косить, а співа,
Що не трава в покоси пада,
А запашних пісень слова.

(«Косовиця»)

Вирган — поет кохання. Не так уже багато в нього любовних віршів, але створені вони зі справжнім натхненням:

До твого низенького подолу
Припадають квіти духмяні...
Як же не любить тебе мені,
Як же не співать про щастя-долю?

(«Щастя-доля»)

Любов розуміється поетом всеосяжно: від любові до коханої, дружини, до матері — і до Батьківщини, але завжди на високих регістрах.

Вирган — поет природи. Рідко хто з такою увагою слухав природу і милувався нею, зливався з нею всім своїм єством, малював її олюдненою, омашпненою, сповнювався пафосом «другої природи»:

Похолодніли ранки й вечори,
Пустопаш скот ходив уже лугами,
Поля спустіли,
Тільки ще з плугами
Тягалися певтомні трактори.

(«Обеліск літові»)

В поезії Виргана гармонійно поєднало ліричне й епічне, особисте й громадське, емоційне й картинне.

Біографія поета відбиває біографію того покоління, свідоме життя якого визначила радянська дійсність; воно вчилася в школах, брало участь в індустріалізації та колективізації, служило в рядах Червоної Армії, закінчувало вищі школи в часи довоєнних п'ятирічок, брало участь у боях з фашизмом, а в післявоєнні роки й десятиріччя виходило на аванпости праці, творчості, науки.

Іван Оникійович Вирган (справжнє прізвище — Бергун) народився 1 червня 1908 року в с. Кліщенцях (на той час Матвіївка) Глобинського району на Полтавщині у селянській родині. Після закінчення Кременчуцького педагогічного технікуму два роки вчителював, проходив кадрову службу в рядах Червоної Армії, вчився на філологічному факультеті Харківського університету, який закінчив у 1940 році. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. Як уже мовилося, перша книжка віршів «Озброєна лірика» вийшла у 1934 році і відбивала переважно враження від років військової служби. Вся подальша біографія поета — в його віршах, в його книжках поезій. Вирган також виступав як прозаїк, як перекладач, трудився над

укладанням російсько-українського фразеологічного словника. Більша частина його життя пройшла або на селі, в тій же оспіваній ним Матвіївці над Сулою, або в Харкові.

Якщо мати на увазі, що «Бібліотека поета» хоче показати поетів у їх діянні і зростанні, в історично-хронологічній послідовності, то нам би хотілося довгій, сорокарічний творчий шлях Виргана природно поділити на два етапи: довоєнний і воєнний (1930—1945) та післявоєнний (1946—1975), хоч через важку хворобу він змушений був творчу роботу припинити трохи раніше, десь 1972 року.

* * *

П'ятнадцять передвоєнних та воєнних літ Іван Вирган працював дуже інтенсивно і видав книжки поезій «Озброєна лірика» (1934), «Сад дружби» (1935), поему «Джигіти» (1937) та збірку «Щастя-доля» (1938).

Якщо першою книжкою, в якій переважно містилися поезії, навіяні перебуванням в Червоній Армії та загальним настроєм готування до оборони країни, передчуттям воєнної грози, він ще не підіймався з загалу поетів, то дві наступні книжки лірики і поеми явили оригінального поета, що міг сказати про себе словами О. С. Пушкіна «и неподкупный голос мой был эхо русского народа», а в даному випадку — народу українського. В книжках Виргана у досить неквапливій і тим більш пекрикливій манері відбито трудно і дві колгоспного селянства, робітничого класу та народної інтелігенції, колективістський склад їхнього характеру, щоденні радощі і болі його сучасників у труді, в побуті, в сяганні до нових висот.

Зовні традиційна мапера оповіді, поєднання доброго знання життя народу з високою ідейною напругою,

чуття новизни, політ фантазії, опертя на класичну літературу та на народну творчість — у цьому складному сплаві текла ріка пісень поета, який, ніби нікого й не зачіпаючи, а тим більше не повторюючи, утверджував своє бачення світу — вирганівське:

О твій льон, о зенітки мої!
О полків наших сила залізна!
В нас найкраща у світі Вітчизна,
Все готове на захист її —
І твій льон, і зенітки мої.

(«Ліричний наступ»)

Ця провідна патріотична нота звучить у баладі про сестер, які чекають своїх суджених: одна — кінотника, друга — пілота. Шевченків мотив щасливої матері передано у вірші «Материнська» (згодом названій «Колискова військова»):

Хай тобі присниться, синку, сон,
Як твій татко стереже кордон...

Органічно виростає й мотив «саду дружби», в якому зливаються зусилля тих, хто ростить сад, вчить дітей і захищає кордони Батьківщини у той час, коли вже «встановилася погода історичних п'ятиріч»:

Наша молодість не збоку,
А в виру життя цвіла.

(«Сад дружби»)

Уже тоді серед інших українських поетів, які, беручи приклад з Тичини та Рильського, вчилися малювати постаті будівників нового життя, в Івана Виргана з'являється образ доярки Марти, що славна своїми трудами.

З портрета однієї людини природно пролягала путь до поетичного узагальнення, яке відбивало суть колгоспного ладу:

Від спрягання — до артілі,
Від вербички — до садка,
Із землянки — в хати білі.
Он який він, шлях, на ділі,
Он дівоча путь яка!

(«Марта»)

Із того ж «саду дружби» виросло й ширше розуміння дружби народів, бо саме цією ідеєю пропизана поема «Джигіти», в якій малюється дружній зліт під Ельбрусом різних націй і народностей.

Гінкий чеченець. Кабардинець
Статечний — сажень у плечах,
Балкарець мрійний, осетинець,
Черкес, і тюрк, і ахвах

з'їхалися на перегони та дружні змагання, а все це стало можливим в результаті здійснення ленінської національної політики партії, одним із натхненних співців якої і став молодий Вирган.

Органічно виростає у нього й образ Леніна як вождя трудящих нашої країни і всього світу. Так само природно виникають у Вирганових віршах картини Псла, Сули, ворсклової долини і наддніпрянських луків. Іноді розповідь про буття нового села пабуває якихось ідилічних відтінків, та в основі Вирганового письма лежить реалістичне малювання дійсності:

З мого села виходять трактори
З сівалками. За ними — ваговози
Із лантухами зерна. Їх ведуть
Ті самі люди, що з дитячих літ
Наймитували в багачів...

(«Сільські видіння»)

В багатьох віршах виявив себе Вирган і чудовим пейзажистом; мистецтво малювання словом доведено у нього до досконалості:

Косарі несуть на косах
Захід сонця, дух трави,
Деркачі дерчать у лозах,
Череда іде з блукви.

(«Меркне Ворскло золотасте...»)

Недарма ж так зачудовувався М. Рильський словом «блуква», відзначаючи, що «блуква ж таки є не тільки в живій мові, джерелами якої ви раз у раз користуєтесь, а й у словнику Грінченка, і означає воно: «место для пастьбы скота, выгон» (з листа до І. Виргана).

Отже, поет, як чутлива Еолова арфа, відзивався на все, чим жив народ радянський, чим жила вся його Батьківщина. Одночасно росли його майстерність, уміння знайти найточніше слово для кожного явища, людини, факту, почуття. Ось кілька рядків із «Оповідання про діда Охріма», рільника, що, проживши довгий вік, відходить в інший світ, а життя продовжує свій переможний хід:

Розмикає важкі повіки,
А круг нього стоїть весь рід.
Ой, де ж він лишає навіки
Завойований в Жовтні світ!..
...А на ранок сніги зійшли
І окинулись рясом луки...

Виключне чуття ритму, майстерність живописання проявляється у кожному вірші, чи це буде «Матіола», чи «Соловей», чи «Молода мати». Треба сказати, що Вирган не раз повертався до своїх ранніх, але улюблених віршів, доробляв їх, шліфував, навіть давав нові назви. І це, зрештою, не лише право, а й обов'язок поета, хоч, скажемо по правді, дивлячись на процес очима історика, нам би хотілося бачити рядки поета такими, як вони були створені тоді, з неповторним ароматом того часу.

Досить цільна за стилем, темами, мотивами до-
вовенна творчість Івана Виргана складає окремий етап
його поетичного діяння, творчого шляху.

* * *

Майже десять років не виходили нові книжки І. Вир-
гана. На перешкоді стали воєнні та інші обставини.
Вони дещо затримали якщо не творчий розвиток поета,
то принаймні вихід його творів у світ. Ось чому чп-
мало віршів, створених ще до війни, в 1938—1940
роках, треба шукати в першій пововенній книжці «По-
ворот сонця на літо» (1947), а також у двох наступ-
них — «Квітучі береги» (1950) та «Країна щастя»
(1951), хоч, можливо, і в дещо зміненому, відредагова-
ному вигляді.

Поезія Виргана за це десятиріччя набула нової яко-
сті. По-перше, зник наліт ідилічності, помітний в ча-
стині дововенних віршів; його порушила трагедія війни,
яку поетові довелося побачити на власні очі, аж до
картин таборів смерті на зразок Майданека. Згодом
поет спробує творити нову ідилію, малюючи радість
мирного післявоєнного труда та споглядання вічної
матері-природи. Тоді в поетову душу ще не проникала
тривога за її цілість в умовах науково-технічної ре-
волюції, яка не дає спокою поетам нинішнім.

Що ж до такої якості стилю поета, як фольклоризм,
який у дововенний час іноді набував рис стилізації
(згадаймо оте «Ой ви, хлопці кучеряві, козаченьки на-
ші браві, швидше приїздіть»), то до подібної стиліза-
ції поет більше не повертався; його фольклоризм
в поєднанні з певними рисами класицизму, античної
епіки набув нової якості, складався як певна стильова
течія, на чолі якої в українській поезії стояв Риль-
ський. До неспішливої манери малювання додався

глибший психологічний аналіз людських відносин та, безперечно, оптимістичне сприйняття дійсності в умовах мирного життя. Адже відбудова торкалася не лише відновлення господарства, а й відбудови людських душ на основі любові і згоди. Ці мотиви помітні у віршах «Матері», «Чекання», «Донькам», «Ще громом і вогнем завалене міжгір'я». Провідним мотивом першої післявоєнної збірки є повертання сонця на літо «на блакитні погожі дні»:

І в моєму житті ще зимно,
Ще не топлено по війні,
Але вже над Донбасом димно —
Й не сумні вже мої пісні!

У цих коротких рядках міститься велике художнє узагальнення післявоєнних надій як в громадському, так і в особистому плані, адже «ні кращої, пі такої, я тільки тебе шукав». Це дає підставу для оптимізму:

І от ми зустрілись знов
На руїнах нашого раю...
Той рай ми відновим, я знаю,
Як буде така любов!..

(«В цій місці вишневім колись...»)

Ця перспектива реалізувалася у двох планах. У ліриці — в дальшому зрості багатомірності людського сприйняття світу, а в епосі — в малюванні картин сільської колгоспної праці, зокрема в поемах «Матвіївка над Сулою» та «Надорільські дівчата». Відомо, що саме жінкам довелося взяти на свої пемічні плечі увесь тягар післявоєнної відбудови, їхніми руками підводилися з руїн колгоспи, вони і стали героїнями поем.

По-своєму класичним став вірш «Дівчинка з кулькою», де «тая кулька на собі тримає великий світ»:

О дівчинко, оглянйся на хвилинку!
Чи ти не сонце, що над нами йде
І землю за незриму павутинку
По голубому всесвіті веде?

В цій поетичній метафорі, людина — всесвіт, відбився дальший розвиток гуманістичних ідей радянської поезії, оте саме, про що сказав російський поет Л. Мартінов:

«Незаменимых нет? Нет. Заменимых нет!.. И каждый человек неповторим».

Із загальної тональності не випадає епічна розмова про людей нового села. Поет не раз повертався до своєї найбільшої поеми «Матвіївка над Сулою» і з любов'ю та замилюванням переробляв її, підкреслюючи індустріальну перспективу села в розмові з інженером, що будує електростанцію. «З першого варіанту поеми майже нічого ми не знали про нього: «смагливий, гострозорий...». Він не мав навіть імені, настільки був безликим і схематичним.

А нині герой твору став живим характером — Степаном Ільковичем, ніби вдруге народився на авторських сторінках», — писав у передмові до «Вибраного» (1969) Віктор Кочевський.

В поемі з'явилися нові людські характери, яскраві пейзажі нового села, лексика та фразеологія поповнилися словами сучасного громадського та побутового вживання; в ній відтворена багата народна мова сучасного колгоспника, як у рівній мірі й інтелігента, яскраво підтверджуючи процес стирання граней між містом і селом, розумовою і фізичною працею.

Одним із головних персонажів поеми є сам автор, чи, як тепер говорять, «ліричний герой», — хоч який же може бути ліричний герой в епічному творі? Поет чудово знає історію свого села і навіть бачить ті зміни, які відбулися в рідній Матвіївці чи Кліщинцях. Слово народної мудрості додає в розмові і дядько Огей Недоля, «чутливий, добрий. Сказати найкоротше — кому-ніст». Нова Матвіївка постає в уяві поета як поєднання краси індустріальної і сільської:

З прозірчастих високовольтних щогол
На шиферні й на черепичні дахи,
На рясовіті молоді садки
І на лани шовковохвилі — всюди.
Немов скісні блакитні пасма зливи,
Спускаються дроти. Попід горою
І на горі біліються палаци.

Зараз ми можемо сказати, що поетова фантазія досить точно уявила обриси сучасного села.

Давно засвітилися «лампочки Ілліча», а «Матвіївка над Сулою» не втрачає свого художнього значення як одна з кращих поем про колгоспне село.

Трохи інше звучання має поема «Надорільські дівчата», написана більш стисло і динамічно. Сім молоденьких дівчат з ланки, що працюють в полі, відбудовують село, ходять на курси, співають пісень, стикаються з погрозою посухи, яка справді вдарила влітку 1946 року, і мусять виконати свої обіцянки дати рекордний врожай буряків. Вони й придумують засоби зрошення полів майже без жодної техніки:

— Буде по Києву
Слава орільська гуляти,
Буде по всій Україні,
Як пісня, лунати...
— Хай нас у праці
Наслідують кожна дівчина!
— Хай нас у пісні
Прославить співець наш Тичина!

Реалії нового життя дуже природно входять в поетичні рядки, демонструючи уміння поета наповнювати новим змістом традиційну, класично врівноважену форму.

У збірниках «Квітучі береги» та «Країна щастя» вміщено чимало віршів, які нині уже звучать як наша радянська класика. До них належить і вірш «Як гарно в Берестовому!», де пейзажний малюнок перетворюється на хвальну пісню про сучасну Україну:

Внизу, де синіють плеса,
Де був колись кінський брід,—
Біліє будинок ГЕСу,
Снується стовпами дріт.

Природно приходить в поетичний світ Виргана і лєніньська тема. Митець відчув потребу, прагнення дати риси образу Леніна:

І знову — до пера. Він зна: пріспіне час —
І сам себе в борні, як крицю, загартує
Робочий бідний люд. Зросте могутній клас
І з зброєю в руках щасливий світ збудує.

(«Ленін у Шушенському»)

У таких віршах, як «Настрій», «19 вересня 1939 року», «3 вересня 1945 року», Вирган прагне бути поетичним літописцем історії нашої Батьківщини, зокрема малюючи вікопомні події визволення Західної України та закінчення другої світової війни. Найбільше ж його хвилює переборення згубних наслідків війни, які ще довго після того, як замовкли гармати, відзначаються у людських душах; про це йде мова й у віршах «Жахна бувальщина» та «Дивовижний Даньків сон»; про війну ж написано й оповідання «Даринка з братиком» та «Краса».

* * *

Останні два десятиріччя творча праця поета, можливо, й не була особливо інтенсивною, про що свідчить порівняно невелика кількість нових книжок, зате його поезія стає все просвітленішою, класично чіткою і гармонійною. Багато уваги приділяє поет шліфуванню старих віршів, і в кожному новому виданні вибраних

творів поряд з відредагованими віршами попередніх років та десятиліть з'являються й нові твори як ліричного, так і епічного звучання. Поет ніби обертається у колі тих же тем — спогади про війну, село, природа, але з'являються вони на принципово новому суспільному фоні, в інших типових обставинах, і цими обставинами є суспільство розвинутого соціалізму, обставини науково-технічної революції. Люди епохи НТР — це і є те нове, чим відзначені всі твори Виргана цього часу, про що б конкретно він не писав. Поет із властивим йому замилюванням пише про осокову пушинку, що залетіла до нього у вікно і сіла на письмовому столі, але він вказує їй на краще місце — упади на «степовій дорозі і зробиш могутнім осоко-ром», а тим часом пушинка «вписується» у міський пейзаж:

Піднялася над сусіднім домом,
Над високим голубим Держпромом
І втонула в сонячній блакиті.

Характерні навіть самі назви книжок Виргана: «У розповіді літа», «Над Сулою шумлять явори», «Питиме зілля». Про війну нагадує «Ворон», що прожив триста літ і ніби побачив сліди бойовиська, але, «як на зло,— цвіли там волошки і мак-самосій процвітав».

У «Весняних експромтах» показано радість спільної праці у вишнику, який посадив ніби не сам поет, бо там «цілу днину трудилися вітер, сонце й дощ. Це факт», а тому «в усякім, найменшій і найбільшій, ділі всі ми є співники».

Цікавою є праця, пророблена поетом у двох останніх зажиттєвих виданнях: «Вибраному» (1969) та «Серці» (1969). В різні часи писані і навіть друкovanі етюди поет звів під один епічний «дах» «Із степового подорожника», і вийшла чудова картина щоденного радянського життя, показаного десь у глибинках, у зу-

стрічах з простими радянськими людьми. В «Матері і синові» це зустріч на пароплаві, що пливе униз Дніпром. Мати їде вклонитися пам'яті старшого сина, що загинув у битві за ці дніпрові береги, їде здалеку, аж з білоруської сторони, а син їде на будову. З винятковим замилюванням розкриває Вирган благородні почуття цих чудових людей, що тепер їдуть будувати нову Каховку, відбудовувати Дніпрогес.

А легендарна Каховка! Каховку часів громадянської та й Вітчизняної війни,— зазначає поет,— «мені не описати, після Яновського, таврійських тих боїв», зате яке поле діяльності для змалювання трудових звершень:

Яка чудесна доля —
Перетворитися із бойового поля
На поле трудове, з землі, де лягала кров,—
На землю радісних, невиданих будов!

Уміння бачити в малому велике — одна з найважливіших рис художнього узагальнення взагалі і в манері Івана Виргана зокрема. Багато митців пробували «писати» степ, а в наші дні є такий чудовий співець степу, як Олесь Гончар. Але Вирган уміє для кожного явища знайти свої кольори, тони, образи. На путі, що лежить між пшеницями «рівно, як натягнена струна», і ніби «просто в небо вгониться вона», він зустрічає дубочки і не обіцяє їм легкої долі в цім посушливому степу, а малює досить сувору картину їхнього зросту і наказує: «запускайте корені в глибіню». Та от серед степу на мотоциклі мандрівного поета доганяє молодик, а насправді дівчина, яка і є господарем цих степових дубків і з охотою розповідає про себе. Вона напоїла поета водою з термоса, та «й миттю зникла в мревій далині». Яка проста і разом з тим значуща картина, що дає повне уявлення про духовне зростання радянських людей! Дівчина в розмові з поетом не

без знання справи міркує про особливості письменницької та журналістської професії. Для неї не чужим є ім'я Сквороди, бо ж всього цього її вчили в школі.

В оповіданні «Степове озеро» героєм виступає дід, сторож сільмагу, що розповідає дивну повість про степове озеро, яке штучно зробили серед степу колгоспники. Про все це розповідається неквапливо, іноді римованим, іноді білим віршем, а сам поет постає як літописець нашої колективістської доби, що таки пішки, як Скворода, обходив степовий південь і, повний враженнями, констатує, що індустріальна доба прийшла у степ:

Одні за одними розвідники ідуть. —
Шукають для води в безводні землі путь,
І заповняються степи будівниками,
Лунають гомоном, машинами гудуть,

будують канали й рукотворні моря, а в поета визріває задум нової поеми. А, власне кажучи, вона вже написана, хоч і зветься «На підступах до поеми», і поет має змогу зробити далекосяжний висновок:

Добро, як день і піч живеш ти тільки нею
І як ніщо тобі не заважа. Добро,
Як розум твій живе у злагоді з душею
І з ними в злагоді живе твоє перо!..

Творчість Виргана — невичерпна; в ній можна знайти багато мотивів: від любові до народу і рідної землі аж до любові до своїх ніжних доньок. І знову пригадується захоплений лист Максима Тадейовича Рильського, який згадав і про чудовий образ Шевченка, створений поетом у вірші «Спасибі, Росіє моя», і підкреслив: «Ви не боїтеся трагічного в житті», згадав і про любовну лірику, і про багатство мови. Найвищою похвалою звучать слова, що у Виргановій поезії «скондепсовано, зібрано у один прехороший букет усі ті риси нового, радянського, соціалістичного життя».

Як і кожен оригінальний поет, Вирган має свою естетику і поетику. Які ж риси поетики особливо притаманні творчій манері митця?

Вирган — поет класичної традиції. І хоч його ритмічні ходи, його мелодика надзвичайно різноманітні, хоч у його творах можна знайти майже всі розміри: від «кованого» ямба до тристопних, пісенних, близьких аж до гекзаметра шестистопних розмірів; і хоч слід мати на увазі, що такою ж різноманітністю позначена і його строфіка, все ж поет не прагнув до нарочитої ускладненості ритмів, рим і строф, а його свосвідність полягає не в цьому: адже Вирган, маючи виняткове чуття ритму, мелодії, усе ж спеціально «пісенним» поетом не був. Скоріше — він поет спокійного, епічного звучання, і в цьому епічному, оповідному ключі він охоче користувався білим, неримованим, віршем, переважно п'яти- і шестистопним ямбом, як, наприклад, у поемі «Матвіївка над Сулою». Його рима, будучи багатую, ніколи не була екстравагантною; поет прагнув точної рими.

З нашого погляду, новаторство Виргана у поетиці найбільш позначилося в надзвичайно багатій, гнучкій, вигадливій лексиці, в епітеті, що цілком стверджує думку деяких теоретиків, які вважають, що оригінальність поета якнайвиразніше проявляється саме в епітеті, у фразеологічному багатстві, синтаксичній досконалості, опертих на народну мову, загалом у високій культурі поетичної мови.

Ось тільки деякі епітети: берег кручуватий, трактори невтомні, баби безлітні, жнива ілляні, вечори завалисті, небо зоряве, оболон світлий, ліхтарі білоголові, корчака рогата та ін.

Метафори Виргана виказують всю оригінальність його поетичного думання: «рукавів своїх білі птиці», «моря синє коликке кружало», «мріє веселкою стомле-

ний грім», «сива баба — завальна зима», «мороз — моцар-залізник», «Дунай кладе на берег кригу, мов білий сир на жовту мамалигу», ми бачимо, що вони зіткані з народної основи і переткані власною поетичною фантазією. У нього — поїзди шугають, коні пнуться, млин... гуркотняву збиває, верба горбатіє самотньо і т. д.

Справді, як писав Рильський: «на хвилину здається, що сам Іван Вирган відчуває себе бджолою, обтяженою медом і воском». Ось він у поемі «Надорільські дівчата» малює дружну ланку трудівниць:

Сім молоденьких дівчат.
Стрункостанні, вродливі,
Пилом припалі,
Як ті перепілочки сиві.
Поруч ідуть,
Несучи за плечима на сапах
Молодики тонкорогі
І свекляний запах.

Вже з цих рядків виразно вимальовується стиль Виргана, що справді був співцем трудів і днів радянського народу.

Уроки Виргана — співця соціалістичного способу життя та радянського характеру — полягають у надзвичайній органічності його таланту, щирості душі, багатстві образів і картин, думок і настроїв, які він явив у своєму творчому довголітті. Він поставив нерукотворний пам'ятник нашому соціалістичному ладові, новій людині — гуманісту, колективісту, інтернаціоналісту і патріоту. Зразком такої людини у самій його найглибнішій суті був сам поет.

Степан Крижанівський

ПОЕЗІЇ

Із книжки
«Озброєна лірпка»
(1934)

ЛІРИЧНИЙ НАСТУП

Ніч тече прохолодою зір
Над наметами дивізіону,
Понад обрієм, коло кордону,
Наче гори, окреслився бір.
Ніч тече прохолодою зір.

До намету торкнулась роса,
Місяць креслить на ньому орбіту.
Я не спатиму, люба, до світу,
Буду думать і буду писать...
По намету стікає роса.

Засинають зенітники вже,
Хай присягаться їм літаки,
Сонце, вітер, походи й піски...
Від роси їх намет береже.
Засинають зенітники вже.

Ці намети з того полотна,
Яке тчуть із того ж таки льону,
Що росте у твоєму районі,
Полісянко моя ілляна.
Ці намети з того полотна.

Ти далеко від мене, як даль,
Там, де Коростень тоне в садках,
В'ється Уж у крутих берегах
І куди моя лине печаль...
Ти далеко від мене, як даль.

Так люблю я оце полотно
На наметі й на рушнику,
Як тебе, твою мову дзвінку,
Твої руки і кіс волокно...
Так люблю я оце полотно.

Чутко спить моя дружна чотá,
Завтра знову навчання, похід.
Місяць висить, як виспільний плід,
Як військова сурма золота.
Чутко спить моя дружна чотá.

Завтра знов буде сонячна синь,
Обрій викине нам літаки,
Голубі, як твій льон, пелюстки,
Будем цілко влучать «конуси».
Завтра знов буде сонячна синь.

Ну, а в тебе — ілляні жнива,
В руку сон тобі — Волосожар!
Льон достиглий, як сонце, як жар,
Як у цьому листові слова.
В тебе завтра ілляні жнива.

О твій льон, о зенітки мої!
О полків наших сила залізна!
В нас найкраща у світі Вітчизна,
Все готове на захист її —
І твій льон, і зенітки мої.

І пісня йде — струнка і грізна.
Її несуть, несе вона.
Полки гойдаються, як пісня,
І пісня — як полків луна.

І вже бійців стрічає місто,
Своєю піснею віта...
І от в одну зійшлося дві пісні —
Склепіння дужного моста.

Усюди плещуть у долоні
Своїм батькам, братам, синам,
І квіти сиплються з балконів
Під ноги коням і бійцям.

А ген пливуть щити мішеней,
Як ті решета — всі в дірках.
Най знає ворог навіжений,
Із ким він стрінеться в боях!

Із книжки
«Сад дружби»
(1935)

СЕРЦЕ

Серце, серце, ти не можеш зрадить,
Помилитися в своїх піснях...
Недарма ж на скрипці мій прапрадід
Голосив колись по весіллях.
І немарно Україна-мати
Там, де й ти у мене. Завжди там.
Все, що маю і що буду мати,—
Тільки їй і правді я віддам!

ПТАХА

Бачу, птаха в'ється над гніздом,
В'ється й підбивається угору,
Щоб з криниці вічного простору
Хоч краплину зачерпнуть крилом;
І щоб завжди вабила людину
Височінь небесна, щоб і ми
В синю безвість рвались безупинно,
Безнастанно марили крильми.

Ти ж нас, птахо, кожного учила
Ще малим літати: спи й лети!
Всім закоханим давала крила:
Знайте, щó то щастя висоти!
Й то ж тебе наслідували, птахо,
Наші предки, перемігши страх,
Коли той зі стогу, той із даху
Бравсь летіти. Скільки бідолах,
Названих безумцями, наклало
Головою! Тільки ж смільчаків
Що не рік, то більше прибувало,
І щодалі дух у них міцнів,
І міцніла віра в ту чудову,
Неймовірну та й чарівну ж мить!
Знов злітали, падали — і знову
Інші поривалися в блакить...
А тепер твої недавні учні
Заломили вже й тебе саму.
Не бояться ні хурі, ні тучі,
Нехтують і зливу, і пільму.

Та стривай, і не таке ще буде:
В більшу силу ввіб'ємося ми,
Зітхнемо на всі могутні груди
Й не такими ще махнем крильми!
Та тобі, небесна птахо мила,
Будем вічно вдячні ми. Це ж ти
І робити крила нас навчила,
І натхнула щастям висоти!

ОЙ ВИ, ХЛОПЦІ КУЧЕРЯВІ!..

1

За дрімучим сивим бором,
Під високим косогором,
Де тече Сула,
У вишневому садочку,
Мов у ярому віночку,—
Хата край села.

В хаті тій, у батька в ласці,
Як у пісні, як у казці,
Дві сестри зросло.
Працьовиті, добротливі,
Рослі, гожі... А співливі —
Так на все село!

2

По своїм бондарським ділі
Жде старий дівчат з артілі,
Меркне, гасне день...
Глядь — а вже з гори поволі
Доньки йдуть, як дві тополі,
У вітрах пісень...

Швидко весноньки минають,
Хутко личенька ливняють,
Час-бо не стоїть...
Ой ви, хлопці кучеряві,
Козаченьки наші браві,
Швидше приїздить!

Сповістили ж: ниньки будем,
Разом на смерку прибудем,
Ждіть із-за Сули!..
Повмивалися дівчата,
Повбирались, як у свята,
Й виглядять пішли.

3

Над Сулою, вище бору,
Де на ґруні косоґору
Стрімчаки стирчать,
У вечірньому промінні
Золоті, немов камінні,
Дві сестри стоять.

Старша дивиться в долину,
Де побігла повз калину
Районова путь,
А молодша — понад лугом,
Де хмарки над виднокругом,
Як димки, встають.

Перша слухає з дороги,
Чи не дзвякають остроги,
Не ірже румак,
Друга з неба наслухає,
Чи мотор не вигримляє,
Не летить літак.

І внизу вже смеркло всюди,
І вгорі. Боги і люди
Посвітили вже...
А гостей усе немає —

Ні літак не вигримляє,
Ні румак не рже...

За селом, де яр-яруга,
Впала зірка, впала друга,
Гусне й гусне тьма...
Падають серця дівочі,
Туманіють, гаснуть очі:
Що ж це їх нема?..

Чи в дорозі кінь підбився
І літак із курсу збився,
Чи, можливо... вже
Інших, кращих покохали,
А за їх позабували,
Ой, невже ж, невже?..

4

Дома батькові не спиться,
І не спиться, й не лежиться —
Сів під рушники.
А на них, мов у блакиті,
Ніби справжні, а не шиті,
Грають літаки...

А на них перед полками,
Безнемірними степами,
По густій траві,
На баских шовкових конях
Ворошилов і Будьонний
Скачуть, мов живі...

КОЛИСКОВА ВІЙСЬКОВА

Сад рожевий і рожевий ранок,
Цвіт вишневий обхиляє ганок.

У бригаду всі пішли раненько,
Садом володіє соловейко,

Співом роси струшує з гілок...
Мати винесла синка в садок.

Як їй гарно вранці коло хати
Первісточка в цвіті колихати!

Як їй мило співи колискові
Та вплітати в перші сни синкові!

«Люлі-люлі, налетіли гулі,
Посідали на біленькій люлі.

Стали гулі стиха туркотати,
А ще тихше дитинча гойдати...»

Тут із неба, з сонячної мли,
Літаки зненацька загули.

Встала мати — слухає, зітхає
І такого вже котка співає:

«Люлі-люлі, задрімай, засни,
Літаки летять із долини...

Їх тобі не видно за гілками,
За гілками, білими квітками.

Ти лежиш у ніжних подушках,
Тато ж б'ється у цупких вітрах,

Над тобою яблуні цвітуть,
А над ним лиш хмароньки пливуть.

Хай тобі присниться, синку, сон,
Як твій татко стереже кордон.

Ти вдасися в нього й будеш теж
В небові літати, як зростеш.

Люлі-люлі, синоньку, засни
І не бійся, любий мій, війни.

То не грім гуркоче, не бої,
То щебечуть наші солов'ї.

А як будуть тучі налягати —
Стане грізний і суворий тато,

Упаде, як грім, на ворогів,
Не жахайся ж, синку, солов'їв!

Люлі-лю... вітрець гоїда квітки,
Здаленіли, стихли літаки...»

САД ДРУЖБИ

1

Небо чисте над артілью,
Наче вмите. Даль ясна.
А з землі, як хмари білі,
Підіймає сад весна...

Друже мій! Тверезо й чесно
Я оглянувся назад:
Навістив дитячу весну
Наш колгоспний зелен-сад.
Хороше було б та й дуже,
Якби й ти... Ану лишень
Завітай сюди, мій друже,
Залети хоча б на день!

Сад розцвівся наш на диво —
Все в цвіту та все в меду!
Наша дружба незрадлива
Почалася в цім саду.
Пам'ятаєш, як возили
Саджанці з району ми,
Як ми сад оцей садили,
Бувши зовсім ще дітьми!
Як в годину і в негоду
Стерегли ми деревця,
Як, було, за кожну шкоду
Закипають нам серця!

Сад міцнів щодня — і скоро
Нас догнав і вище ріс.
Путь його була угору,
Так, як наша — в комунізм.

Скільки раз листки змінились
Відтоді, як ми звідсіль
Виїхали, розлучились,
Поки нарізно навчились
Уживати хліб і сіль!

Нас обох від комсомолу
Вчитись послано в той час:
Ти подався в льотну школу,
Я в педтехнікум, і нас
Навчання, як і робота,
Не злякало, певна річ.
Встановилася погода
Історичних п'ятиріч.
Наша молодість не збоку,
А в виру життя цвіла.
Розлучились, та, нівроку,
Спільні в нас були діла!

2

Бір. У розпалі маневри.
Я не сплю вже п'ять ночей.
Батарея моя перва
Із зенітних батарей.
Не дають ніяк спокою
Літаки — одно летять!
Я з біноклем під сосною,
Дула з заростей стирчать.
От і знов один. — До бою! —
Скрикнув я. Та дивна річ:
Раптом бачуся з тобою
У біноклі віч-на-віч!
Ледь не вмився я сльозами

З тої радості. Так от
Як ми стрілись — «ворогами»:
Я зенітник, ти — пілот!
Ти весь час мені спокою
Не давав, а я тобі.
Я угрівся під сосною,
Ти у небі, далебі,
Що зіб'ю «рукав», ти знову
Випускаєш: па, мов, бий!
Збив: ану, брат, ще із схову
Діставай, давай новий!
Добре цілили зенітки,
Збили вісім «рукавів»,
А надвечір, наче квітка,
Парашут в бору розцвів.

Під високою сосною
Обнялись ми, друже мій,
Наша дружба — дружба бою!
Наша дружба — дружний бій!
Ми зумієм захистити
Рідний край і рідний сад:
Я з землі, а ти з блакиті.
Хай лише поткнеться гад!

Я згадав про це в артілі,
Де блакить така ясна,
Де з землі, як хмари білі,
Піднімає сад весна...
Як не зможеш і на днину,
То залинь хоч на годину
Або хоч перелітай
Наш квітучий сад-розмаї
І до мене із кабіни
Хоч рукою помахай!..

МАРТА

Вечір. Сходять перші зорі...
Слід прославши на росі,
Стала Марта серед двору:
На плечі рушник в узорах,
І дійниця на руді.

Край воріт, скінчивши діло,
Спочивають трактори.
За садком, де сонце сіло,
Обступили ферму білу
Молоденькі явори.

От заходить у ворота
Череда гладких корів.
В очах їх ясна погода,
І вечірня прохолода,
І відбитки тракторів.

Чередник ізліг на ясла,
Вуса хусткою рівня:
Це не жарт — корови пасти,
Щоб були в артілі масло,
Молоко і сир щодня!..

Ось уже корови й воду
Із корита попили
І одна по одній — зроду
Не було такої моди —
В стійло лагідно пішли.

Марта йде й собі у стійло.
— Ну, напаслася, руда? —
А руда вже роздобріло
Лиже дівку в руку білу,
Встоюється, як вода.

І дзвенить дійниця. З часом
Вінця піняться сріблом.
Зорі падають за ясла,
У корови очі гаснуть,
Затуманюються сном...

Мов з водою від криниці,
Стежкою, попід садком,
Славні Мартині вчениці —
Учениці й помічниці —
Носять відра з молоком.

У безтарках трактористи
На шовковім сіні сплять,
А над ними роси чисті
На топольках, як намисто,
Самоцвітами горять.

Чи в дворі трава білява,
Чи роса із молоком?..
А про Марту ходить слава
І в Заворсклі, і в Полтаві,
За Дінцем і за Дніпром...

Славна Мартина дорога —
То не слід, що на росі,
Не стежина від порога
До садочка молодого
Ї не кісник в її косі.

Від спрягання — до артілі,
Від вербички — до садка,
Із землянки — в хати білі.
От який він, шлях, на ділі,
Он дівоча путь яка!

Від сліпої віри в бога,
В потойбічний щасний світ —
До лікнепу й до порога
Зоокурсів. Ось дорога,
Ось який він, Мартин зліт!

Із-за ферми вплив місяць,
Став над молодим садком.
Вийшла Марта на присінці —
Й сад розцвів, мов через вінець
Він пролився молоком...

ЛЮБОВ

Над Сулою виклюнувся тонко молодик,
Срібне листя падає з голубих осик.

Біля мосту дворик, хата в глибині,
Під вікном калина, дівчина в вікні.

Віти гне щаслива — кетяги ж як кров!
Сльози ллє нещасна — знову не прийшов!

За Сулою-річкою, ще коли лука
Першим цвітом бралася, стріла юнака.

Вдруге перестрілася — мостом трактор вів,
А утретє — слухали в лузі солов'їв.

На мосту прощалися, він її обняв,
До грудей притиснув і пообіцяв,

Що лише для неї він усе життя
Буде гріти в серці любосне чуття.

Й потім, розпитавши, де її дімок,
Слово дав ходити кожний вечорок.

Та чогось ні разу й досі не прийшов.
Чи забув дорогу, чи забув любов?..

Тяжко йти до милого, коли він не йде,
А ще тяжче стримати серце молоде!

Вийшла з хати, з двору — он і луг, і міст,
Шелестить опалий під ногами лист.

Вже давно немає в лузі солов'їв,
А вона ще й досі чує їхній спів...

Подруг обминула і на міст зійшла,
Попід ним спішила до Дніпра Сула...

Хай ця річка спиниться й потече назад,
Як її кохання вже йому не влад!

Хай і міст завалиться, хай усохне й луг,
Як її насправді зрадив любий друг!..

З поем
«Джигіти»
(1937)

1. ЛІРИЧНИЙ ВІДСТУП

Ти прийдеш, старість! Як же бути?
Як обійти тебе, забути,
Щоб залишитись молодим —
Веселим, сміливим, співнім,
Струнким, як явір, як чинара,
Хто дасть мені від тебе чари?
Як чуб свій русий і густий
Спаси від сивини твоєї
І як свій голос золотий
Та зберегти таким, як є він?

Блажен, хто змалку, як Алі,
Росте господарем землі,
Чиїх найрожевіших мрій
Не оббиває буревій,
Хто певно з рідного порога
Прямує в життєву дорогу,
Кого робота й слава жде,
Кому вітчизни сад цвіте
І сни збуваються. Проте —
Блажен стократ, хто, як Сагід,
Проживши стільки літ і бід,
Доніс у вільний, щасний світ

І душу горду, й серце чисте,
І слово вікове барвисте.
Благословен мій час крилатий
І ріг наповнений, піднятий!

2. НА СВЯТІ ДЖИГІТІВ

На стадіоні ранковому,
Травневому і трав'яному,
Цвіло, гойдаючись, гірське
Народне свято гомінке.
Ельбрус примруживсь; він ще зроду
Такого дружнього зіходу
Різноплемінного народу
Не пам'ятає. Що таке?
Гінкий чеченець. Кабардинець
Статечний — сажень у плечах,
Балкарець мрійний, осетинець,
Черкес, і тюрк, і ахвах.
Якого барвного убрання
Весна понашивала зрання!
Яких мелодій срібляних
Струмки намріяли для них!
Дівчата в дорогих шовках
З мечами й квітами в руках.
Діди в черкесках молодечих,
У бурках запашних овечих.
І підлітки, й сивобороді,
Та всяк джигітської породи.
Скаун, і меч, і рідний край.
І, враже, голову оддай!
Того ж і з'їхались сьогодні
Вони на свято всенародне.
А гострий меч? А бистрий кінь?

А шабля дасть огонь і дзвін,
Як тільки Ворошилов руку
Положить строго на шаблюку.
Чого ж у горах Доп запах?
То здалека козацькі коні
Та занесли на мундштуках
Вологи з голубого Дону.
Чого ж дихнуло степовою,
Тут не відомою травою?
То на копитах занесли
Кубанські коні ковили.
Чого ж козацтво налетіло,
Яке йому у горах діло?
Того, що хвастався Кавказ
Джигітами уже не раз.

Закінчивсь, віддзвенів парад,
Уже лунають із естрад
Промови-притчі запашні.
Ось на естраду на коні
З'їжджає древній дагестанець,
Скакуп зривається на танець,
А він до тисяч промовля
Мечем — дарунком Шаміля.
Клекоче:

— Умирать не буду,
Поки на всьому світі, всюду
Не подолаєм ворогів,
Аж поки правпуки синів
Джигітуватимуть зі мною! —
Ось маківкою весняною
Його змінє піонерка —
Чорнява, кучерява терка,
Вклоняється — мовляв, ось я,
А ось і пісенька моя.

Із книжки
«Щастя-доля»
(1938)

УКРАЇНА

Благословенна дніпровá долина,
Шумкі хліба і гомінкі гаї,
Дуби й калина, грози й солов'ї,
І кожна квітка, й кожна бадилина!
І поїздів нестримна бистрина,
І невичерпних скáрбів глибочизна,
І Дніпрельстану велич осяйна!
Благословенна ти, моя Вітчизно,
Радянська Україно весняна!
Хвала всьому ростучому, новому,
Хвала і слава, о народе мій,
Тобі, володареві молодому
Всього добра, і прагнень, і надій!

А скільки зніс ти кривди і неправди,
Народе мій, у рабстві живучи!
Яких журливих співів наспівав ти,
Яких плачів наплакав ідучи!
Чорнозем твій багатіям жаднучим
Родив щоліта буйні пшениці,
А ти давився яшником черствучим,
Йдучи в Сибір, у найми, у старці.
Та хоч і як ти мучився в неволі,

Хоч і якого лиха зазнавав —
Ти не коривсь і не клонивсь недолі,
Не зневірявся в боротьбі ніколи,
Ніколи зброї з рук не випускав.
І час наспів! Повстали всі народи
Тиранської імперії. І ти
Під час того великого походу
З народами-братами до мети
Відважно вирушив. Червоні стяги
Твій шлях освічували в боротьбі.
Морями крові брів ти до звитяги,
Та волю й щастя виборов собі!

Розпалися кайдани і остроги,
З вогню і грому класових боїв
На сонячну, на радісну дорогу
Великий Ленін вивів трударів.

Тепер ти квітнеш у сім'ї народів,
Мій рідний краю, земле чарівна!
Так кожний сад, коли дихне весна,
Вряжається у свій найкращий одів.
Народна правда процвіта щодень,
У творчій праці сили набирає
І Ленінові мудрому складає
Хвалу з весняних квітів і пісень.

ЛЮБА-ПЕРВОЛЮБА

Ще ні верби не розквітали,
Ані ряст не скрашав землі,
Навіть з вирію не вертали
Ще ні гуси, ні журавлі.

Був я підлітком і не знаю,
Скільки весен тобі було,
Як зустрілись ми серед гаю,
Де з-під скелі б'є джерело.

Ти верталася від криниці
І співала собі, йдучи,
Рукавів своїх білі птиці
На коромислі несучи.

І від співу твого в долині
Кущ калини розцвів. А ти
Де й дівалася. І донині
Все не міг я тебе знайти.

Раптом бачу: з аеродрому
Просто в тучу літак шугнув
І між блискавкою і громом
Кущ калиновий спалахнув.

Ти спускалась проти криниці, —
Чом же я тебе не знайшов?
Чи ти птиця, чи чарівниця,
Чи нещасна моя любов?

Тільки квітне в гаю калина,
Тільки серце моє болять...
Де шукати тебе, дівчино?
Як мені тебе розлюбить?..

СІЛЬСЬКІ ВИДІННЯ

Уривки

Одним крилом шугаючи в казкове,
А друге заглибляючи в буденне,
Уже багато дечого з отих
Моїх дитячих, ба й хлоп'ячих, літ,
Як ті дивочні рушникові птахи,
Повідлітало геть собі в непам'ять.
Але й тепер іще в моїй уяві,
Буває, часом так замерехтить
Що-небудь тогочасне, так засяє,
Що, ніби навіч, знов його я бачу.

Ген-ген Сула леліє під горою,
На вигоні буяють головаті
Червоні будяки. Між ними всюди
В траві зеленій, нібито які
Мініатюрні сонечка наземні,
Кульбаби м'яко сяють. І на кожній
Геть-чисто вся у жовтому пилку
Бджола вовтузиться. А нагорі,
Над сизими високими житами,
Крильми жовтогарячими шемріє
Липнева спека. Й варт лише черкнути
Йй на горбі де-небудь об колосся,
І, глянь, воно вже враз пополовіло.
Змигнеться днина, друга — і в полях
Усюди вже дзвенять і сяють коси.
А де-де й лобогрійки деренчать
І навіть самоскидки. Гульк — а вже,
Як ті комонні велети казкові
У мосяжевих панцирах,— усюди
Стоять рядами копи золоті.
І от уже гуркоче возовиця,

Чи копово́зиця, як дід мій Костя,
Бувало, каже. Потім настає
І молотьба вже. На токах багацьких
Тижнями цілими — там паровик,
А там рушій гуде, і барабани
Аж гавкають, ковтаючи снопи.
А в бідняків при самому порозі
Погупотять ціпи якусь годину —
І вже й не чути, вже й по молотьбі.

Та от заходить осінь до села
В картатім байбараці, в синій хустці
І в золотих, на скрипах, полуботках.
Ще й білий кошик на руці несе.
А в ньому повно всякої пашниці
З горіхами й цукерками впереміш,
Ба навіть із червінцями. Йй хоч скільки
Вона бере із кошика свого
Того добра, а кошик все одно
Повнісінький. Недурно ж, мабуть, люди
І чарівним у нас його прозвали,
Але чомусь, минаючи бідняцькі
Халупи з глини, тільки в кам'яниці
До багачів, було, вона заносить
Оті свої розкішні подарунки.
А відгулявши буйні весілля
У дукарні, ще довго на похмілля,
Розхристана, розгойдано-весела,
Через усе село вона танцює
І все якісь мотивчики безе́цні
Триндикає під музику троїсту...

А потім кіньми білими, баскими
Із-за гори в село зима влітає.
О, та вже обминає багатирство!

Зате бідацькі мазанки блаженські
По самі вікна снігом закидає
І так вистуджує студеним вітром,
Що навіть і на печах дітвора
Всю ніч ухналі зубками кує
З отої холоднечі. Окрім того,
Вона ще й дрижаки до ранку ловить,
Бо ж у віконечка понамерзали
Та й у сінешні двері так скребе
Своїми кігтями весь час мороз,
Що їй, хоч би й на теплих черенях,
Однаково було б не до снання
Із цілонічного того страху.

У березні замети осідають,
Сула скресає, згін реве в яру
І босі діти по землі відталій
Рожевими п'ятками миготять.
На пригріві старі колоди й сохи
Опівдні червоніють козачками.
Поважні кури всюди по дворах
Вишукують тасмних закапелків
Під повітками, в загородах тощо,
Секретно, тишком-нишком, понесуться
І потім, походжаючи по жовтій
Соломі літошній, що там і там
Лежить по дворищах, уже просохла,
Так голосно й так радо кудкудачуть,
Неваче щойно кожна з них знесла
Яйце-райце казкове. Й та солома
Здається їм десь, певне, за проміння,
Що з весняного сонця на подвір'я
Понападало всюди. Та вона ж,
Ота солома в весняних дворах,
По правді кажучи, й мені, малому,

Здавалася за сонячне проміння.
Під стріхами, а в декого і в клунях
Чиррикають веселі ластівки,
Із глею ліплячи собі кубельця.
Лелеки ходять по ясних левадах,
Збирають дрова й цілими в'язками
На клуні носять. Потім, помостивши
Свої гніздища, враз попіднімають
Рожеві очеретинки до неба
І довго-довго на куток увесь,
На весь окіл щасливо клеточать.
А степом котиться клубками пара,
Рілля, як тісто у діжі, підходить,
І все село тривожно гарячкує,
Торохнявою, гомоном повите.
Всі поспішають сіяти — весна ж!
І цілі дні село стоїть, як пустка,
А степ гуде, гойдається, гримить.
Та диво-дивина твориться в полі:
Округ села на неозорих ріллях
Лиш де-не-де ворущаться сівалки
За круторогими четвериками
Або за троянами ситих коней.
А за Гнилою Балкою, геть-геть,
Рухливим людом так земля взялася,
Що й гайворонові нема де сісти.
Сухенькі шкапи, корівки похилі
Усе пеначе крутяться на місці,
Аж борони на смужечках суміжних
Зчіпляються докупі. Й сівачеві —
Хоч сядь та й плач! — нема як
розмахнутись,
Бо полетить пшениця до сусіди,
А на своєму пирії пугнуть.
На кожну смужку вийшла вся родина,

Щоб висмикнути кожен корінець,
Щоб кожну грудку в жменях перетерти
І обгорнути кожне зерня пухом.
Та ще й не вечір, а бідота з поля,
Похнюпившись, рушає вже додому...

В селі смеркає.

Наче полотном,
Заслав туманом білим вітерець
Геть-чисто всю толоку. Там і там
На колодках сидять собі дядьки
І важко курять, і зітхають важко.
Над Осокою повний білий місяць
Діжею сходить, а по другий бік,
На Тарапуні, галасують жаби.
Качки із неба падають на плеса
І кахкають, радіючи весні.
Та що сіромі радісна природа!
Вона сидить, повита в чорну тугу,
Недокурками світить і очима,
Наслухуючи, як лише на північ
Вертається додому з наймитами,
З сівалками й волами дукарня.
І от нове видіння весняне
Встає передо мною. Знову бачу
Свої поля матвіївські безмежні,
Срібло-блакитним маревом повиті.
З мого села виходять трактори
З сівалками.

За ними — ваговози
Із лантухами зерна. Їх ведуть
Ті самі люди, що з дитячих літ
Наймитували в багачів, ті самі,
Що ще недавно не могли радіти
По-справжньому ні з якою весни,

Ані з відталої землі чужої,
Що в дні революційні й землю ту,
І ту весну із зброєю в руках
Назавжди вибороли ув отих
Одвічних ворогів своїх заклятих.

А в небі невсипущі жайворінки
Ще з досвіту до праці прихопились.
Послухаєш —

і ось тобі здається,

Що ті пташки взялися гуртома
Якмога швидше над артільним полем
З блакитного прозорого металу
Ще викувати і нове склепіння.
Із лемешів сівалкових у теплу
Пухку ріллю тече гранчасте зерно,
А тій ріллі колгоспній ні кінця,
Ні краю нібито ніде немає.
Діди, баби безлітні там і там
Сидять собі купками на зворотах,
Беруть у жмені, нюхають і навіть
Цілують, нібито яку святиню,
Оту, свою тепер уже, землю,
Що ще недавно, та й усе життя ж,
Лише вві сні здавалась їм своєю,
Ростуть, красуються хліба на полі,
Бринить від овочу гілля в садах,
Гримлять річки, несуться крижні в лозах,
Ставки і саги рибою кишать...
Гудуть дроти на вулицях зелених,
І поспішає дітвора до школи —
Уже до рідномовної, своєї,
Уже до спільної, нової пісні
Людського щастя, радості земної
Приєднує так зграйно і свої

Багаті, неповторні голоси.
І знову осінь весілля справляє.
Парується нова, щаслива молодь
І діточок народжує веселих,
Закоханих у радісне життя,
У працю і красу.
Життя — безсмертне!..

СОЛОВЕЙ

Солов'я збентежив трепет яблуневих віт:
Як же йому вищебетать на деревах цвіт?..

Тьохнув раз — поколихнулись у саду гілки,
Вдруге тьохнув — залущали там і там
бруньки.

І дедалі все дзвінкіше соловей співав,
І натхненніший дедалі спів його ставав,

І все більше розпускалось цвіту на гілках,
І все дужче, все солодше сад на сонці пах...

А коли вже зовсім біла стала кожна віть,
Солов'я не стало — весь він перелився у цвіт!

ПЕРШОТРАВНЕВА ПРИСЯГА

Ти чуєш, сурми грають на майдані!
Ти бачиш, стяги красять кожний дім!
Вдягаймо, люба, наші білі вбрання
І на трибуну з квітами ходім!

Ходім туди, де в зелені, в квітизні,
В священній тиші бойових знамен
Бійці заприсягатимуть Вітчизні —
Героям праці, зброї і пісень.

Ходім приймать присягу, Катерино,
Кому ж її й приймати, як не нам, —
Квітучої Радянської Вкраїни
Законним молодим хазяїнам!

Нам із тобою є за що стояти
І вмерти є за віщо — багаті,
У нас земля і земляки багаті,
У нас пісенні золоті ключі.

Ти узяла з Надворскля тополину
Ходу і вбрання, спрагу і росу,
Очей криниці, щік своїх калину
І рідну мову — чисту, як сльозу.

Мені з мого дніпрянського нагір'я
У спадщину припали всі пісні,
Усі казки, і приказки, й повір'я —
Писемні й усні.

Все прийшлося мені.

Розумно треба всім цим володіти!
Нащадки наші загадають нам
Сторицею коштовні самоцвіти
Заповісти красуням і співцям.

Так будьмо ж мудро вдячними країні,
Як ця весна, що й мертво оживля.
Ти чуєш — сік тече у деревині!
Ти бачиш — дише паркою земля!

Усе взялося пагони пускати,
Усе цвіте — склада хвалу весні.
Ходімо ж братню присягу приймати
І присягати рідній стороні!

* * *

Меркне Ворскло золотасте,
Край саги туман звиса,
На траві ряхтить крапчаста
Білосріберна роса.

Косарі несуть на косах
Захід сонця, дух' трави,
Деркачі дерчать у лозах,
Череда іде з блукви.

Яворина за лукою
З поля жде молодика,
Дівка піснею лункою
В берег нарубка гука.

Зорі падають у роси,
Роси наче з молоком,
І пахтять душні покоси
Медом, любощами, сном...

Знов і знов безсмертною була ти,
Щоб любити країї свій у цвіту,
Брати льон, випалювать палати,
Мріяти про долю золоту.
Ти стояла разом із братами
У вогні Жовтневих барикад,
Щоб не повертатися назад,
Щоб уся земля цвіла садами
І щоб склав про тебе пісню я,
Катерино, радосте моя!

І тепер негоже нам з тобою
Про недолю думати гірку,
Як не личить більш тобі вербою
Плакати, схилившись у ріку.
Пахне хлібом вечорове поле,
Пахне медом росяна лука...
Ти ідеш, квітуча та струнка,
Подруго веселки і тополі.
Отакою ж чисто уві сні
Зроду-віку снилась ти мені!

Славмо ж весну і любов, дівчино,
Хай сап'янці тьохкають твої,
І нехай з пісень моїх віднині
Переймають голос солов'ї.
До твого низенького подолу
Припадають квіти духмяні...
Як же не любить тебе мені,
Як же не співають про щастя-долю?
Нам тепер (доволі мук-розлук)
Більш ніхто вже не розніме рук!

КОСОВИЦЯ

1

Ще зорі сипалися в роси,
Ще не займавсь на сході ліс,
А вже передзвеніли коси
Село й Сулу — на сінокіс.

Ще не озвались на прилуці
Уранішні перепілки,
А косарі уже по ручці
Пройшли від шляху до ріки.

Коли ж проміння золотаве
Розлогі луки залило
І узяли квітучі трави
Ронити росяне срібло, —

Мені здалося, що бригада
Не сіно косить, а співа,
Що не трава в покоси пада,
А запапних пісень слова.

2

Жаркішало. Птахі змовкали,
Скакали коники у тінь,
Суниці медом підтікали,
І верховодки йшли в глибінь.

Уже не паслося скотні,
Вона вже рвалася туди,
Де між деревами в долині
Блищала пасмуга води.

І тільки косарі старанні
Та ще гребці — дівки й жінки —
Мов на весільному гулянні,
Поприбиравшись у вінки,

Безперестанку працювали,
Не підлягаючи жарі:
Трави ще тьма, а часу мало,
Та й жито жовкне на горі!

Не встигла зірка вечорова
Зійти над заходом жарким,
А вже з валків трава медова
Дихнула сіном запашним.

3

Старі годину віщували
Клепанням кіс, а молоді
Уже на записку співали
І реготались на воді.

Ген-ген, устрить води, в затоку
По білі водяні квітки
Пливуть косаті, волоокі,
В барвінкових вінках дівки.

І парубки — чубаті, дужі —
Услід наввимашки пливуть...
Та чи здогонять!.. А на суші
Кущі одежу стережуть.

Від річки йшли — як те весілля:
Музика, висвисти, танкі...

А їх чекало новосілля —
Глибокі запашні валки.

Ще довго й лежачи співали...
Та от і співи постихали,
І шепоти. Лише Сула,
Як тихий милий сон, —
пливла...

ПІЗНЯ ОСІНЬ

Вода обважніла в ріках,
І риба пішла на дно,
І вже пашниця в засіках,
І вже в барилáх вино.
Небо — суцільна хмара,
Пухка, як свіжа рілля,
Й безмежна, мов та отара,
Що влітку крила поля.
Шалений вихор із свистом
Сюди та туди ганя
Зчорнілим лугом безлистим
Свого рябого коня...

Люблю я весну.
Я знаю,
Що в перші пісні мої
З її молодого розмаю
Налинули солов'ї.
І літо люблю я сквáрне —
Під сонцем його росло
І тіло моє немарно,
Й недарма серце цвіло.

Та осінь прийшла й звеліла
За те її полюбить,
Що дужа вона і сміла,
Що золотом аж горить;
Що поглядом, як рукою,
Звільняє від ноші сад...
І от я її такою
Кладу на пісенний лад.

На сніг та на завірюху
Кружляють, кричать галки,
У білих нових кожухах
Прямують у соз дядьки.
Ладнають рожнаті сани —
То в поле возити гній,
То в лісі, як час настане,
З дубами ставати в бій.
Застоялись коні в стайнях,
Аж ноги бідним тремтять —
Хутчій би вже їм у санях
Метелиці тавцювать!..
Летять у хліви синиці
Погрітись біля корів,
Мотаються молодиці
На вітрі серед дворів:
Ховають у теплі ями
Городину, бо ж мороз
От-от уже, цими днями,
Прибуде і в їхній соз.
Вже ловлять сніжинки в долоні
Під школою школярі,
І щоким всім їм червоні,
Як яблука в літній порі.
Хвалю її, стоголосу,
І ставлю з весною в ряд

Тому, що в милої коси
Вогнем восени горять,
Тому, що риплять сап'янці
У неї, коли вона
Кружляє в нестримнім танці,
П'яніючи без вина...

* * *

Не ходи, не принось винограду,
Не води мене в берег, Магрі,
Ні до райдужного водоспаду,
Ні до гроту в рожевій горі;

Не гукай у міжгір'я квітучі,
Де гаяєш ти хмари овець,
Де, немов печериця, на кручі
Біло мріється твій курінець.

Знаю я, що світлішого краю
Не знайти. І такої, як ти,
Красовитої дівчини, знаю,
Теж і в світі ніде не знайти,

Що стрункіших за тебе немає
Ії дівчат, ані пальм навкруги
І що люблять тебе до безкраю
Найвідважніші два пастухи.

Та чи єсть у котрого надія,
Чи лиш мрія у кожного є?..
От і в мене — про дівчину мрія!
А яке воно, щастя мов?..

Полечу на свою Україну,
Де живу і працюю і де —
Коло Ворскла цвіте Катерина, —
Та чи любить мене, чи жде?..

ОПОВІДАННЯ ПРО ДІДА ОХРІМА

Не топтати уже ніколи
Надорільського рясту їм...

І zostався у всім околі
З перевесників сам Охрім!
Вже синів його у артілі
Звуть дідами, і раз у раз —
Кожен рік — невістки-роділлі
Носять правнуків напоказ.

Смерть зближається, і, видимо,
Не застане його весна...
Якби зіллям яким питимим
Хоч труну вмаїла вона!
Похолонула кожна жила
В тілі виробленім, старім —
Відлетіла набезвік сила,
В чорну землю ввійшла, як грім!
І лежить Охрім, як із воску,
В рідній хаті на подушках.
Сич пустив уже поголоску
Ща вмируще по всіх кутках.
Рід наніс йому знадовкола
Щонайкращих страв і пиття:
Їж і пий — усього доволі,
Все зготоване до пуття.

Паляниця, на сонце схожа,
З печі вийнята, прочаха,
Із коновки вода погожа
Зрубом, берегом віддиха;
Весь в полумисках біля нього
Стіл скидається на щільник,
Та байдужий Охрім до всього —
Умирає старий рільник.

По надвір'ю метіль гуляє
І, бурхаючи навкруги,
Перемерзлі садки гойдає,
Витрубляє в гучні роги.
Хтось лопатою попідстінням,
Відкидаючи сніг, шуга,
А йому здається — камінням
У млині гримить вітрюга.
І мотає Охрім руками,
Ніби млин той гальмом спиня...
Хуга стихла. В вікно гілками
Простягається яблуння.
Раптом бачить старий у полі
Між худобою хлопчак:
Лікті голі, коліна голі,
Весь він схожий на будяка.
Був хлопчак, а зробився миттю,
Перекинувся парубчаком,
Очі виповнилися блакиттю,
Чуб на очі навис крилом.
М'язи дихають крізь рукава,
Стугонить у кулачках кров,
А навколо гуляє слава,
Що пастух бугая зборов.
Сіпонувся Охрім в постелі
І зітхнув, що аж рушники

Сколихнулися по оселі,
Що аж божкнули невістки.

Тут простягся поперед дідом
Сизий степ, мов крило орла:
Хмари бігли блакитним світом,
А зеленим напня текла.
По високій, шумкій пшениці,
Крізь її колихкі вали
Самоскидку, мов жовту птицю,
Тягнуть, хекаючи, воли.
А волів поганяє дядько...
І не може Охрім ніяк
Упізнати його... Догадка
Освітила пам'ять: хлопчак,
Парубійко, що пас худобу,
В багача працює за сніп!
І всміхнувся Охрім: хоробу
Заробляєш ти, а не хліб!

Знов де й ділося все, занало,
Провалилось у пропасну...
Тут-то села завирували —
Почали за землю війну.
Заблищали на сонці коси,
Замаячили трійчаки,
І тікало глитайство в лози,
В ліс вело свої ярчаки.
Бідняки піднялись як туча,
Кров лилася на зелень врун,
І приймала земля хитюча
Попідкошуваних — без трун.
І земля відійшла селянам —
Трударям. Подивись — чи ба,
Як розкинулись океаном,

Як шумлять артільські хліба!
Сивий дід стоїть під хлібами,
Ледве колоса дістає.
Рушив з місця й пішов полями
Оглядати добро своє...
Тут Охрім жахнувся раптово:
Де ж він дівся, той дід? Хіба
Не його ця земля медова,
Не його ці буйні хліба?..

Розмикає важкі повіки,
А круг нього стоїть весь рід.
Ой, це ж він лишає навіки
Завойований в Жовтні світ!..
І рвонувся Охрім з постелі,
Як дитя, до вікна приріс:
Лід тріщить уже на Орелі,
В чорних протавках сінокіс...
І повикнув. Сини під руки
Неживого батька взяли.
А на ранок сніги зійшли
І окинулись рястом луки...

МАТІОЛА

Цілий день, марна і квола,
Під моїм ясним вікном
Спала й спала матіола,
Ти б сказав, камінним сном.

Але скоро згаснув захід,
Як вона вже зацвіла
І солодкий п'яний пахіт
По надвір'ю розлила.

Позбігалися сусідки
Й поставали всі кружка...
— Матіоло, дивна квітко,
Хто ти й звідки ти така?

Де земля твоя медова,
Фіалкова, чарівна,
Де вона, ота казкова,
Загадкова сторона?

Чом цвітеш ти лиш ночами,
Чом не зносиш ясноти?
Адже з нашими квітками
Достеменно схожа ти!..

Та вона не відмовляє,
А ще дужче в сяйві зір,
Ще буйніше розквітає
Усьому наперекір...

* * *

Завтра зрана вийду до криниці,
Непочатої води нап'юсь,
Уклонюся, як сестрі, зірниці,
Сонцеві, як братові, вклонюсь.

І піду, і помандрую з ними,
Всі вигоди кинувши дрібні,
Їхніми дорогами ясними
По моїй весняній стороні.

Обійду усю її, незмірну,
Попрацюю всюди, подивлюсь
І колись у пору надвечірню
Знов на рідні береги вернусь.

А тоді ведіть мене в світлиці
І зовіть на весілля щодень
Для здорових, як вода в криниці,
Для багатих, як земля, пісень.

Із книжки
«Поворот сонця на літо»
(1947)

* * *

Уся земля моя в цвіту,
В понависалому гіллі,
У співі-щебеті, в меду,
В досяглім веснянім теплі.
Куди не гляну, не піду —
Уся земля моя в цвіту!

У силі вся земля моя,
В крицевім дзвоні молодім,
Усе двигтять, усе буя,
Усе в собі плекає грім,
До чого не торкнуся я.
У силі вся земля моя!

ПЕРЕД ВІЙНОЮ

День збігає за днем, а вона вже близька
І уже не дає мені спати...
Сколихнеться весь світ, як зітнуться
війська,
Як загрукнуть танки, гармати.

Дні погаснуть в диму, ночі зникнуть
в вогні,
І земля перехнябиться, й небо.
Все знайоме, неначе в химерному сні,
Стане раптом не схоже на себе.

Та дарма! В найлютішій, найтяжчій бою
Буду я за Вітчизну стояти,
Буду днями й ночами, як матір свою,
Рідну землю грудьми прихищати.

Зійде радісний день—як звірячий хребець,
Хрусне лад у ворожому стані.
Знову сонце засяє, запахне чебрець,
Світ, як мила, ув очі загляне.

Спів і сміх залунав в моєму краю,
Закрасується в тиші колосся.
О, якби ж то й мені на Україну свою
Повернутись тоді довелось!..

НАД РОССІЮ

Над Россю, в затишному закутку гір,
Де медом і казкою пахнув бір,
Де сизий димок емтеєський з гущовин
То шумом здимався, то плавав, як човен,—
Був повен вишневого шелесту двір,
І гелготу, й співу пташиного повен.
Під білою бляхою хата була,
Із ганком, із ринвами — світла, багата.
Під вікнами рожа висока цвіла,
Криницю верба обхиляла крислата,
І слався барвінок, і пахнула м'ята,
І стежка-мережка вилась до села.

В тій хаті міжгірній жила молодиця,
При ній її павіть — дочка білолиця.
Ще й мала два сини щасливая мати.
І всі вони троє, брати і сестриця,
Мов саджені вкупці, зросли коло хати.
А підуть, було, на бригаду, як світ, —
Увечері мати їх жде не діждеться...
Та скоро зачує скрипіння воріт —
Ураз їй ще вище підноситься світ
І серце у грудях ще радісніш б'ється.
А в небі літає вербовий пух,
І лагода, й тиша панує навкруг...
Та стала війна.
О затишне міжгір'я!
Тепер там ні бору нема, ні подвір'я.
Від вишень патиччя лишилось на спомини,
Від хати zostались підмуток та комини,
Засунулась глеєм глибока криниця,
Листок не шелесне, не зніметься птиця.
Нема господині — померла із рап,
А павіть відчахнено й забрапо в бран.
І тільки два брати з фашистами б'ються,
В бою, як і в праці, їм спини не гнутьця.
От військо радянське вже гору взяло,
Шугнуло вогнем у вороже кубло...

Закінчать і прийдуть до Росі два брати
(Я хочу цього і я вірю — вони
Обидва повернуться скоро з війни),
Нові покладуть собі хати-палати,
І виросте, вибуя сад з кісточок,
Осядеться гніздям по заростях птиця,
Водою наповниться знову криниця,
Повернеться з брану сестра білолиця,
Її розквітне під вікнами безліч квіток.

І знов емтеєський пахучий димок
По хвилях надроських зелених гущовин
То шумом гойднеться з вершка на вершок,
То, вигнувшись плавко, поплине, як човен.
О, як трактори навкруги загудуть,
Як землі навколишні зёрном сипнуть!
Знов дівчина буде під зорями йти,
Її наженуть коло двору брати,
І скрипнуть — так рідно — ворота.

Лиш мати

Не вийде вже діток своїх зустрічати.
Ніколи не вийде! Ї довіку вже їм
Не буде веселим безматірний дім!..

СЛАВА БІЙЦЯ

Під груди влучено його —
Товариша мого.

Упав під вербкою, як біг,
На цвічений моріг.

Подаленів огонь, і дзвін,
І гук, і грім, а він —

Він сам остався в майовім,
У зіллі запашнім...

Над ним туди, де рідний край,
Його наземний рай, —

Мов ті солдатські листівки,
Біжать-спішать хмарки,

А він не то листка послать,
А навіть написать

Не може неньці в рідний край
Останнього «прощай!».

Край нього струмись гомонить
І все вперед біжить,

А він і з місця не зрухне,
Ба й пальцем не кивне...

В руках ще теплий автомат,
Ще в вухах грім гармат,

Ще в очах сяє день ясний,
А він вже — неживий...

І чим йому я поможу,
І що тепер скажу?..

Вперед упав він — так, як біг,
За рідний край поліг.

Усе, що міг, усе, що мав,
За правду він віддав.

Але яка ще вища честь
В житті людському єсть!

Колись усохне вербка та,
Зело поодцвіта,

Не стане в небі тих хмарок
І висохне струмок,

А славі чесного бійця —
Ні краю, ні кінця!

1942 рік

Зостався безлітній сивий дід
І русявих двойко внучаток.
Ото з їх сім'ї весь рід і плід —
Кінець і початок.

Він забув уже, як і ходити,
А вони ще й не вміли. І ніде жити,
І ні хліба, ні палива в їх нема,
А вже затого й зима...

* * *

Темно і тихо в землянці —
В деннім притулку ночі.
Обабіч дверей — по шибці,
Мов мерзлі совині очі.

В куточку біліє пічка,
На ній сіріє клубочок,
Під челюстями горщечок,
На комині черепочок.

З підпідчя двіркун двіроче
Для чорних горщечкових вушок.
Скукобившись на лежанці,
Ворочається кожущок.

Спросоння скригнули двері,
Додолу гупнув клубочок.
Де взявся жовтий метелик
І сів на той черепочок.

З клубочка зробився котик,
З кожушка стало дівчатко.
Стоїть край лежанки й плаче:
Думалось, може, татко...

Схитнувся на каганчику вогник
І провалився в комин,
Затихнув цвіркун, учувши
Знадвору гуркіт і гомін.

Послухав та й знов цвіркоче
Для глиняних чорних вушок,
Скукобившись на лежанці,
Ворочається кожушок...

МАТЕРІ

Скоро замгнеться,
І враз видається,
Що я вже дома. Й живу
Прикупі з вами,
Кохані мамо,
Як то було наяву.

Бої закінчаться,
Ті сни пересняться,
І вірю я в щасний час:
У тую днину,
В оту годину,
Коли я вернуся до вас.

Якщо ж головою
На полі бою

Накласти мені впаде,
Якщо навіки
Мої повіки
Смертельний сон ізведе,—

Одним пожаданням,
Одним сподіванням
У ту переступну мить
Розілляте серце,
Не серце — озерце,
Холонучи, защемить:

Нехай не справдилось
Оте, що снилось,
Хай з блиску світу зйду —
Лише б на хвилину,
На мить єдину,
Як я вже в нетяму впаду,

Ви знов коло мене
З'явилися, нене,
Примрілись мені в той час,
Щоб, духа зітхавши
Й очі skleplyavши,
Я вгледів край себе вас.

Ачей та хвилинка,
Ота мріїнка,
З життям би знову злилась,
Заткалась би знову
В його основу
Й навіки в ній прижилась.

І так би й осталось,
І все б видавалось,

Що дома, в своїй стороні,
Живу я з вами,
Кохані мамо,
Як то буває вві сні...

ЖАХНА БУВАЛЬЩИНА

Якось наш полк під Любліном спинився
На відпочинок. Бралось до ранку.
Товариші мої позасинали,
Лише мені не йшло чогось на сон.
В такій порі колись, перед війною,
Так гарно працювалося мені!
І от роботу скінчено. Сидиш
Перед вікном відчиненим — зорюєш —
І відчуваєш, як-то серце в грудях
Наповнюється тихим, ніжним світлом,
Пускаючи нових поезій віти...

Я вийшов із казарми і поволі
Потяг за місто сонце зустрічати.
Ще половину неба обтяжала
Досвітня мла, а друга вже ясніла
Й дедалі ширшала. І от дерева,
До сходу повертаючись, раптово
Спахнули верховіттям, зашуміли,
Позолотились дахи на будівлях,
І день новий почався на землі.

Переступивши рінявий струмок,
Я опинився в дикорослім полі.

Не за великий час передо мною
Якесь містечко виросло порожнє,
Якийсь будинок підступив до мене,
І я спинився.
В голубім віконці,
Мов тая гайстра в склянці із водою,
Схилилась дівчина в береті білім.
В одній руці її — новенька книжка,
У другій — в'язка ключиків блискучих,
У вухах — серги, помолодки — в очах.
Я привітався. Дівчина всміхнулась:
— Ви хочете оглянути музей? —
Задзеленчала ключиками, вийшла
І повела мене через провулок.
Невдовзі ми були коло барака.
І ледь вона торкнулась до замка,
Як перед нами двері відчинились,
І ми зайшли в півтемную озію.

— Оце була так звана роздягальня,—
Сказала провідниця. Навкруги
Поскладано в розлогі стоси одяг:
Кожушки, пальта, сукні, сіряки...
А далі — кучугурами взуття:
Міське, й сільське, і просте, і модельне,
І чоловіче, і жіноче — мішма.

— За мною, прошу! — А мені з очей
Усе одна пантофелька не сходить.
Сама зелена, як трава у травні,
А китички на кінчиках шнурків —
Достоту квіти на стеблі так званих
Петрових батогів — ясно-блакитні,
Всередині, на устілці, де глина,
Просякнена дитячим потом, твердла,—

Відбитки п'ят маленьких — ніжні-ніжні...
Йдемо ми далі. — От праворуч — лазня. —
Я заглядаю: всюди крани, душі,
Ряжки, ослови. — Перше, ніж сюди
Людей пускати, їх в оцій кімнаті
Старанно стригли. Чепурність німецька?..
Можливо, й це. Та головне — вигода,
Звичайний господарський розрахунок.
Адже ж відомо, що вони, фашисти,
Матраци набивали тим волоссям.
Помившись, люди вже ставали трішки
Якісь і бадьоріші, й веселіші:
Їх погодують, мріяли, і, може,
Дадуть спочити. Бо тяжку дорогу
Їм довелося ж перед цим відбути.
Але не так складалось, як бажалось...
От у оцій перехідній кімнаті
На них чекав гладкий оспалий лікар
З погаслою сигарою в устах.
На кожного, за чергою, скидав
Вузьким оком і на дві частини
Ділив прибулих помахом руки.
Кого праворуч... Та таких було
У кожній партії, сказати б, одиниці,
А більше все ліворуч — і сюди. —
Низенька камера, з цементу лита.
У стелі — дучка, а вгорі, в кутку, —
Віконце й лампа за колючим дротом.
— Стоячих міститься отут якраз
Сто п'ятдесят, коли стояти впритул.
Заводили і засували двері.
Лише тоді отямлювались в'язні,
Куди їх завдано. Зчиняли крик.
Як хто знестямки зразу божеволів,
Як хто у розпачі молився богу...

На них із дучки сипавсь порошок —
Блакитно-сірий, названий циклоном.
Раптова смерть! А крізь оце віконце
Спостерігали. Може, щоб, бува,
Хтось не зостався випадком живий,
А більше так, здається, для розваги.
Вони любили, знаєте, дивитись,
Як корчиться, конаючи, людина.
Потруєних скидали на машини
Й одвозили... Тепер ходімо далі...

І ми проходимо уздовж містечка,
Простуючи на комини високі.
Обабіч довжелезні перії
Бараків дощаних. І всі вони
Одним лицем — зеленкувато-сірі.
Просторі і пусті. Вже павуки
І вікна позасновували, й двері,
Уже поміж бараками стежини
Зелене батожиння споришу
Позастилало. А баракам тим
Нема, здавалось, ні кінця, ні краю.

Та ось і крематорій. Ми заходим.
З одного боку, бачу, кочережник,
Остача вугілля, сяке-таке,
А з другого — жаровище, дужні
Залізні челюсті. — Оце сюди
На металевих прямокутних рамах
Подавано ті трупи. Дзень — і все!
Лише у піддимала висипалось
По жменьці попелу... — Кажіть, кажіть! —
Ці п'ять печей горіли день і ніч
Всі одинадцять місяців своїх.
Мільйонів зо два встигли пропустити...

Я слухаю її оповідання,
А вже мені все дужче, все ясніше
Вчувається бабусин давній голос,
Що на клубочок пам'яті моєї
Дитячої зимовими ночами
Намотував химерні небилиці...
— Так ось вони, оті незгасні печі! —
Аж скрикнув я в якомусь надпориві. —
Так ось вона, та неймовірна казка
Про змія лютого, що мав ненатлу
Пащеку вогняну!.. — І я колись
Іще маленькою про неї чула... —
Замріяно сказала провідниця. —
Та слухайте сюди: топили печі
Ті самі в'язні — змушені були!
Де їм діватись! От працює зміна
Покладені години, себто палить
Отії трупи. Впоралася. Друга
Свою роботу починає з того,
Що попередню спалює живцем,
А другу — третя. Так ішло й ішло...
Щоб свідків не лишалося на світі!
— А що то за кістки? — Ото в кутку?
— Еге ж. — Людські. Бувало, часом печі
Не спромогались пропускати всіх
Натруєних у камері за день,
То тих сюди скидали у куток...

З кутка, із купи сірих тих останків,
На нас дивились черепа своїми
Глибокими і темними, як ніч,
Очицями. О, скільки їх, очей,
Гукало нас до помсти, до розплати!
Стирчать гомілки, ребра... Он в'язок,
А он ступня маленька... — Ви чого

Поблідли і стемніли на вічу? —
Поглянула на мене провідниця. —
Чи не згадалась вам, бува, ота
Пантофелька зелена в роздягальні,
З блакитними кутасиками?.. Хтозна,
Можливо, що вона з цієї ніжки... —
Потому, відвертаючи лице,
Зімкнула очі, глибоко зітхнула
І голосом, значущішим за всі
Пояснення, промовила: — Й на мене ж,
Ув'язнену, котрась із цих печей
Вже роззявлялась пащею своєю... —
Тут дівчина здригнулася, та миттю ж,
Згнітивши серце, радісно сказала: —
Мені всміхнулась доля! Ви прийшли
І ті незгасні печі погасили.
Я не згоріла, щоб, допоки й віку,
Непавистю палати до фашизму. —
І попрощавшись, дівчина зі мною,
Похитуючись, як на вітрі гайстра,
Поволі віддалилася і зникла.
А я постояв та й собі пішов,
Прислухуючись, як у грудях серце,
Перекипівши, крицею береться,
Проймається могутнім світлом правди,
Поезією мужності бростіться.

Я повернувся в полк. Товариші
Перевіряли зброю. Командири
Над маною у штабі посхилялись.
У гаражах мотори вже ревли,
А безберечною рікою неба,
Мов те блакитне весняне крижиння,
Ішли й ішли на захід літаки...

ЧЕКАННЯ

Край повної криниці кам'яної
Вмиваюся при світовій зорі.
Чи то зористе небо надо мною,
А чи криниця зоряна вгорі?..

Десь недалеко, на відталім схилі,
Де виноград, весінньої пори
Діждавши знов, почувся враз на силі
І сміливо потягся догори,
Вже топчеться і гомонить до нього,
Неначебто до когось до живого,
Ще, певне, з досвітку, стара болгарка,
Дбайлива, клопітлива господарка.
У неї теж два сини й чоловік
Із ворогами б'ються. П'ятій рік
Сама-одна... Зі сходу плине хмарка,
Мов розквітає гілочка вишнева —
По-весняному свіжа і рожева.
Криниця глеком хилиться бездонним,
І як його такою-от порою
Сказати певно, чи вона водою
Ото стікає, чи вином червоним?..
Внизу Дунай кладе на берег кригу,
Мов білий сир на жовту мамалигу.
— Добридень, синку! — підійшла Олена.
— І вам добридень, мамо! — Ти вже
вмився?
— Як бачите. А що? — Та сон мені
приснився...
Таке зелене жито! Я такого
Завзеленішки й зроду ще нічого
Не бачила... Хіба ж не дивина!..
Чи не скінчиться, думаю, війна?..

— Закінчуємо! Довго вже не зможе
Триматись ворог.— Поможі вам, боже!
Нараз би стало тепло та блакитно,
І так навкруг далеко стало б видно.
Погоїмося, і таким безкраїм
Нове життя поплине скрізь Дунаєм!..
А ми його обрусами застелим
Квітчастими. Щоб квітло, колосилось.
Ще й виноградом — буйним та веселим —
Обхилимо. Зелене жито снілось!..

* * *

Ще дим од вибухів над полем пропливає,
Іще гарматний грім за обрієм лунає,
Та зводить гілля вже свої голівки кволі,
І вже летить бджола шукати меду в полі.
У ямці жайворон змостив собі гніздечко,
У нім крапчастее кругліється яєчко,
А сам він з піснею зліта все вище, вище
І, наче сівачів, склика на бойовище..
Та й справді — вже вони збираються поволі,
Вже там і там плуги виблискують у полі.
І, зачарований, я бачу гори сині
І йду, неначе в сні, по милій Україні.
Червоні прапори цвітуть-бринять усюди,
І скрізь уже сівбу розпочинають люди.
А ось і ти — навстріч! Пізнала, засвітилась
І на плече мені, зомлівши, похилилась,
Немов після грози веселка в чистім полі
На світлий оболон. Доволі сліз, доволі!..

ДОНЬКАМ

Єдину надію у серці я грію,
В бентежному, спраглому серці своїм,
Одною незгасною мрією мрію,
Як мріє веселкою стомлений грім:

От тільки спокоєм знамена червоні
Всі землі і води оклоняють свої —
Я зразу ж вернуся до вас, мої доні,
Вишневі, шовкові листочки мої.

І ви, зазирнувши таткові у вічі,
Побачите, як там те щастя зійшло,
Що в смутку розлуки, чекаючи стрічі,
Так довго зеренцем надії жило.

З ВЕРЕСНЯ 1945 РОКУ

От і діждалась вона довгожданої світлої днини:
Їдуть додому сини, відбувши навалу ворожу.
Їдуть і доньки. Нарешті! А скільки ж то їй
довелося
Всякого лиха прийняти за це лихоліття
криваве,
Скільки-то треба було їй мати у серці
заліза,
Щоб не зронити й сльозини, шлючи їх до
смертного бою!
Тільки тепер — у обіймах дітей своїх
мужніх і ніжних —
Ринуть нестримним потоком з очей її
сльози гарячі,

Радісні сльози стрічання, сльози святі,
материнські...
Легідне сонце навкіл спочиває на зброї
блискучій,
Стяги навкруг майорять, процвітають,
як мак, на руїнах.
Бачимо все ми, Вітчизно, і зробимо все задля
тебе.
Мир тобі, радосте наша! Слава тобі,
наша земле —
Наша незламна фортеце і наше незгасне
багаття!

ПОВОРОТ СОНЦЯ

Ой тримайся, замерзла віто,
Не стогни при моїм вікні,—
Повертається сонце на літо,
На блакитні, погожі дні!
І в моєму житлі ще зимно,
Ще не топлено по війні,
Але вже над Донбасом димно —
Й не сумні вже мої пісні!

* * *

В цім місті вишневім колись
Дороги наші схрестились.
Схрестились — і розійшлись,
І пилом земним укрились...
І довго я сам блукав
Світами у неспокої:
Ні кращої, ні такої —
Я тільки тебе шукав.

У битві куля вогненна
Крізь душу мою пройшла.
Пройшла, а душа жила,
Від тебе життям натхненна.

І от ми зустрілися знов
На руїнах нашого раю...
Той рай ми відновим, я знаю,
Як буде така любов!..

* * *

Ще за горою десь весна,
Ще навкруги бухикають морози,
А вже, дивись, на злогах виноград
Попростягав до сонця лози.

Отак уранці немовля,
Відчувши матір коло себе близько,
Крізь сон до неї простяга
Чутливі ручки із коляски.

* * *

Ти кажеш, що усе навколо
Нічна хуртеча замела,
Що всюди мертво, всюди голо —
Ніде ні світла, ні тепла.

Та придивись — хіба ж то біло
Кругліє за вікном зима?
То дивовижна опрядь спіла
Під небом темрявим дріма.

Тривай-но, скоро з дивним хистом
Сама розімкнеться вона,
І враз метеликом барвистим
Із неї вилетить весна.

* * *

Коли я йшов до тебе вчора пізно —
В кущах сукались снігові цівки
І з-під ярок підків моїх залізно
Все верещали мерзлі ластівки...

А як вертався нині на світанні —
Вже ткалися конвалії в кущах
І ластівки в натхненному мовчанні
Ліпили гнізда на моїх плечах...

ПОВІНЬ

І от я знов насправді опинивсь
У тім улюбленім веснянім світі,
Що на чужині в сні моему бивсь,
Як тихий лив, заплутавшись у сіті.

Всю ніч вода трудилась прибутна,
Затоплюючи падини й долини,
Потрощені гармати і машини,
А на світанні вже й сама не зна,
Де їй енергію свою дівати,
Куди їй можна ще себе зливати...

Чи не пора б уже знести й млинок,

Що притаївся он?.. І справді, поки
Об шалівки його їй терти боки!..
Аж ось вискакує з млинка дідок,
У люльку пакнув, глянув по затону:
— Е, ні, водичко, ти свого закону
Тут не заводь! Візьму на повідки...—
Й повідтуляв млинові лотоки.—
Тепер біжи! — Як кинеться з розгону
В проточини застояна вода
Та як крутне колесами! — Гайда!..
І от взяли кружляти на припоні
Оті дубові мельникові коні,
Лиш біле мило з храпів їм спада,
Та млин таку гуркотняву збиває,
Мов то стоїть над рівнявою вод
Не млин-вешняк, а громовий завод,
Що хмарам грім на літо виробляє.

Оспівуючи досвітковий світ,
Уже з усіх парканів і воріт
Півні крильми червоними махають
І нетерпляче сонце виглядають
Із брами світанкової зорі...

Зненацька у колгоспному дворі
Зачхав, запирхав трактор з-під повітки,
І вислизнув, і дриготіти взяв,
Пустив димок, і дрібно загурчав,
І, на шляху мережані прослідки
Лишаючи, у степ чимдуж помчав.

Пройшли стрункі дівчата — як тополі,
Дядьки, шинелі опашки, пройшли,
А слідом із сівалками поволі
Рогами погойдалися волі.

Як гляне мельник у своє віконце —
А з-за гори зоря веде вже сонце,
І на безмежнім полі вдалині
Вже вкрили сівачі горби й долини...
Всміхнувся дід:
— Тримаймось, брате млине,
Ще буде нам з тобою гуркотні!

Уповні переходять молодиці
Мій шлях. Вода, відбивши у криниці
Квадратик неба, в відрах відбива
Весь блискіт сонця. Кухня польова,
Яріючи гранчастим жаром спілим,
Обкутується оболочком білим
Між кухарок. І де я бачив їх,
Оцих жінок, пов'язаних хустками
Й позаперізованих фартухами?..
Де чув цю мову-мовоньку, цей сміх?..
Чи то, бува, не їхні медсанбати
Прокинулись лісками вдалині?
І чи по ямах не сувої вати
Останнім снігом бачаться мені?..

Та ні, минули вже воєнні хуги!
Пливе весна, як вільний тихий лин,
Синіють рястом луки і яруги,
Пшениця сходить, і гуркоче млин...

СІВБА

Не встиг іще досвіт краї східної брами
Як слід і об землю креснуть копитьми,
Іще за левадними осокорами
Не то — й не здригнулись щити пільми;

Ще навіть півні досвіткові не вспіли
Гаразд обізватися в жоднім селі,
А вже трактори на поля приспіли,
Метнувши громами по сонній ріллі.

І от заходилась гроза над ріллею
Вихрами залізними кидать, кружлять...
Від тракторних гусениць налипні глею
Блискучими дугами врозліт шумлять;
Високі сівалки у мареві бродять,
Дзвенять сошниками в ранковій імлі,
Пушать і мережать, на світло виходять,
Шамшать у сипці, як вітри в ковилі.
Коли-не-коли з отії гуркотнечі
То виприсне погук, то сміх залуна,
А в хмарі пилюки то вигнуться плечі,
То очі заграють над колом стерня.

В чорноземлю зерно червоне бризка,
Вгрузає жаринками в вогку тьму...
І небо — намет, і земля — колиска,
І сонце, і дощ — на поживу йому.
До нього блакить у цятках жайворінків,
Як ненька рідненька, грудьми припада,
Йому з ґрунтових бурштинових зарінок
Співає живлюща весняна вода...

Й, відчувши нового народження пору,
В глибінь попускавши тонкі корінці,
Рожевими стрілками приснувши вгору,
Ростуть і кущаться дерзкі пшениці.
Іще шепелявий тихесенький шерех
Увесь потає у ріллі голубій,
А вже степовий кругойдучий берег
Вчуває вогнистого моря прибій...

МОЛДАВАНКА

Де кипучим водоспадом
Поміж скель Дністер гуркоче —
Там під буйним виноградом
Заховалась біла хатка.

Заховалась, а від кого?
Від несміливих, звичайно!
Тільки що мені до того?
Так і треба їм, невдахам!

Я про їх не маю гадки,
В мене є своя турбота:
Вже давно до тої хатки
Я топчу щасливу стежку.

Лиш ясна зоря з-над гаю
Між гілля грабове бачить,
Як я хутко поспішаю
До Дністра вечірнім часом,

Як я, глиняну ограду
Перескочивши, зникаю
В шумовинні винограду,
В гущині його пахучій.

І не встигне ще зелене
Те вино угамуватись,
Як уже на шиї в мене
Чорнокоса молдаванка.

Молдаванко, молдаванко,
Як мені з тобою гарно!
Зроду ще ні з ким, коханко,
Я не був такий щасливий!

Горб кучерявий обабіч, зливаються вкупу,
а далі —
Далі вже річка блакитна тече собі
долом зеленим.

Кажуть, колись в давнину
ні горба не було там, ні річки,
Тільки в розлогій долині дуб молодий
красувався.
Раз перед вечором якимсь, після грози
громохкої,
Грім молоденьку веселку, силою взявши
за себе,
Поуз самотнього дуба вів у свої володіння.
Як же погляне веселка на гордого
красеня дуба,
Як позирне на красуню невірлицю
дуб вільнорослий,—
Так і стемніло в вічу їм,
так і схилились до купи...

Тільки ж недовго щасливі
в отім забутті пробували:
Грім спалахнув, забурчав і, турнувши
на землю веселку,
Стрілами раз і вдруге суперника
навхрест ударив,
Стовбур йому розтрощив, розметав,
а потім і пнище
Вивернув геть із корінням,
гору землі наваливши...

Гуркіт стояв ще в долині,
в шелюзі бився луною,

Як підступив до нещасної грім
і звелів їй рушати —
Далі з собою іти, в піднебесні його
високості.
Та відвернулась веселка — тепер їй нічого
не треба!
І, обійнявши той корінь землистий
тонкими руками,
Плакала, танула й гасла, аж поки з очей
її світлих
Стали блакитні озерця і попускали
струмочки...

Безвісти грім похилив.
А згодом той пень коренастий,
Парості рясно пустивши,
обріс молодими дубами.
Так і донині лишилося: горб зеленіє
в долині,
А коло нього у травах райдужна річка леліє...

КРАСОЛЯ

Як тільки літо розхилило гілля —
Спахнула красоліна серед зілля
І, вчувши млосну солодь у стеблі,
Закрасувалась у ранковій млі,
Засяяла. Здавалось, ще хвилина —
І все собою звабить красоліна,
І, поки дано світові буять,
Навколо неї буде він кружлять.
Аж тут — і де то взявся він, відкіль? —
Загув над квіткою кудлатий джміль,

МОЛОДА МАТИ

Жовтогаряча юга над розлогим селом нависає,
В полум'ї марева білім тремтить степовий
елеватор.
Верби над шляхом поникли, послули млини
над горою,
Небові нічим дихнути, ба навіть ставокі
несила
Скинути хвильки, а сонце стоїть і
стоїть у зеніті...
Та, не підвладна жарі, під зеленими крилами
саду
Літує глиняна хата, наміткою тіні
запнувшись.
Стежка густим споришем від порога біжить до
крипиці,
Потім у сад повертає, комору й грядки
обминувши.
От виходжає з сіней, пригорнувши до лопа
дитинку,
Жінка в квітчастій сорочці, в ряснистії
спідниці дівочій.
Стежкою струнко іде, в холодок поспішає
з осоння...
Як же таки й припікає!.. Та ось і в
калину вона вже,
Нібито в прісінок темний якийсь,
увіходить нарешті.
Потім, сказати б, не в сад із обвислим гіллям
уступає,
А в прохолодний покій, рушниками
увішаний красно,
Де шелюгова колиска під стелею яблуні
висить.

Звільна сідає на лавці, а груди вже сама
пестеріляче
З пазухи чашею вийшла, прагнучи уст
немовляти.
Жадібно первісток ссе та її небавом
стуляє повіки,
Мати цілує його і в колиску кладе
обережно,
Наче та віть молода на покіс своє яблуко
перше.
Стиха виводить котка́, і хлопчинине личко
в колисці
Місячком їй видається крізь марлеву
хмарку запони.
То проясніє всміхнувшись, то,
споважнівши, примеркне...
Тихо в саду, тільки джміль десь гуде в лопуху,
як у бочці,
Тільки струмочком бринить між деревами
спів колисковий,
Та як коли залітає комбайновий гомін із
поля...

* * *

Ранок до лісу причалив
На спільному човні з туману,
Виліз хутенько — і в лози
На лови осінні подався...
А перегодом із просічі
Вислиз вітрець, подивився,
Покрадці в човен ускочив
І безвісти полем поплинув...

Я добре знаю, що тебе давно
 На світі вже нема, і все одно
 Щоночі жду. Бо тільки ляжу спати
 І там чи сплю, чи, може, ще й не сплю,
 А лиш повіки стомлено склеплю,
 Як ти мене вже й викликаєш з хати.
 І тільки я переступлю поріг,
 Ти хап мерщій за руку — і за ріг,
 І поза рожами...

І от із двору
 Понад проваллям ти ведеш мене
 Кудись неначе вгору все та вгору,
 Дедалі вище...

Хвилька, дві мине,
 І тільки зникне наша біла хата,
 І гостра клуня, і верба крислата —
 Вже й інший світ, і вже не та земля.
 Якийсь прозорий голубий серпанок
 Оповиває гори і поля...
 І не збагнеш — чи настає світанок,
 Чи примерок; чи ще минає час,
 Чи вже спинився і забув про нас...
 Так ні, як завжди в цій порі, зозуля
 Літа в діброві лічить. Це ж Надсулля,
 Це ж Наддніпрянщина — її плоти
 навкруг,

І соняшники; он цвіте левада,
 І чути милий чебрецевий дух,
 І нам на плечі сокоревий пух,
 Немов сніжиння тепле, з неба пада,
 І десь у виярку гуде струмок;
 А ось край стежки жовтий колосок
 Похилена житина ледь тримає,

Колише зернятка й сама дрімас...
Та диво дивне помічаю я:
Нас двоє йде, а тінь одна — моя,
Бо ти не маєш тіні. Ти безтінна,
І навіть більше — вся якась промінна!
Я все позабував, а ти мені
Говориш речі давні, запашні.
Ось моря синє колихке кружало
Шовковий шум під ноги нам послало
І сяйво кинуло. Ось камінь спить,
Над ним ласкава слива шелестить
І прохолодою на нього віє,
І розбудити хоче, і жаліє.
Сідаємо. Я голову поклав
До тебе на коліна й задрімав.
Ледь чуються солодкі дзюрки в сливі,
І ще солодші — тихі, жалісливі —
Твої давно відспівані пісні...

Сестрою ти доводилась мені.

СОНЦЕ КОЛО ХАТИ

Он те подвір'я хмари привалили.
Понастромлявшись на соняшничиння,
А у твоїм — на сині мотовила
Мотає сонце біле павутиння.

Пообертались пахмурні дерева
Туди, де літо за горбами зникло,
Куди з-за гір сліпі зимові мрева,
Нашерстившись, повискаляли ікла.

А ти, пропахнувши цукровим літом,
Прийшла, багата й знатна, із бригади.
Нехай зима воїдується над світом —
У тебе завжди сонце коло хати!

ПЕРЕСАДКА

В порох станція одіта,
Зала вилами зяє,
Південь жовтим зламком літа
В плесі рейковому сяє.

Луска осінь на пероні
Соняшникове насіння,
У кіосків — сиві скроні,
Сині тіні — у каміння.

На руїнах молодиці
Цеглу з грузу вибирають,
Голоси дзвінкої криці
Між торохнявою грають.

В сірій куряві неквапно
Сновигають крани чорпі,
В коритах димує вапно,
Гомонить вогонь у горні.

Наліталось по світі,
Натомилось павутиння —
Почіплялось на вітті,
Пообснювало тиння...

Та майстрам не до спочинку —
Вивишають мур за муром,
І встають ясні будинки
Над руйновищем похмурим.

Ще топтався між ятками
Вечір в гумових чоботях,
Як, лисніючи шибками,
Прилетів швидкий мій потяг.

Знову вітер перегонів,
Зорепад, і знов світання, —
І мигтять в очах вагонів
Люди, крани, риштування...

Хай у полі пізнє літо
Стернями щодня згасає, —
Хутко вже, як сонце в світі,
Україна знов засяє!

СЕРП І МОЛОТ

На прапорі у нашої держави
Є символ змісту і мети її.
Він надає їй мужності і слави,
Її він військо водить у бої,
Вивершує її найбільші справи.

А скільки ж левів та орлів отих
Підносилося! Яких часів ясних
Тої кожний знак своїй країні зичив!
Яких величних, красномовних кличів
Наслухалась історія від них!

Та всі вони, ті птахи й звірі, всюди,
Давно повившись мороком віків,
Не знаючи, чого воліють люди,
Мов невидючі, дивляться в пікуди
З бундючних, гордовитих прапорів.

Лише на нашім стязі — під зорею,
В яснім промінні сонячнім, на тлі
Обхиленої колосом землі,
Мов плекані весною однією
Два паростки на одному стеблі,

Вславляючи народиній мудрій звичай,
В незламній згоді, рідні, як брати,
Мов самородок волі і мети,—
Селянський серп і молот робітничий
Словами промовляють у світи:

«Єднайтеся!» З якого моноліту
Цей знак, цей клич кувався в боротьбі!
Яке живе життя в цьому гербі!
Усе минуле і майбутнє світу
Він поєднав сучасністю в собі!

Із книжки
«Матвіївка над Сулою»
(1949)

НАДОРІЛЬСЬКІ ДІВЧАТА
(Літо 1946 року)

1

Сонце зайшло,
А від заходу, наче від жару,
Так і пашисть...
Навіть вечір, виходячи з яру
І наслухаючи,
Як голоснішає в полі
Гомін бригад,
Що додому рушають поволі,
Як по дорогах вози
Торохтять на посуху,
Вечір — і той розімлів:
Ані дмуху, ні хуху...

2

Ось по крутих,
Із камінними ребрами схилах
Збігло не збігло —
Злетіло у яр, як на крилах,
Сім молоденьких дівчат.
Стрункостанні, вродливі,
Пилом припалі,
Як ті перепілочки сиві.

Поруч ідуть,
Несучи за плечима на сапах
Молодики тонкорогі
І свекляний запах,
Кошики білі
З вечірньою млою
І глеки,
Мало не вщерть поналивані
Денної спеки.
Тільки чомусь
Не сміються полільниці пізні,
Ані заводять
Розлогої буйної пісні.
Погомонять, перестануть,
Помовчать — і знову
Чують вухаті узбіччя
Дівочу розмову.

3

— Всі говорили!
Дозвольте й мені ж наостанку
Слово сказати,—
Очима окинувши ланку,
Мовила стиха
Середня, русява, з пухкою,
Ніби з волоття достиглого проса,
Косою.—
Правда, що вклали ми в землю
Всю силу й уміння,
Світле в нас око, мовляв,
Себто — чисте сумління.
Накриво слова ніхто вже
Не скаже на ланку,

Скоса ніхто не погляне
На нашу ділянку.
— З заздрощів, може, котра,
Та нехай її морока,
Хай скрекотить
На своєму кілочку сорока! —
Подрузі в речі зайшла
Якась ласа до жарту
І схаменулась:
— Пробач за перёбивку, Марто!
— Що ти, Орисю!.. Направду
Ще є в нас недбалі,—
Кинула Марта
І слово вела своє далі:
— Не полінилися ми в землю
І так пребагату
Ні сільвініту закласти,
Ні суперфосфату.
Ну, а крім того,
Й калійної скільки ще солі,
Понелу, гною, посліду
Ми винесли в поле!
Та вечорами й на курси
Взимі ще ж ходили,
Ще й будувалися ж наново...
Де в нас ті сили,
Де те й уміння взялося
Для всякого діла!..
Кожна ж із нас по війні
На все серце хотіла,
Щоб розбуяла ще дужче
Та слава колгоспів,
Щоб на весь світ розлунався
Наш радісний поспів.
Рано посіяли,

Прошарували упору,
Попроривали —
Й пішли наші плеканці вгору!
— Мов кучерявая м'ята,
Запахла нам свекла,
Рутяну кинула тінь,—
Осміхнулася Векла,
Найговіркіша з дівчат.
Бистроока синиця,
Метко струснувши долонею
Пил із спідниці.
— Правда, що рутяну,
Справді, запахла, як м'ята,
Тільки ж не тішмося довго
Здобутим, дівчата!
Легко, як кажуть,
Топтати вчорашні доріжки,
Треба ж і в завтрашнє
Нам зазірнути. Хоч трішки!
Поки що кожен листочок
До сонця сміється,
Тільки чомусь мені дуже
Та й дуже здається,
Що не така вже сьогодні,—
Можливо, котора
Спостерегла,—
Не така, як була позавчора
Тая веселість у них...—
І, до чистого неба
Звівши заімлені очі,
Докинула:— Треба...
— Треба дощу! —
Наче змовившись, одноголосно
Перехопили їй подруги думку
І млосно

Глянули вгору.
А там, на ряхтливому колі,
Мов кремінцями іскристими
Всипанім полі,
Тільки знайомі сузір'я жаріли
Та строго
З півдня на північ
Куріла Чумацька Дорога.
Й ані хмаринки!
І враз від небесної карти
Знов обернулись
Дівочі обличчя до Марти.
— Що ж я скажу вам на це? —
Обізвалася знову
Їх ланкова.—
Пам'ятаєте нашу розмову?..
Як я за ланку
Напровесні слово давала,
Себто за всіх нас
Під стягом тоді обіцяла
Тисячу з га?..— І замовкла.
Мовчали й дівчата,
Миттю збагнувши,
Яку то нараду почато!..

4

Тіні жари
Пропливали по зморхлій блакиті,
Кублилась, квокчучи, тьма
У гарячому житі.
На низині,
Шляховим припадаючи пилом,
Увочевидьки кошлатився
Виковий килим.

Пасіка мріла з гори,
Мов далека слобідка,
Медом запахло...
Та ось і бригадна повітка,
Ось і цегельня, і гребля, і став...
Та дівчата
Навіть очей не звели
До земного свічада.
Раптом зачмихав
У темнім узбічнім узвозі
І прокотився повз ланку
По сонній дорозі,
Жарко дихнувши на неї
Бензиновим духом,
Стомлений трактор,
Оброслий чорноземним пухом.

5

— Треба — притиснула Марта
На слові,
Як троху
Гуркіт притих
І під узбіч звернула з дороги
Хмара пилюки.—
Повторюю: зараз би треба,
Так як ніколи, вологи для нас,
Але з неба
Хутко не буде її...
— Та невже ж то не буде
Скоро дощу,
Як усюди подекують люди? —
Векла зітхнула,
Зиркнувши в наповнені млою
Мартині очі.

А Марта, повівши рукою
Поперед подруг, промовила:
— Гляньте на зорі!
Як вони кволо мигтять!
От, їй-богу, мов хворі...
Правда ж, якісь незвичайні?
Кожнісінька — млява.
Навіть на колір
Яку не візьми — зеленява,
На недостиглую схожа
Якусь ягодину.
То на жарку,
На тривалу, дівчата, годину.
Знову ж —
Із сонячним диском...
Навзаході нині
Дуже підхожий віп був
До довгастої дині.
Хмари — купчасті.
Надвечір зникають.
Холодні,
Росяні ночі...
Усі ці прикмети народні
Й метеорологи стверджують:
Ми вже у колі
Антициклону,
І ждати дощу нам — доволі!
Спеки такої ще з тиждень —
І все наше діло
Із пилюгою, вважаймо собі,
Полетіло.
А чи до цього ми можемо
Ставитись нині
Так собі, байдуже?..
В час, коли нашій країні

Якнайхутчіше потрібно
Звестися на ноги,
Відбудуватись і далі
На всю нашу змогу
До комунізму,
До щастя свого прямувати?
Ні! Не такої ми вдачі,
Не нам відступати!
— Так! Тільки що ж нам робити?
З чого почати? —
Захвилювалися раптом
Ще дужче дівчата.
— Що нам робити, питаєте ви,
При посусі? —
Марта до подруг, спинившись: —
По-перше, на дусі
Нам, комсомолкам, не слід упадати.
По-друге,
Способу треба дібрати
На кляту посуху!
— Але якого ж?..
Ну, можна було б поливати...
— Чом би ж не можна! Аж смішно...
Та де ж агрегати?
Не залишили ж
Ні смоку, ні труб, ані кишки
Бісові фріци! —
Розіскрились очі в Оришки.
— Спосіб один — поливати!
— А як поливати?..
— Чи не відерцями воду
З Орільки таскати?..
— Знаю, вода не близька,
Хоч не з так і далека...
Тільки ж нових агрегатів

Не ждатиме й спека!
Будуть невдовзі вони,
Та сьогодні ж немає.
А рятувати врожай ми повинні.
Країна чекає!
— Конче повинні, чекає!
— Аякже! — А звісно!
— Можна й бочками! — Чи й відрами!
— Поки не пізно!..
— Ні, я інакше надумала
Діло робити,
Щоб ні бочками води не возити,
Ні так не носити.
— Як же?.. — Кажи! — Говори!
— Та нічого складного:
Риємо яму, водоймище робим.
До нього
Просто від річки
Риштуємо схилистий жолоб.
Нам допоможе
Сам тесля колгоспівський Голуб.
На кручуватому березі
Станем рядами —
Річка Орілька під нами,
А жолоб над нами.
З річки до жолоба
Відра ідуть, не схитнуться,
Д'жолоба в річку —
Хитаються, дрібно сміються.
Буде дзюрчати у жолобі
Наша Орілька,
Буде влучати в водоймище
Срібная стрілка.
Буде вода в поливалки
Щораз набиратись,

Дощиком буде
На наші грядки проливатись... —
Мов зачаровані,
Слухають Марту дівчата:
Оя яке діло!
Так он як почате кінчати!..

6

Тут ланкову свою
Ланка на руки хапас,
З гуками й співами
Вгору її підкидає:
— Сім нас у ланці,
Як кольорів сім у веселці,
Ти ж, найгарніша між нас,—
Посередині, в серці!
— Візьмемо в руки відерця
І разом з тобою
Ставемо поруч на кручі
Крутою дугою!
— Будемо в річці
Водиці собі позичати,
Будем на славу собі
Буряки поливати!
Будуть рости, виповнятись вони
Ціле літо,
Будуть головками цукру
З-під свекли біліти!
— Візьмемо тисячу!
Чесно додержимо слова!
Слово дівоче — родюче!
Воно — не полова!
— Нас не скорила війна,

Не підбити їй посусі!
Плекані всі ми
В радянському вільному дусі!
— Буде по Києву
Слава орільська гуляти,
Буде по всій Україні,
Як пісня, лунати...
— Хай нас у праці
Наслідує кожна дівчина!
— Хай нас у пісні
Прославить співець наш Тичина!
— Зараз же йдімо
Всі ланки на це підмовляти!
— Враз по вечері
Виходьмо їй подойму копати!
— Годі вже, годі!
Пускайте на землю, сестриці!
Часу не гаймо на ці,
Хоч і милі, марниці!..

7

І до села поспішають —
Веселі, бадьорі.
Зорі на сапах,
І в кожної очі — як зорі!..

МАТВІЙКА НАД СУЛОЮ

П о е м а

1

Як швидко все це сталося, їй-право ж,
Подумалось мені, коли машина
Поїхала курним гостинцем далі,
На Липове, а я звернув ліворуч
І раптом опинився в темнім лузі —
В оточенні дерев, кущів і трав.

Не вірилось! Перед очима в мене
Стояв усе ще, вигнавшись угору,
Стрункий Держпром. На небосяжні дахи,
Я бачив, сизі вденішні хмарки,
Неначе дикі голуби, сідають,
Щоб, відпочивши, знов собі летіти
Десь на просища в поле. Ще й тоді
Прозірчасті я бачив риштування,
Що там і там по Харкову стояли,
До неба попіднімані крилато,
А з них один по одному виходив,
Вилущувався, паче з стрючковини,
То величезний корпус заводський,
То житловий будинок, то палац.
Усім сством своїм ще відчував я
Ритмічне, ледве чути стугоніння
Гігантів п'ятирічки, де вчорашні
Фронтовики біля прокатних станів,
Біля печей, і горел, і верстатів
Стояли знову. Й знову Харків слав
На всі кінці моєї Батьківщини
Потужні трактори і молотарки,
Щоб ними знову там і там гриміли

Поля безкраї наші, як ото,
Буває часом, грозового літа
Гримлять громами безміри небесні.

Ще зір, і слух, і всі думки мої
Були в каміннім місті, а круг мене
Вже розгортався зовсім інший світ:
Зелені хмари листя, де-не-де
Промінням попрострілювані з неба;
Дубові та в'язові стовбури,—
Кора порепалась,— а попід ними
Коріння повикручувалось чорне.
Людей — ніде пі лялечки навкруг,
Лише стежки, хтозна й колишні, людські
Сюди й туди снували між дерев
Та між кущів. Котра ж моя? Котра ж
Мене із лугу виведе до річки?..
«Напевне, ось оця»,— подумав я,
Ступивши на одну, що мов туди ж,
Куди й мені потрібно, пробиралась.
І от передо мною лугова
Вузенька стежка. Тільки не гладенька,
Як то бува звичайно, а якась
Немов подзьобана. Либонь, уранці
Її росою дерева скропили...
Біжить собі й біжить поперед мене.
Та чудо-диво: іноді вона
Мені здається схожа на котючий
Клубочок сірий. Тільки не звичайний,
А чудодійний. Той, що раз у раз
Ото в казках із диких пущ виводить
То дідову дочку, дбайливу пряху,
Що мачуха її туди заслала,
То ще когось такого... Так ото ж —
Поперед мене стежка. То кущами

Прошелестить, то прокурить піском,
А то через рівчак перестрибне
Чи обмине дрімуче муравище
І знов шугне в кущі або в траву.

Десь угорі, в безвітряній блакиті,
Неначе море, сперте на стовпи,
Безперестанним, ледве чутним шумом
Шуміло верховіття, а внизу,
Під мертвими рогатими гілками,
У сутінках, мов зовсім не причетні
До того шуму, простору і сонця,
Росли купками тихі печериці,
Ледь рухаючись, лазили по стежці,
Повитикавши ріжки, черепашки,
І хизувались папороті буйні,
Немов які зелені павичі.
А далі стежка лозами побігла.
Запахло ряскою і бугилюю.
Із кожної западини земної
З-між осоки воловим чорним оком
На мене знов дивилося озерце,
Як у дитинстві,— глибоко-смутно.
По куширях стріляли хижі щуки,
І їжаки качались по траві.
Зненацька бачу я: передо мною,
Ступнів за три-чотири,— що за диво! —
На кіпчику високої лозини,
Берізкою обилетеної, висить
Моя вовняна сіра рукавичка,
Що я її ще настушком колнєсь,
Шукаючи заблукану корову,
Десь там, здається, восени згубив.
Підходжу ближче. Ні, я помилився,
То ж ремезове пухове кубельце!..

До того часу, поки сонце вгору
Поволі підбивалося, у лузі
Повсюди й рух, і гомін був — природа
Живі знаки про себе подавала:
То дятел стукне десь у деревину,
То синьовід майне понад лозою
Із срібним верховодиком у дзьобі,
Та й тії ж самі згадувані шуки
Та їжаки своє справляли діло...
А в полудень, як добре припекло,
Все враз позавмирало — і така
Запанувала тиша навкруги,
І з неї так на мене подихнуло
Давно минулим, що коли б гаразд
Прислухатись, подумав я, то, певне,
Було б учути можна, як донині
Поміж стовпами стовбурів деревних
Луною б'ються буйні голоси
Отих гриватих Ігорових коней,
Що над Сулою тут колись іржали
І що назавжди їх тоді прославив
У славнозвіснім, неповторнім «Слові...»
Якийсь безвісний воїн і співець.
Та ні, я знаю, що того іржання
Уже ніхто й ніколи не почує,
Як не почує дзвону харалужних
Мечів і списів об щити черлені,
Усе минає! Вічне лиш буяння
Живущого обнóвистого світу —
Лиш героїчні подвиги народів
Та творчий труд, що, як спіральні сходи,
Ведуть до щастя. О моя Вітчизно,
Ти є найперша, що його доходиш,
Ти за собою світ увесь ведеш
До комунізму! І яке ж то щастя —

Його творцем, солдатом і співцем
Сьогодні бути!..

Раптом крізь кленове
Прозірчає гілляччя я побачив
Своє село. З далекого міжгір'я,
Мов жменька перлів із своєї скойки,
Білили проти сонця наші хати.

2

Не так струмку в долину бігти легко
І колесу котитися з гори,
Як нам місця пригадувати рідні.
Матвіївка! Розлогі схили яру,
По них обабіч хати білостінні
В садках зелених, буйних, і над ними
Високі явори та осоки,
І над горою вітряки крилаті,
І що найголовніше — це Сула!
В усіх відмінках там її ім'я
Відмінюється. А найпаче в кличнім, —
Сказати б, найінтимнішим, — Суло! —
Звертатися до неї полюбляють
Старі й малі. Так викликають милу,
Сестру гукають, кажуть — пенько, мамо!
Найкращих, найпестливіших іменнів
Їй надавали: ластівка, голубка...
Обсаджували вербами її дубами,
Щоб їй не вадив ні мороз, ні спека
І щоб вона ніколи не міліла.
За все оте добродіям своїм
Вона солодку воду постачала,
Відсвіжувала у селі повітря,

Не боронила влітку покупатись
І посковзатись узимі. Крім того,
Ще й силу риби всякої давала ж.
Проте мені здається, що Сулу
Найдужче в нас усі любили й люблять
Не тільки за оті її, сказати б,
Видимі вигоди. Кінець кінцем,
У нас і в криницях та в копанках
Води, та й доброї, було доволі.
Що ж до купання, ковзання і риби,
То в нас на те ще ж і озера є,
Десь, певне, з десятеро, як не більше.
А от Сула для нас усіх — це є
Не взагалі якась вода: прозора
Чи каламутна, тепла чи холодна, —
Ні, ні! Найперше — це вода жива,
Що віковічно й безнастанно плине.
В її лелінні літошнім, повільнім
І в веснянім шаленім вируванні
Таке щось гарне і величне крілось,
Що не могла за все своє життя
На неї в нас людина надивитись.
Коли б якимось чудом, покладімо,
Вона від нас зненацька віддалилась,
То ми до неї враз усім селом,
Бігме, переселилися б!

Не встиг я
В уяві навітшатися Сулою,
Аж гульк — вона сама з-межи кущів
Лози та шелюгі зорить на мене
Краєчком ока. Швидше, мій клубочку,
Я так за нею скучив! Розгортаю
Бережну зелень. Он яка ти зблизька!
По цей бік шум попід лозою тчеш,
По той бік вариш стружки в казанах,

Тут саджалку зробила для мільги,
А там печер сомам понаривала.
Та де ти подівала ті свої
Млини трухляві, що колись панам
Їх кріпаки ще, кажуть, будували?
І що то там на острові за висип,
На здоровенний срібний лук ісхожий?
І коло мосту арка з прапорцем?
Куди це ти так високо стріляти
Намірилась, моя зозуле сива?
Якої це нечуваної слави
Зажити ще схотілося тобі?..

3

— Я залюбки про все вам розкажу, —
Вказав мені на дзиглик інженер
І сів за стіл. Я глянув по оселі:
З дощок незграбно збита халабуда,
Ще ні дверей, ані шибок немає;
Замість підлоги — річковий пісок
Напополам із тирсою; великий
Сосновий стіл, ослони, стінгазета;
І повно сонця, і смолою пахне.
І вмить від отого всього на мене
Дихнуло давнім духом Дніпробуду:
І там були колись такі будівлі —
Контори та бараки на піску;
І там були такі-от засмаглілі,
У полотняних куртках і в брилях,
Як цей Степан Ількович, інженери.
І так мені на серці стало гарно,
Мов повернулась молодість моя,
І комсомол, і початківські вірші!..

Я сів на дзиглику і натякнув
Степанові Ільковичу про те,
Що, може, він тепер не має часу,
Чим-небудь заклопотаний, а я,
Людина вільна, можу надійти
До нього й іншим разом.— Ні, ви тим
Не клопочіться,— витер інженер
Хустиною високий лоб спітнілий
І розстебнув сорочку.— Як тямущі
Помічники,— а я на них не скаржусь,—
То час і в інженера завжди є.
Ось бачите?..— З шухляди виїняв теку
І щось за книжку.— Гоголь. От люблю!
Укотре вже читаю, а щоразу
Все щось нове для себе назнаю...—
І, захопившись, він уже цитує
Мені уривки із «Тараса Бульби»,
З «Страшної помсти» тощо. Тут і я
Згадав свої улюблені місця
Із землякових творів невмирущих.
І все це якось нас обох відразу
Беззастережно зблизило, зрідило —
І ми вже друзі, вже про чисто все
Нам розмовляти легко.

— Звідки ж ви...—

Сховавши книжку, звів на мене очі
Степан Ількович, — звідки ви дізнались
Про це мініатюрне будівництво?
Про нього ж, крім районної газети,
Ніде ще й слова не було.

— Та звідки ж,
Як не з розмов тутешніх! — відказав я.
— Так ви вже тут не вперше? — Ще б
уперше!
Я звідси родом...— Справді? — Та кажу ж!

— Із самих Кліщинців? — Не з самих.
Он!..

З Матвіївки,— вказав я у вікнину
На дальню гору з вітряками.

— Знаю!

Адже й вона — учасник будівництва.
І рідні ж є? — В Матвіївці живе
Моя старенька мати. Дожидає
Із армії найменшого. А я
Оце до неї в гості.— Зрозуміло!..

— А опріч того,— вів я мову далі,—
Саме село мене до себе вабить:
Як люди, як природа.— Люди славні,
Я це з роботи бачу. А дівчата!..

— Що, дуже гожі? — То само собою,
А ще які й співливі! Правда ж? —

Правда! —

Потвердив я, і так мені приємно
Похолодніло в грудях...— Це я знаю,
А от щодо місцевості — не в курсі.
Не встиг іще побути. Все збираюсь,
І все стає що-небудь на заваді...

— О, там у нас природа зав'язала
Цікавий вузол: річка, ліс, гора,
Чудесні землі і чудесні глини.

А людська праця все оте прибрала
В тополі, верби, вишні та горіхи,
Змережила пляхами і стежками
І білі хати в зелень повкрапляла
Попід горою. Де я не ходив,
Не їздив, не блукав уже — ніде
Такого місця гарного, такого...

Ну, як би вам сказати найкоротше?..
Такого закутка краси не бачив.

— Оце так дивина!..— і здивувався,

І ніби аж зрадів Степан Ількович.
А я собі подумав: «Недаремно ж
Йому до серця так поприпадали
І Гоголеві твори, і дівочі
Співучі голоси, ні — недаремно!»
І раптом захотілося мені
Хоч кількома побіжними мазками
Своє село для нього змалювати.

4

— Ото синіє нарівні з горою
Старий наш ліс,— почав я.— Справжній
праліс.

Там тільки й світла сонячної днини,
Що пугачеві та совині очі.
А як який промінчик і промкнеться
В його теменну темряву, то зразу ж
І згубиться, мов тая голка в сіні.
На галяві затишній, під горою,
Із-під гілля безлітньої верби
Там ще й сьогодні зрубом порохнявим
Біліє вдень і світиться вночі
Русалчиною прозвана криниця.
В переказах народних є чудова
Про ту криницю казка чи легенда,
Та це вже річ окрема... А тепер
Я хочу розказати ось про що:
Колись усі матвіївські дівчата
Її квітчали наймилішим цвітом
І темними купальськими ночами
Усе, бувало, бігають до неї
Одна з-поперед одної вмиватись,
Щоб бути гарними. Чи помагало
Оте вмивання їм, я не скажу,

Та люди, мабуть же, таки немарно
Віддавна звуть отую джерелівку
Красивою... — Устами інженера
Пробіг легенький усміх: — Може, й так...
Але ж дівчата ваші, десь-то зроду,
Нівроку їм, як гайові квітки. —
А я провадив далі: — Щоб із лісу
Потрапити в село, то треба конче
Пройти так званий Лісовий провулок.
Отам краси весною!

Уявіть:

З обох боків через високі ліси
Квітуче гілля поперевисало.
Ідеш отим провулком, а тобі
На капелюх або на чуб спадає
Вишневий цвіт, мов білі клапті кипню.
Тоді там кожне дерево і кущ —
Якийсь казковий терем солов'їний,
А перша-ліпша чашечка з бджолою —
Тендітний порцеляновий дзвіночок.
Що співу там, що блиску повесні!
А на початку літа, як досягнуть
Черешні, вишні! Я собі дозволю
І тут удатися до порівняння:
Так рясно й гарно, як тоді, у червні,
Провулок той з початку й до кінця
Бува прикрашений гіллям червоним,
Так, пам'ятаю, в нашому селі
Хіба майдан іще на Перше травня
Прикрашений буває прапорами.
З крутівин, там і там, із-під гілля
Напроти сонця дивляться-сміються
Снігово-білі хати чепурні,
Мов сніпоокі гожі молодиці,
По самі груди в рожах стоячи.

Серед подвір'їв над колодзями
Дрімають дерев'яні журавлі,
Такі підхожі до живих, до справжніх,
Коли вони над гніздами своїми
Повстоюються на одній нозі,
Що як котрий курлюкне, похитнувшись,
То раптом аж у грудях похолоне —
Махне крильми і в небо полетить!..
А навкруги такий достиглий спокій,
Така по всьому лагода розлита,
Що деренчання косарок нагірних
І кованих безтарок цокотіння
Лише увиразняють літню тишу.

А взяти яр, що за старого часу
На всі поля матвіївські родючі,
На вікову чорноземлю дедалі
Все дужче зазіхавши, роззявляв
Свої ненадли хижі пащі прірв.
За нашого ж, іще перед війною,
В зеленолисту памолодь зарнувши,
Він став уже байраком гомінким,
Великолюдним висілком зробився.

Або Кизівер, хутір наш загірній,
Той бескид яблук, той колодязь меду!
Походиш раз в його садах, посидиш
У пасіці якій — і вже навіки
Зостатися в Кизівері захоче
Твоя жадібна до краси душа.

Так званої Волосяної кручі,
Що височенням урвищем стрімким
З води у небо вигналася жовто,
Я не зумів експромтом описати
По-своєму, бо в пам'яті моїй

Раптово якось виник славнозвісний
Шекспірів опис бескиду морського
В трагедії про Ліра — і як стій
Заполонив усю мою уяву.
Я лиш зазначив, що на нашій кручі,
Над чарівничим дзеркалом Сули,
Вже п'ятий рік стоїть могила братська
І п'ятий рік матвіївські дівчата,
Увічнюючи пам'ять вояків,
Що полягли в боях за рідний край,
Весною й літом, восени й зимою
Червоним, найулюбленишим цвітом
Її квітчають. Он вона й тепер,—
Поміж гілля вказав я,— жмутом квітів
Горить на жовтій кручі.— І на тому
Закінчив опис рідного села.

5

Що думав інженер, як я замовк,
Що діялось йому на серці — хтозна!
Та гострий зір його, мені здалося,
Ще погострішав по моїх словах.
Хвилин із кілька перейшло в мовчанні.
За дощаними стінами оселі
Точилися розмови: про жнива,
Про будівництво люди гомоніли,
По холодках кінчаючи обід.
Стенап Ількович звів на мене очі:
— Спасибі вам! Піду обов'язково!..
Хоча Матвіївку, сказати щиро,
Тепер я бачу вже, й не бувши в ній.
Ви так мені про неї розказали,
Що мов за руку всюди поводили.

Тепер послухайте ж і ви, будь ласка,
Якою уявляється мені
Матвіївка в майбутньому... — Ану!..
— Та от питання, чи зумію ж я
Оте своє видіння до пуття
І як хотілося б віддати в слові?..
Хоча одне прислів'я наше каже:
Вовків боятися... — Нараз почувся
Знадвору, з-за одвірка, голос: — Можна?..
— Заходьте! — відказав Степан Ількович.

Крислатий бриль, розумні карі очі...
Та це ж Огей Недоля! Дядько Гей,
Як звуть у нас його малі й старі.
Митець на всячину, або, як кажуть,
І пвець, і жнець, і на дуду гравець.
Хоч він дуженько був за мене й старший,
Та через це ніколи товариством
Не гребував моїм. «Літа літами,
А дружба дружбою», — бувало, каже.
— Здоров, козаче! — Доброго здоров'я,
Шановний дядьку Гею! — Він до мене,
А я до нього кинулись. — Виходить,
Що ви собі не тільки одиосельці,
А й приятелі давні? — усміхнувся
Степан Ількович. — Та таке ж, виходить.
— Ну гомоніть, а я сходжу тим часом
До пилорами, — кинув інженер
І хутко вийшов. Спершу ми з Огеєм
Про все домашнє — і його, й моє —
Скупенько побалакали, потому
Огей спитав мене: — А як там Харків?
— Будується, гримить. І, що не день,
Стає все кращий, кращий, — відказав я.
— Великий город! — Правда, що великий.

— Заводів, фабрик скільки! Чи не більше,
Ніж у всьому Кизівері осель?..
Позаторік... стривай, коли ж це?.. А,
Позапозаторік, улітку саме,
Переїздом якось і я пожив
Днів п'ять у ньому, отже — надивився.
А скільки він дає машин колгоспам!
Та ще й машин яких же. От хоча б
Узяти й «натиків», останній випуск:
Так водять запорізьких «Комунарів»,
Що любо й глянути. А зерновійки,
Так звані ВІМ-СМ-1! Та з них
Виходить зерно, нібито руками
Поперебиране. Одно в одно.
Інакше кажучи, як перемите.
Ну, себто Харків — місто доброхвальне.
Хоча, по правді кажучи, не все
Таке вже й добре в ньому.— Що ж погане?
— Та от хоч би й річки, або ж, певніше
Сказати б, річечки, що їх у вас
Аж три, здається, там. Та ще й усі ж
Обкаменовані здавєн.— І що ж?
— Та що такі міленькі! Й, опріч того,
Позанечищувані страх.— Це правда.
— Раз надвечір якось я був хотів
Скупатися. У вас же там улітку,
Хай бог боронить, спека! Ну й побрався
До Лопані. Позаглядав у воду,
Пройшовши узбереж, десь, певне, з десять,
Якщо не більше гін, і — хай мені
Пробачать харківці — от, їй же богу,
Погидував купатися. Ти віриш?
— Звичайно, річечки в нас поганенькі,—
Поважно мовив я. І жартома
Додав: — Якби туди оцю Сулу! —

Огей примружив око: — Себто, значить,
До меду вам ще й ложки захотілось?
А дзуськи! — Не дасте? — Та вам же дай,
То ви за кілька років і її,
Цю нашу чисту, як сльоза, Сулу,
Геть зовсім запоганите. Й облишмо
Про це розмову! — Ну гаразд. А як
Матвіївка ся має на сьогодні?
— Та так собі, як кажуть, нічогенько.
З руїни вже ж вилазимо, чи себто
Потроху відбудовуємось. Дещо —
Для господарства — вже й нове придбали,
Та й той... і прикукобилися трохи.
Але тепер цього вже нам замало.
Оце взялись цегельню будувати,
А згодом зіб'ємось і на заводик —
На черепично-кахельний. Тим паче,
Що незабаром же, за рік, чи що,
У нас уже й енергії — ну себто
Електрики від ГЕС — уволю буде.
А трохи згодом і саме село
Гуртом перемайструємо. Та так,
Що ти його, приїхавши колись
До матері в гостину, вже навряд
Чи її упізнаєш. А тепер, до речі,
Надовго ж їдеш? — Місяців на два.
— То, може, ти узяв собі на думку
Вже й більшеньке що-небудь написати
За рідні... як пак наш учитель Тюна
Кадав?.. Ага, за рідні Палестини?
— Узяти, правда, взяв... — Ну, от і добре,
І напиши! — Я вийняв сигарети.
Огей дістав кнєста. — На мого!
Це ж наш отой матвіївський медун,
Понюхай. — Чую, справді медом пахне.

— Бджоли не відженешся. Як коли —
Ти не повіриш — і в кишеню лізуть.
— От капосні! — Та ти бери на товщу!
— Спасибі! — Покрутили цигарки
І позакурювали. Тут Огей:
— А знаєш, друже, треба б написати
Про завтрашню Матвіївку. Вчорашню
Й сьогоднішню ми знаєм... А тієї...
— Попробую. — І такечки, щоб люди,
Взаємини між ними... І природа
Була щоб, звісно ж. От подумай добре.
— Та думати я думаю. А от...
Чи пощастить?.. — Якщо вкладеш у нього,
У задум свій отой, себе всього,
То пощастить. — І тут Огей з такою
Довірою мені у вічі глянув,
Що я й на творчій силі враз почувся,
І в свій талан повірив, як ніколи.
Аж ось надворі задзвеніла рейка,
І саме в ту хвилину до контори
Зайшов ухеканий Степан Ількович: —
Ну що, нагомонілися? — Таке ж, —
Підхоплюючись, відказав Огей. —
Вершками перебігли, як ото,
Буває, вівці пашею, та й тільки. —
Тоді мені: — Ну що ж, прощатись ми
Не будемо. Ти оглядай будову,
Викупуйся в Сулі, відпочивай,
А ввечері додому всі гуртом
Понад Сулою підемо. — Гаразд! —
Огей кивнув мені, наклав бриля
І миттю зник у прорубі дверному.

— І бригадир чудовий, і людина! —
 Сказав Степан Ількович про Огея.--
 Все чисто знає і все чисто вміє.
 — Мені писали, як він після фронту
 Допомагав жінкам, що їм оселі
 Фашисти попалили, будуватись.—
 Уставив слово я.— Не тільки днями,
 А навіть і почамі працював.
 Тій хату вкриє, тій поставить піч...
 І все це за спасибі.— Він такий,—
 Потвердив інженер.— Чутливий, добрий.
 Сказати найкоротше — комуніст.
 — А хлопцем, кажуть, був на все село
 Шибайголова з нього,— мовив я.
 — Ну, то звичайна річ! Колись ми всі
 На головах ходили,— засміявся
 Хлоп'ячим задерикуватим сміхом
 Степан Ількович. Потім, споважнівши,
 Звернувся до мене: — Ну то що ж, ходімо,
 Я покажу вам наше будівництво.
 І хоч воно маленьке, хоч у ньому
 Для ока дива й мало, та уяві
 Все ж є на що зіпертися. Отож
 І на оцю фанерну халабуду,
 Без вікон і дверей, ви вже дивіться
 Як на контору будівництва ГЕС.
 А втім... — помовчав трохи інженер,—
 На неї можна й зовсім не зважати.
 Ефемерид сосновий — от і все!

По цих словах його, твердих і простих,
 Таке щось дивне сталося — чи в часі,
 Чи в просторі, в мені чи поза мною,—

Що я такого ще в житті ніколи
Не відчував. Це трудно пояснити.
Таке буває часом, коли довго
Летиш аеропланом: при звичаївсь,
Не чуєш ані гуркоту мотора,
Ні вітросвисту. Вже забув про швидкість,
Про височінь. Сидиш собі в кімнаті:
Затишно, ясно, люди гомонять...
І от зненацька всім своїм єством,
Ще до втручання розуму, відчуєш
Усе те знову. Це триває мить.
А потім знов уже мотор, і вітер,
І височінь, і швидкість, і свідомість
Того, що сталося. Ото таке щось
Мені й тоді відчутти довелося.
І от уже надворі ми. Пісок —
Як жар гарячий. — От отак весь час
І грузимося ми в оцім сипці,
Полив'янієм під некучим сонцем, —
Змахнув із лоба піт Степан Ількович. —
Щоправда, я до смагнення того
Не дуже-то, а от Лук'ян Петрович,
Начальник будівництва, скине майку —
І цілий день! Уже такий там став,
Неначе добре випалений глечик.
Уже й дзвенить, здається. Де він є?
Поїхав у Полтаву, в «Сільселектро»,
Щоб не було з турбінами затримки.
Та й інших справ усяких назбиралось
Такого, що й на віз не забереш.
Сьогодні надвечір повинен бути.
Начальник тут не перший він. Та то
Невдатні все траплялись, а Петрович
Узявся цупко — діло аж кипить.
От як приїде, я вас познайомлю.

Навіщо висять лампи електричні?
Що, почіпляли пірано?.. Та ні,
Не в тому річ. Це для нічної зміни.
Учора встановили невеличке,
Якраз до сили рушія, динамо.
Освітливо ділянку будівництва,
А зайвину енергії дамо
У Кліщинці. Отож цієї ночі
Електрика уперше засіяє
Над вашою Сулою. Є такі,
Що й зроду ще ж не бачили її.

7

Виходимо з осичняка. Ліворуч,
За клишоногими чагарниками,
Де нахкотів старий рушій і все
Метав угору димові колечка,
Як величезний пелехатий джміль,
Гула на всенький берег пілорама.
— Це наш так званий будівельний двір,—
Обвів рукою коло інженер.—
Оце ми тут готуєм дерев'яні,
Потрібні нам конструкції. Рушій
Хоч і старий, та ще бере нічого.
Отут і примостімось над Сулою,
Ізвідси все як на долоні видно.
А буде треба — спустимось вниз.—
І ми собі сідаємо на кручі
В ріденькому старому пирії,
Де коники, ходу почувши нашу,
Заздалегідь місцями поступились.
Післяобіднє сонце так пекло,
Що від повішеного над стромію

Уламка рейки жаром подихало,
А надбережні корчішки трухляві
От-от, мені здавалось, поберуться
Димком блакитним і, як тая губка
Від іскор з кременю, позатлівають.
В'язова тінь кудлата, що лежала
На заростях оживових за крок
Чи півтора від нас, була така
Густа й чорнюча, що якби ми зовсім,
Подумалось мені, були близенько
Біля тієї тіні посідали,
То, чого доброго, могли б у неї,
Неначе в тую смолу, повбирати
Снігово-білі сорочки свої.

8

Поперед нас на пирії зависла,
Розіп'яла свої квадратні крила
Так звана синька. Впоперек і вздовж —
Тоненькі білі лінії, пунктири,
І щось за стрілки, і якісь значки.
— Це наш проект, — сказав Степан
Ількович. —

Або інакше — мрія на папері,
Що невзадовзі скинеться новою,
Живою дійсністю на цій землі.
Оце Сула, теперішнє річище,
Он-он воно синіє за лозою, —
Кивнув Степан Ількович на місцевість. —
Ото, де залишки старої греблі
Стовбурчаться, як дикобрази, хмизом.
Ми спершу думали були його
Перегатити геть, та Управління

Малих річок заборонило. В нього
Інакші плани є — найближчим часом
З Сули зробити плавбову дорогу
Дніпро—Лубни. Ну, якщо так, то ми
В отому місці побудуєм шляз.
А це, обведений кривою, острів.
Тут буде дамба. Онде ми її
Уже кінчаємо. Стривайте, звідси
Не дуже видно, шелюг заслоняє.
Спустімось трохи нижче... Ов вона!..
Людей немов на ярмарку. — І справді:
Машинами, грабарками чи й просто
Носилками жінки і чоловіки,
А більше все дівчата, закрасивши
Пів-острова кісниками й хустками,
Дугастий висип сипали з піску.
Я серед них упізнаю поволі
І материних молодих сусідок;
Он Віра у легенькій безрукавці
З носилками по висипу біжить,
А он, на самій гриві піскової,
Струнка смаглява Пріська у дівочій,
З квітчастими рукавами, сорочці,
Із-під долоні дивиться на сонце.
На голові у неї біла хустка,
Назад пов'язана, — віддалеки
До туркота крилатого підхожа.
Лице ж неначе вирізане з бронзи.
Постояла красуня, окрутнулась
І подалася Віру здоганяти.
А на старім сухім річці, збоку,
Між берегів високих, де недавно
Шуміли давні водяні млини,
На самім дні піщаного корита,
За проводом бороданя якогось

У жовтому злинялому брилі
Засмагли парубки і чоловіки —
Який в сорочці білій полотняній,
Який у синій майці, а которий
В самих трусах чи штанях — ті руками,
А ті за допомогою приладдя
З коловоротом палі забивають.
Он похапки на самий верх копра
Здирається важка залізна баба...
Зоглядітись не встигнеш, як вона,
В дубову палю гуркнувши, вже знову
Побралася угору. І щоразу
На добру п'ядь у землю паля йде.
«От-так! Іще! А нумо ще разок!» —
Понукує кремезний бородань.
А десь у лузі, в берестах і в'язах,
Повипадавши з такту палейців,
Не до ладу і стукали, й гукали,
Мов і собі робили греблю, луни.
— Це осередок будівництва, ґрунт
Усього діла нашого, — сказав,
На мене глянувши, Степан Ількович, —
Отута й ляже гребля. А над нею
Зведеться міст і сам будинок ГЕСу. —
Вже на проекті шарудів сухенький
Окатий коник. Жовта муравчина
З подушечкою бігала по ньому,
А мова інженерова дедалі
Ставала все інтимніша й тихіша: —
Ми тут Сулі, голубці вашій сивій,
Малесеньку робітку загадаєм.
І справді, не довіку ж їй у лозах
Без діла туркотати, як вона
Вже незліченно літ протуркотала.
То хай же править нам хоч відтепер

За водяного приводного паса,
Ну себто хай турбіни крутить нам,
Нехай крилаті піняві колеса,
Не маючи спокою ні хвилини,
І день, і ніч, і рік, і вік, і завжди
Шумлять у цих високих берегах;
Хай у кленовій рубленій будівлі,
Що звіддала, немов цяцькова хатка,
Білітиме край мосту — в затишній,
З паркетною підлогою оселі,
Ледь-ледь здригаючись, безперестанно
Муркочуть генератори потужні —
Оті витворці дивної наснаги,
Потоку електричного прядкі...—
Тут інженер замовк, а потім знову,
Примружившись, неначе від напливу
Якихось видив, осяйних, сліпучих,
Провадив далі: — Гляньте, що то є!..
Увесь пологий дах будинку ГЕСу
Фаянсові обсіли чашечки,
На он отих біленьких каченят,
Що запісок ото скрасіли, схожі.
Від них порозбігалися довкола
Гудючі проводи — провідники
Тепла і світла, сили і краси —
На Кліщинці, Матвіївку, Кизівер,
На Липове і Галицьке — на всі
Поля і луки дев'яти колгоспів,
До кожного подвір'я і оселі,
До тих людей, що оно-но з піском,
Із деревом та з каменем весь час
Невтомно пораються над Сулою,
І тих, що в полі то на лобогрійках,
То на комбайнах б'ються за достаток,
Зближаючи щасливий час комуни...

Спочатку бачив я лише видиме,
 Відоме, справжнє, а отс уявне,
 Таке жадане й мнле, вдаліні,
 За журавлями, стріхами й церквами,
 Як невиразне марево мигтіло...
 Та ось воно потроху та помалу
 Й чимраз ясніше стало проступати
 Крізь тєє перше. Прибирало форму,
 Росло, увиразнялося — її нарешті
 Само зробилося єдино дійсним.
 Отак далекий гóрод незнайомий,
 Коли до нього на швидкім авто
 Наближуєшся, перше видається
 За білий дивний привид, а потому
 Крізь парки і околишні садиби
 Щохвилі все ясніше проступає,
 Аж поки й зовсім, як горіх із грінки,
 Нарешті весь він вилущитьє з них,
 І вже не привид він, а суццє діїсність,
 І ти вже бачиш сам себе між друзів
 У осяїїних вітринних дзеркалах.
 Я більше вже не чув ні пилорами,
 Ні вигуків бороданя, ба навіть
 Самої інженерової мови,
 Я ні на що вже більше не зважав.
 Моя увага і моя уява,
 Усе єство моє були в майбутній,
 Новій Матвіївці. І от я бачу:
 З прозїрчастих високовольтних щогол
 На шиферні й на черепичні дахи,
 На рясновіті молоді садки
 І на лани шовковохвилі — всюди,
 Немов скісні блакитні пасма зливи,

Спускаються дрти. Попід горою
І на горі біліються палаци.
Понад іскристим бруком поп'ялися
На чебрецеве згір'я, де колись —
Давно-давно — ми тирлували вівці,
Стрункі білоголові ліхтарі.
На господарським дворищі колгоспнім
Із корпусів на різні голоси
Пилки співають, шелестять мотори.
За черепично-кахельним заводом,
У глинищі вовтузячись незграбно,
По-лев'ячи рикає екскаватор,
А по блискучих рейках цокотять
Вагончики — то в корпус, то під кручу.
В обсадженому деревом яру
По синім небі ставу пропливають
Гусині білі хмари. Коло греблі
Рибальські сіті познімали вгору
Прозорі крила. Сипій виноград,
Як море, вигрівається на згірку.
Мініатюрним висілком теплиці
На пригріві красуються. Над ними
В зеленом лісі стриженім жовтіють
Оселі шовкопрядів. А за яром,
На буряковім кліні, дід Грицько,
Холоші попідкачувавши, ходить
Поміж якихось труб, цигарку курить
І робить райдужний вечірній дощ.
А далі грають, ніняться в блакиті
Пшеничні хвилі. Кукурудза буйна,
Султани вінчків повикидавши,
Як давнє військо кінне, незліченне,
За обрій покуріла. Там машина
Засяє скла́ми на зворóтах дальніх,
Там прогурчить асфальтом мотоцикл.

А над усім отим зеленим виром,
Поснованим уздовж і вшир дротами,
Горить-бринить Матвіївка нагірня,
Немов зарослий маком острівець.
Хотіло смеркнути, але не смеркло,
Хотіла тьма припасти до узгір'я,
Та й не припала — так схотіла Пріська,
Що змінним мотористом працювала
На міжколгоспнім ГЕСі. Узяла
Та й увімкнула бистрим вільним рухом
На мармуровому щиті рубильник.
Матвіївка, і Кліщинці, й Кизівер,
І Липове, і Галицьке нараз,
Як величезні зоряні намети,
Повиникали, наче ті сузір'я,
Понад Сулою. Попід жовтим стінням
Урвистої Волосяної кручі,
Полохаючи темряву і слідом
Пускаючи на воду перла піни,
Сопуть буксири. На тремтливих тросах
Вони провадять низки барж бокатих.
Та висипана золотом пшениці,
Та викладена писанками яблук,
Та — кавунами, динями, що схожі
На жовті й на зелені місяці.
Від тої пахне медом, а від тої —
Бензином, гасом, вугіллям несе.
Поміж вантажних суден обережно
Просковзують стрункі ряхтливі яхти,
І ронять зорі на дзеркальні води,
І ллють пісні на світлі береги.

Іду струнким Матвіївським бульваром
 Понад Сулою. Літнє надвечір'я
 Гойдається на дужних ліхтарях,
 Горить на круглій шапці водотягу,
 На шибках санаторію широких
 І на червонім стязі теплохода,
 Що, ніби з крейди вибитий, поплив
 Од пристані по тихих ясних водах,
 На власний образ білий задивившись...

З-під парасольок і брилів до мене
 Всміхаються мов і знайомі трохи,
 Та мов і незнайомі очі: що,
 Не гарно в них тепер!.. Отож! Морелі?
 Та ні, це ж персики. Ростуть! Ще й як!
 Із іншими пристояв. Рушив далі.
 Оце вже й він, Шевченківський проспект.
 Колись давно тут був Тупий завулок.
 Широкий, тополіні пішоходи
 Поклали тіні навскоси асфальту.
 На схресті вулиць, біля обертових
 Щитів афішних, свіжими шовками
 Шурстять стрункі дівчата. Під горою
 Красуються в садках нові доми
 З верандами. Червона черепиця
 Вбирає очі. Ось під самим лісом
 І сотий номер. Материн! У вишнях!
 Та й у горіхах! А сама місцина!..
 Сказати б, рай, та й годі! Виноградом
 Повився круглий ганок. Біля хвіртки
 Підняв ліхтар свій емалевий брилик —
 Вітає гостя. До будинку стежка,
 Посипана пісочком. На веранді

У золотім солом'янім фотелі
Сидить, я бачу, мати в білій-білій,
Мов гілочка квітучої черемхи,
Крамній хустині. Миготливий промінь
До рогових гранчастих окулярів
Чіпляється. Глибокі давні зморшки
Скрасили все обличчя, а вона,
Щоку підперши морхлою рукою,
В якусь цікаву книжку заглибилась.
Підходжу ближче. Де тобі — не чує!
— Добридень, люба нене! — Ой синочку! —
І руки простягла, і підхопилась:
— Таки діждалася!.. — Ну як ви тут?
— Ой, дай же роздивитися на тебе...
Сідай де-небудь. Голос молодий,
Та й очі ж мов... І голова не сива,
А й ти вже з літ ідеш. — Нічого, мамо.
Удома все гаразд? — Усе, спасибі!
А в тебе? — Та й у мене. — Слава богу!
— А що це ви читаєте? — Це той... —
На титульну сторінку подивилась. —
Томмазо Кампанелла — «Місто Сонця».
Коли ще думав чоловік про справжнє
Вселюдське щастя!.. Ну, ходім до хати.
Ет, щоб тобі, «до хати»... Як у пам'ять
Стара заткалася!.. Такий domeк
Мов хатою незручно й називати.
Заходь сюди. Оце ось наша кухня,
Дивися, що зосталося від печі,
Що звали ми варистою. Півхати
Собою заставляла та фортеця.
А ось тепер кахляна, бачиш, грубка,
Плита, духовка. Все тепер на газі.
Це холодильник. По воду до криниці
Тепер уже не ходимо. З-під крана.

Електрика і газ усе нам роблять.
І ми собі, звичайно, сиднів-лежнів,
Як кажуть, не справляємо. Ні-ні!
Усе, що треба, робимо. Проте ж
І не рвемося вже в надсильній праці.
— А це ж навіщо вам тепер здалося? —
Вказав я на рогац і кочергу,
Що недоречніли в однім кутку
Новітньої світлиці. Мати в сміх.
— О, з рогацями, спилку, в нас була
Справдешня, присяї-богу, епопея!
Замірилися наші молодиці,
А більше все баби — Мокрина, Векла,
Тетяна, Гапочка й багато інших —
Та рогачиний справити погріб,
Комедію таку собі встругнути.
Позодягалися в усяке рам'я,
Взяли в колгоспі дві чотиристонки
Й поїхали збирати все оте
Начиння куховарське. Заїжджають,
Звичайно ж, і до мене. Се та те...
Потому враз: «Де ваші рогаці?»
«Та десь отам, пробачте, за відхідком».
Усі шарах туди. «Оце великий,
Золільниковий, ось двойко маленьких,
Сказати б, кашникових. Ось лопата,
Що вас печеним хлібом годувала,
Аж присмалилась, бідна», — сміючись,
Приказує Тетяна й віддає
Мокрині все оте добро, а потім
Зненацька спохмурніла і до мене:
«А де ж отой середній ваш, бабусю,
Борщєво-юшковий? У вас же був!
Та ще й такий гарненький, пам'ятаю,
Підкористий такий... І кочерги, —

Сплеснула у долоні,— щось не бачу».
«Та десь були». — «Були, а де ж тепер?
Ви поховали, ви за рогачі!» —
Сердитими усі поприкидались.
«Та цур їм, пек!» — давай я відмагатись
І аж проситись мов. Та де там, лихо.
Найшвидше кажучи, таке зчинили,
Що близько й до міліції. Сміха!
Коли це йде Василь. Усі до нього:
«Ти тут хазяїн? Де ти подівав
Рогач і кочергу?» Василь сміється:
«Та стане вам і тих». — «Ні, ти не вказуй!
Ти поховав!» — «Ну, хай і поховав».
«Так он який ти, бісової віри!
Стара ідеологія заїла!
Лишась на насіння, на розплід?»
І так до бідолашного взялися,
Що хоч навітки. Мусив пояснити:
«А як ми, каже, будемо «Наталку
Полтавку» ставити без рогачів?
Чи п'єси Кропивницького, наприклад,
Чи й Тобілевича? Нові робити?
Ви думали про це, шановні гості?»
І тут усенький похорон у сміх:
«А й справді-бо! А, звісно, буде треба!
То, може, парочку таки залишмо
Для кону? А звичайно! Молодець!»
Забрали, що було, і гайда з двору.
А надвечір усе оте начиння
Гуртом посеред степу поховали
В обваленім колодязі. Є чутка,
Там ще й тепер могила з рогачем
Замість хреста видніється край шляху.
А як вернулись, та поприбирались,
Та як зайшли в нагірний ресторан —

Ото гульню, скажу тобі, зробили.
— Чудні діла в вас, мамо! — А чудні!
На весь район сенсація була. —
І далі повела мене в покої:
— Це спальня, це дитяча, ось моя.
Ото ванькирчик, далі — комірчина.
На другім поверсі — бібліотека.
А це у нас світлиця чи вітальня. —
Високі вікна, штори, телевізор...
— А рушники неначе стародавні... —
Присів я на канані. — Так гарненькі ж!
Із птахами. Чи їх же викидати?
Нехай собі картини прикрашають.
Ну, роздягайся. Їсть у нас і купіль.
— Це добре. — Може, попоїв би? — Згодом,
Бо ще як слід не хочеться. — Ну, добре,
Усі посходяться... — А де ж вони?
— Та де ж!.. Василь усе в своїй майстерні,
А Оля... Оля в... як її?.. скажи,
То й я скажу... Ну й слово ж, хай йому!
Таке закручуєте, що ніяк
Не наломлю до нього язика...
Робо... робо... Ага, згадала! Оля —
В роботоларії. — Де-де, матусю?
— Та я ж сказала вже — в робо...
— А не в лабора... — Хе, звичайно ж,
синку,
В лабораторії! Тенер уже
Довіку не забуду, хай йому!..
— А де ж онуки? — В піонерзагоні.
У їх сьогодні збори. Завтра їдуть
У свій районний табір. У Кизівер.
То в нас тенер дитячий літній світ.
Таку красу зробили там, що боже!..
— Ну, а врожай же як? — Стіна стіною!

Як жито, як пшениця — все таке!..
Не знаю, як їх і комбайни візьмуть.
І не звичайне все, а велетенське.
Десь, певне, скоро буде так, як я
Колись читала в казці: житній колос —
На все стебло. До того, видно, йдеться.
Бо всі ж казки збуваються тепер.
Змінили все — і землю, і підсоння.
А що Сулі яке тепер добро:
Глибока, та прудка, та рибна стала —
Куди як вигарніла на розкошах!
Людьми ж і нахвалитися не можна:
Увічливі, гостинні та привітні,
Й немов одна яка сім'я велика.
А дружні! Справді, наче в тім прислів'ї:
«Один за всіх, і всі за одного».
І всяке діло радістю зробилось,
Потребою. Та їй легко. Все ж — машини.
Усе встигаєм — і книжки читати,
І поробити все. Лиш дні летять,
Як бистрокрилі птахи. Так-то, сину! —
Заметушилась, ніби щось згадала.—
Василь аж на Ставку. Далекий світ!
Хіба хоч той... покликати хоч Олю?..
Вона ж отутечки, за рогом зразу.
Як палицею кинути. Авжеж! —
Поправила перед трюмо хустину.—
Посидь собі, а я — на'дній позі! —
Та тільки за поріг і враз — назад.—
Гай-гай, стара!.. Коли вже ти хоч трохи
З новим життям оббудешся?.. Хіба ж
Не краще подзвонити телефоном?..
І до ванькирчика. Хвилин за п'ять
Вернулася їй до мене: — Оля каже,
Що псабавки прийде. А тим часом

Низенького поклону посилає.
Дзвонила й Василеві. Хтось відмовив,
Що він поїхав десь аж за Сулу —
До косарів, чи що, й не хутко буде...

11

По хаті походжаємо й тихенько
Гомонимо собі про се, про те...
Коли це, чуємо, біля веранди
Заворкотів, як голуб той, мотор...
— Машина! — глянула на мене мати
Й метнулася надвір. А незадовго,
Хвилини за три, чи що, веде в світлицю
Якогось діда: кремовий костюм
Новісінький; солом'яний — і теж
Допіру нібито пошитий — бриль;
Товстий портфель ремінний; у нагрудній
Кишеньці — записник і авторучка.
«Чи це, бува, не дядько Гей?.. — у думці
Я сам себе спитав. І відповів
Тим самим робом: — Ні, це ж дід Микита!»
Проте чого це він і серед будня
Кругом такий святковий?.. Дивина!
— Мир домові сьому! — бриля здійнявши,
Звисока гість покликнув. — Мир і вам! —
На відповідь у тон йому згукнулось
І в нас із матір'ю. — А ти ж, козаче,
Пізнав хоч, хто я є? — до мене гість.
— Атож, Микита Савич! — відказав я.
Тут мати, вказуючи на фотель:
— Сідайте, голубе! Це в нас м'якенький...
— О, дякую! — Поклав на стіл портфеля,
Холоші попідсемикував і, сівши,

На матір очі звів: — А я оце
До вас, добродійко, приїхав той...
На довідки, сказати б... Може, чули
Про наш музей майбутній? — І не раз!
— Отож! Це саме я його роблю.
Фундатор, так би мовити. Невдовзі,
Над підосінь туди, перед святами,
Видимо, що й директорську посаду
Обсісти доведеться не кому ж...
Тим часом я оце щодня-щоднинки,
Від рання до смеркання ось уже
Чотири місяці селом снуюся,
Кручусь, як тая муха ув окропі...
Все раритетних надібків, ну себто
Рідкісних речей усяких, в людей
Напитую собі. Бігме, буває,
Що ніколи, як той казав, не те що,
А — не повірите! — і носа втерти.
За ці чотири місяці, звичайно,
Я вже чимало дечого з потрібних
Музеєві речей то там, то там —
Хоча й з бідкою — пороздобував.
Це, звісно, плюс. І немалий. Проте ж
Багато дечого, та ще й притьмом,
Аж гвалт, потрібного, ніяким світом,
Хоч ти ала кричи або хоч сядь
Та й плач собі! — не можу роздобути.
Разів із кілька я ж уже й до вас
У справі цій музейній приїжджав,
І все — то дуже слабували ви,
То дома, як на те, не заставав.
А це вже пощастило. — Тут Микита
Наткнув на ніс пенсне, добув з портфеля
І розгорнув якусь велику книгу. —
Так от, у цьому фоліанті в мене

Посписувано все — і те, що є вже,
І те, чого немає ще в музеї,
А конче має бути. Я не буду
Читати списків різних документів
З історії села, колгоспу тощо...
Ви їх самі побачите колись,
Як до музею прийдете, в гарненьких
Скриньках позаскльованих, на полицях.
А списки пам'яток матеріальних
Доконче прочитаю. Задля цього
Я, власне ж, і прибув. Так от: «верстат,
Оснівниця, сукало, мотовило,
Витушка, плуг, рожнаті й круглі сани,
Рубель, качалка, прядка, гребінь з днищем,
Гребінка, веретено, ступа, драчка,
Коромисло, мазниця, верзунн...»
А втім, немає рації всього
Того, що є вже в мене, вам читати.
Опріче того, це ж і пісня довга.
Бо в мене тут, — кивнув Микита Савич
На фоліанта, — з тридцять, як не більше,
Машинописних сторінок. Отож,
Я краще прочитаю тільки те,
Чого в музеї поки що немає,
А ви уважно слухайте, і скоро
Почуєте від мене щось таке,
Що в вас воно де-небудь завалялось,
Поклікніть: «Є!» Тож на сьогодні в мене
Бракус ось чого: кужівки, мажі,
Ярма мережаного, патачанки,
Гарманки, ціна, жлукта, шанлика,
Діжі, копистки, форми на паски,
Чи бабника інакше, макогона,
Гарапника трійчатого, дротянки,
Сохи, очіпка, писаної тайстри,

Бительниці та терниці, сліпця...
Проте чого ж ви мовчите? — Микита
На матір глянув. — Бо нема нічого, —
Йому на тее мати. — А гирлиги,
Бува, немає? — Де б вона взялася!..
— Ну, я гирлигу й сам зроблю. Колись
У папа вівці ж пас, то натягався
Із нею, клятою. Та її надивився ж...
От чудасія, — звів на мене очі. —
Ну, що б було ще пастушком її
В що-небудь замотати й закопати.
Ну, даймо, трохи підгнила була б,
А все ж згодилась би мені тепер.
То, може, жорна є? — Давно побили!
— Ну, та нічого, жорна я в Петрихи
Недавно напнтав. Казала, дам...
А калатало є? — І не було.
— Ну, а золільника? — Золільник є! —
Мов аж зраділа мати. — Тільки ж я
Оце недавно в ньому посадила
Такий гарненький... як-бо його?.. кактус.
— Та що ви, Миколаївно! В золільник?
А як упустите абощо? Та його ж
Тепер ніде і ні за які гроші,
Скажу я вам по правді, не дістанеш.
— Та він же й з діркою, і щербатенький...
— Ви тим, добродійко, не клопочіться,
Я реставрую, буде як новий.
Отож — золільник мій! — Гаразд. — А той,
А заткальна? — Спалила. — От нещастя!
Котрої не спитай — лише сміється.
А чи давно ж ви затикали ними
Свої верхи? Ех і жінки ж пішли!..
Ну, ви ще трохи той... І за золільник
Довіку буде вдячне вам потомство...

Та я, по правді кажучи, до вас
Приїхав, так би мовити, найбільше
У справі рогача і кочерги.
Ти ж уявляєш, у якому стані
Я опинився? — глянув дід на мене. —
Ні рогача, ні кочерги.
Й скверненьких!
А що ж то за музей без цих речей?
І що то в дідька за такий фундатор,
Самокритично кажучи! І знов же —
Де їх узяти? Просто хоч проси
В заводі екскаватора й відкопуй
Отой безодній степовий колодязь.
Ну та й баби ж!..

Не дивляться вперед
І на ступінь. Це добре, що найшовся
Такий Василь у нашому селі.
Подумав хлопець трохи і зберіг
Для реквізиту хоч один комплект.
Тепер уже якось ділитись будем...
А то б нащадки наші не зложили
Ніякої уяви про знаряддя,
Що наші бідні жіночки від віку
Орудували ним коло печей.
У, то безцінна для науки річ! —
Закінчив він і книгу заховав.
Де не взялася на порозі Ольга,
Де взявся хлопчик, син її — смаглявий
Племінник мій.

І враз до мене: — Дядю!.. —
Про се, про те в захопленні лепече.
І дівчинка розквітла на порозі,
Заграла оченятами. — Пізнала?.. —
Та раптом засвітився телевізор,
І дівчина всміхнулася з екрана:

— Добровечір, шановне добродійство! Слухайте оголошення! Післязавтра відкривається санаторій «Цілющі води». Урочище так званої Русалчиної криниці. Бажано, щоб громадяни, які мають путівки, прибули до санаторію завтра ввечері.

Завтра ж таки, о дванадцятій, відкриття дитячого літнього містечка імені Крупської. Матвійівські діти зранку збираються на пристані. О десятій прибуде яхта з галичанськими й кліщинськими дітьми. На відкриття, звичайно, запрошуються батьки. Не забудьте, що яхта буде рівно о десятій. Хто запізниться, тому доведеться їхати тролейбусом. То довше й не так цікаво. Не запізнюйтеся!

Сьогодні, о двадцятій, у горішній залі Палацу культури буде лекція на тему «Перші земляни на Місяці». Після лекції нова кінокартина «Лєся Українка».

За хвилину слухайте концерт — музичні новини. До побачення! На все добре!

Всміхнулася привітно, згас екран,
І музика наповнила світлицю...
— Бувайте здоровенькі, я поїхав,—
Підвівсь Микита Савич.— Та посидьте!
Я ось чайку з вареннячком поставлю,—
Ласкавим голосом заговорила
До нього мати.— Дякую, не можу!
До лекції ще треба ж припровадить
На місце жорна.

Цінний експонат,
А в неї може так він і зогнити —
За погребом у бур'яні лежить.—
Взяв під пахву рогач і кочергу:

— Оце таке спасибі вам! Бувайте! —
Відкланявся і, матір пропустивши
Поперед себе, вийшов із кімнати.
А Оля усміхнулася й сказала:
— Цікаве діло робить чоловік!
Цікаве і потрібне!.. Ну, а що ж
У тебе там новенького? Розкажуй,
А я вечерю буду готувати...

12

Та тут зненацька задзвеніла рейка.
Я, мов од сну прокинувшись, отямивсь
І опинився знову там, де й був.
Та як усе змінилося в природі!
Вже не було ні блиску, ані тіней,
І вочевидьки всі навкружні речі
Втрачали справжні обриси. Поволі
Робився вечір. Там, де я сидів,
Із пірію ще трохи подихало
Гарячим денним духом, та від річки,
З-під осоки, тягло вже холодком
І ленехою не по-деннім пахло...
Усі ще працювали, та в затоці
Жабня таку скрекотняву зчинила,
Що вже ні людський гомін, ані стукіт
До мене не сягали. Від контори
Степан Ількович, бачу, йде з якимось
Високим чоловіком у чоботях,
У галіфе і в синій безрукавці.
Через плече рушник. Я підхопився
І узберіж назустріч їм пішов.
— Оце начальник наш, Лук'ян Петрович, —
Звернувшись до мене інженер. — А це... —
Й назвав мене. — Знайомтесь, гомоніть,

А я побіг іще до рушія,
Бо в нас,— на мене глянув,— поки що
Не дуже поналомлювані хлопці
В тій машиновій справі. Початківці.
— Біжи, біжи! — сказав Лук'ян Петрович
І обернувся до мене. Річ за річ.
— То, може, й ви скупастесь? — Аякже!
— Ну от і добре. Я оце з машини,
Вкурів, як дідько той. Ходім за шельюг,
Сюди-бо скоро налетить жіноцтво. —
Зайшли в кущі. Лук'ян Петрович миттю
Усе із себе — і шубовсть у річку,
Лиш білий стовп устав на глибині
Та на поверхні кола розійшлися...
Немає та й немає... Аж по той бік,
Біля лози, нарешті вирнув.— Ху!
Ну ж і водичка! Літепло! Стрибайте! —
І ось ми поруч плаваєм.— Ну як?
— Та так, що й не виплазив би! — Отож!

Поплавали, подіставали дна
Та й повилазили. От сидимо,
Вдягаємося, і Лук'ян Петрович
Розкажує мені: — На фронті був я
Усі чотири роки за сапера.
Потому рік із чимось працював
За бригадира у своїй-таки ж
Радгоспівській бригаді будівельній.
Та ось одної днини викликає
Мене до себе секретар райкому.
Про се, про те спитав, а далі й каже:
«Іди на ГЕС!» А я перед війною
Та в будівельнім технікумі вчився.
Ну що йому казати? І кортить,
Як то приповідають, і страшить...

Та ще й начальником. Довгенько так от
Вагався та хитався і нарешті
Погодився-таки піти на ГЕС.
А треба вам сказати, що до мене
Було вже два начальники. Ну, перший,
Розказують, нічого взагалі
Не тямив у гідравліці. А другий —
П'яничка був. Розтратив людські гроші,
Ну й звісно де. Так я оде з весни
І не вилажу звідси. П'ятий місяць.
Було й спочатку, кажуть, дуже трудно.
Не всі в це діло вірили: «А хтозна...
Воно б і добре — ГЕС побудувати,
Але чи стане сили, чи зумієм,
Щоб до пуття,— розводили руками.—
Коло землі ходити, врожаї
Вирощувати — ми на це митці.
А щоб таке?.. Турбіни всякі тощо...
Чи не заплутаємось у дротах?..
І знов же, річку взяти!.. Серед літа,
Коли вода меженна, можна все
Робити з нею — тихою, плохою,
А повесні, та ще як буйна повінь?
Е, тут нам треба надвоє гадати:
Чи потече електрика в колгоспи,
Чи й гребля за водою попливе?..
Щоб проти — ми не проти. Тільки ж труд
Щоб не пропав...»

А як отой начальник
Розтринькав гроші!.. А пізніше трохи,
Ну, як на те, ще й чутка розійшлася,
Що десь на Пслі нову колгоспну ГЕС
Вода підмила й вивела з ладу.
Ви ж уявляєте, який то настрій
Людей опанував? Ентузіасти —

І ті повішали носи. Весна,
Вже й повідь спала, час до діла братись,
А на роботу йти ніхто не хоче.
От скличем збори. Зійдуться й мовчать.
І я собі не балакучий зроду.
Скажу, що так і так, мовляв, що ГЕС —
Велике діло. Що на Пслі розмило
З недбалства людського. Що в нас такого
Не станеться ніколи. Заприсягся,
Що не розтрачу людського й шага,
Що сам нарівні з усіма візьмуся
Й до найтруднішої роботи — до носллок
Чи там до тачки. Що всього себе
Віддам задля загального добра...
Мовчать — як в рот води понабирали.
І от на зборах в одному колгоспі
Встає дідок: «Якби такі слова
Казав покійний батько твій, то так!
А ми ж тебе, синочку, ще не знаєм.
Ну, вчився десь, ну, добре воював.
А тут, у цьому ділі, ти який?
Адже ж і той п'яничка присягався,
В цім самім клубі бив себе у груди.
Повірили! А він процмулив гроші,
Та тільки й бачили. Сидить, чи що...
А копитали все ж таки пропив!»
«Авжеж пропив,— гукнули всі,— й собака
Не гавкнув, далебі!» Ну що ти скажеш
На ті слова громаді?.. Ну, з грошима
Відпала справа враз-таки. «Будинок
І все майно розтратника,— сказав я,—
Розпродуються, отже, не турбуйтеся,
Ті гроші вернуться на будівництво».
Вони таки й вернулись переогодом.
Та тільки я згадав про ГЕС, як знову

Почувся голос: «Ми жили без неї,
То й житимем, а нашу пайку хай
Повернуть у колгосп, та тільки й діла».
І знов усе спочатку почалося.
Та тут добряче допоміг Ількович.
Його вже люди знали і любили
Як роботящу й совісну людину.
По-перше, він узяв чомусь і той...
За мене поручився: «Я, мовляв,
У нього вірю, він не підведе!»
Отак сказав і посміхнувся до мене.
Мені аж краска кипулась в обличчя.
Незручно якось! Ми ж із ним тоді
Ледь-ледь були знайомі ще. Ну, так,
Хіба що трохи дужче, як із вами.
І — ви повірите? — від того часу
Я став ще дужче вірити і в себе,
І — головне! — у інших. От які
В житті бувають речі! А по-друге,
Він якось так чудово розказав
Про всі вигоди від отої ГЕС,
Що в хлопців і в дівчат моїх, я бачу,
Аж очі посвітилися. А коли
Дійшов до кузні, як то молотки
В ній по ковадлу цокають самі,
Лише встигай залізо обертати,
То й той дідок (а він коваль колгоспний),
Дивлюсь, розм'як. Борідкою хитає
Та лиш притакує. Дійшло, повірив!
Розумний і сердечний чоловік
Стенан Ількович наш! Та не за що ж
На будівництві ми його недавно
Обрали й на парторга. Молодець!
І знаєте... Скажу вам по секрету:
Потрошку пише щось. Таке, як повість.

Читав шматки. Не знаю, як кому,
Але мені здається — дуже добре!
Нове село. І люди, і природа —
І все якесь таке живе та свіже,
Що він письменник буде.

Після того

Усе пішло на лад. І, бачте, як
Працюють он усі! Уже ж давненько
Сигнал кінчати дано, а вони
Немовбито й не чули. — Тут начальник
До рейки підійшов, узяв з піску
Залізний прут і подзвонив удруге.

13

Уже смеркало. На горбах піщаних
Глибокі зморшки тьми позаягали.
На свіжий висип товпились бережні
Горбаті тіні. Чорні кажани,
Оті незграбні літні духи ночі,
Мигтіли у повітрі. В гущині
Шелеснула дрімлюга. Та не встигли
Іще й небесні зорі позайматись,
Як на стовпах соснових над Сулою
Земні вже посвітилися — електричні.
Враз на горбах порозбігались зморшки,
Потворні тіні кинулися в зарість.
Один кажан під ліхтарем сліпучим
Упав передо мною на пісок,
Запнувся од саява крильцями своїми
І так лежав ані живий ні мертвий.
Ясні вогні веселі обступили
Все будівництво. А маленька зграйка
Через Сулу на Кліщинці метнулась

І, наче перші смілі ластівки,
Їм понесла найкращу новину:
А вже весна!.. На кручуватий берег
Повибігали люди. В того заступ,
А в іншого сокира на плечі,
Посвічені від ліхтарів, горіли.
Загомоніли, дивлячись угору:
— Оце так світло! — От де яснота! —
— Ну просто ж як удень! Хоч і пшеницю
Перебирай для дослідного поля.
— Усе якесь святкове поробилось —
І дерева, і всі обличчя наші...
— Невже ж то хутко ясність отака
І в кожному провулочкові буде? —
Спинилася коло дівчат бабуся,
Що з-за Сули до Кліщинців ішла. —
І в кожній хаті буде? — Тут дівчата
Защебетали їй над самим вухом:
— На кожній вашій стежечці, бабусю,
Світитиме ліхтарик! — Ой, мої ж ви
Зозуленьки!.. — І буде якнайшвидше!
— Це вже вважати можна, що не буде,
А є, — поправив бородань дівчат.
— І то не тільки світить, — обізвався
Якийсь із ватерпасом у руці. —
Верстати різні крутить, гонить воду,
Корови доїть, зогріває землю
Під парниками. Вівці — й то стриже.
— Додай, дітей колише, — жартома
Перекривила майстра повновиди,
Вессла жішка. Той не розгубився:
— Не висипляєшся? — І всі у сміх.
— Товариші й товаришки! — озвався,
Знімаючи із голови кашкета,
Начальник будівництва. І раптово

Запала тиша. — Від усіх колгоспів
Прийшли бригади на пічну? — окинув
Очима низ і кручу. — Від усіх! —
Почулися навколо голоси.
— А чи не темно буде працювати? —
Хтось засміявся. А Лук'ян Петрович
Вдоволено повів навкруг рукою:
— Так от вона яка, товариші,
Електрика на вигляд. Подивіться,
Як хто не бачив, може. — Гарна, гарна!
— Нівроку їй! — загомоніли знизу
Купки хусток. — Вона-то гарна, правда, —
Сказав Лук'ян Петрович, — та й не дуже!
Бо це не та ще. Та — велика, дужа —
Іще тече до моря за водою,
І ми її повинні якнайшвидше
У проводи і в діло спрямувати.
— Авжеж повинні! — Жалко ж мимо себе
Таке добро пускати! — Поки ж можна?
— Он люди вже давно свої річки
До рук поприбирали. На Уралі,
На Вінниччині! — Правда, люди добрі! —
Погодився начальник. — Ми відстали.
Хоча й працюєм нібито й нічого,
Проте ми можем, як мені здається,
Ще краще працювати. Так чи ні?
— А звісно, можем! — крикнув бородань. —
Наприклад, ми сьогодні паль забили
Удвічі більше, як учора. Завтра
Ще більше заб'ємо. Наполягти!
І особливо нам, — до палейців
Звернувся він. — Не тільки вам, а й нам, —
Озвалась Пріська до дівчат. — Погляньте,
Ще сипати он скільки! — І па висип
Рукою скинула. — А ще ж і той...

Його ще треба ж буде й закріпити
Камінням, цементом. Це ж наше діло!
— Усім узятись дружно, та й усе! —
З кінця в кінець перекотився гомін.
Начальник тут: — Усім узятись дружно...
Це правильно! І не велике діло
Таку, як наша, ГЕС побудувати.
І не самі ж ми цес діло робим.
Про наше невеличке будівництво
Піклується уся земля радянська.
Це факт. Москва дає свої турбіни.
Для жменьки наших сіл — сама Москва.
А Харків — генератори. Граніт
Готують крюківські каменоломи,
А білоруські лісоруби — ліс.
Усім узятись дружно — от і все,
Сказали ви. А що то теє «все»?
Всі знаєте? — І тут він перед миром
Розкрив те слово, розімкнув, як атом,
І показав нове Посулля наше
Як на долоні. Слово перейшло
До інженера. Той, мов чародій,
Всю суть, усю красу свого проекту,
Ту світлу душу, замкнену в папері,
На берег перевів, і над Сулою
Заграва греблі осіяла нас.
Після парторга кожному схотілось
Додати ще щось і своє. Усюди
Попіднімались мозолясті руки.
Хто Кліщинці змальовувати взяв,
Хто Липове, Кизівер, а якась
Білява галичанка срібний голос,
Немов струмочок, вивела на чисте:
— Зробімо ж так, щоб нам Жовтневе свято
Справляти вже при зорях комунізму! —

А як оті слова проголосила
Небалакуча дівчина, то раптом
Усім здалось, що в кожного вона
У самім серці щойно побувала.
Де не взялося світле слово — Ленін,
Із уст в уста побігло і заграло
Усім у очах. Слово «соцзмагання»
Шугнуло від бригади до бригади
І скрізь зашелестіло папірцями
В руках у бригадирів. Залунала
Дівоча пісня. Заступи й сокири
До рук нічної зміни перейшли,
І вже в грузькому видному річищі
Гриміли «баби», знов замайоріли
На острові кісники і хустки,
І палі оформлялися на греблю,
І простій висип дамбою ставав,
І, притаївши дух, захвилювалась,
Зраділа і здивована Сула.
Так он куди за наших днів сягнути
Намірилася ти! Так он якої,
Ніколи ще не чуваної слави
Здобути захотілося тобі!
Тут остаточно розумом збагнув я,
Що сталося тоді, коли порожній
Сосновій халабуді дав наймення
Контори будівництва інженер,
І нащо він, подумавши, удруге
Назвав її метеликом-поденком.
Я в найглухішій закутку Посулля
Відчув свій час. Я уявки побачив,
Як робиться сьогоднішнє вчорашнім,
А завтрашнє — сьогоднішнім, як хутко
В нас парості пускає комунізм.

Додому йшли матвіївські бригади
Понад Сулою. Поруч мене — Пріська,
Огей і Віра. Всі розмови наші
Велися про майбутню — про чудесну
Матвіївку. Всі мрії і видіння
Горнулися до неї. За лозою
Та за шипшиною, мені здавалось,
Сула співає. На камінних сходах
Дрімає хвиля. Лугові дерева
Бульваром понад берегом шумлять.
Дрібний засульний крин, бліді тюльпани
Розкішним повним цвітом поробились
На квітниках. Не лозяні тини,
А мармурові білі огорожі
Із-під гілля вишневого леліють.
Вечірній місяць повний був не місяць,
А порцелянова ліхтарна куля,
Що на стрункім матвіївським бульварі
Молочне тихе світло розливає
На дерева, на квіти і на нас...

Із книжки
«Квітучі береги»
(1950)

САДИ

Над Сулою, на пологім схилі,
Був у нас чорноземний масив,
Та лиш верби там росли похилі,
Тільки вітер сіяв і косив.
Ну а ще — там тирлувались вівці,
Гніздилися на будяках джмелі
І пили через колючі вінця
Солодь первобутної землі.

Але ось напровесні — ще її трави
Не посходили — ти до села
З обласного центру, із Полтави,
Саджанців машину привезла.
І тепер, немов зелені птиці,
Деревця твої обсіли схил...
Як же оспівати, садівнице,
Розмах їхніх плододайних крил?..

Вечоріє. Здовжуються тіні,
Деревця розплющують бруньки.
Ти ідеш, аж сяючи в промінні,
Кручуватим берегом ріки.
Уступаєш у свою кімнату

І сідаєш на тапчан. Весна
Край порога сіє руту-м'яту,
Повну рожу садить край вікна.

Тії дні, що ти була в Полтаві
На недавніх курсах садівниць,
Промайнули у твоїй уяві,
Наче зграйка перелітних птиць.
І уже на сонячнім узгір'ї
Садити ти з колгоспниками сад.
День як мить! І тихе надвечір'я
Слухає перегуки бригад...

Співами роботу закінчили,
Мов, щоб швидше саджанці росли,
Щоб скоріше з ґрунту взяті сили
Медом у плоди перелили.
Та тобі вже не здолати втоми,
Тіло спить. Проте не сплять думки.
От виводить сон тебе із дому
І веде па згір'я до ріки.

Ось і сад. Над ним буйнують хмари,
Повні грому, і вогню, й води.
Дощ приходить і приводить чари
Тиші, ясності і теплоти.
Диво дивне діється круг тебе:
Саджанці ворущаться, ростуть,
Вже по шию, вже закрили небо,
Набросились, дихають, цвітуть.

Бджоли дзвонять на розгіллях срібних,
У пилку купаються, в меду.
Ти стоїш між яблунь, мов між рідних
Сестер-подруг в завтрашнім саду.

І стоїш, і знижуєш плечима,
Віри не діймаючи. Та ось
Яблуко тобі перед очима —
З добрий кухлик — хтозна й де взялось.

І куди не глянеш ти — усюди
Важко посхилялися гілки.
І вже ходять з кошиками люди,
І машини їдуть до ріки.
Ось тебе дівчата обступили —
Молоді мічурінки, що ти
З ними тільки, тільки-но садила
Ці нові, невидані сорти.

А над вами яблуневі хмари,
Жовті кручі яблук над селом —
Відпочинь! І зовсім це не чари,
Садівнице юна! За вікном,
Над Сулою, на південнім схилі,
Мов на літаковому крилі,
Дерева вбиваються у силу,
Бруняться у веснянім теплі.

І не тільки над Сулою — всюди
Вже ростуть сади-молодняки.
Вийшло так, як захотіли люди,
Як задумали більшовики.
Весь наш край умаїмо садами,
Землю всю приберемо у цвіт —
І зустрінем з квітами й плодами
Золотий комуністичний світ!

* * *

Як гарно в Берестовому!
Скрізь, куди не піду,
Тепер так затишно в ньому,
Так зелено — все в саду!

Внизу, де синіють плеса,
Де був колись кінський брід,—
Біліє будинок ГЕСу,
Снується стовпами дріт.

Струнким асфальтом машини
Із поля в село біжать,
Червоні, як ті жоржини,
В садочках дахи бринять.

В яру ставки, як свічада,
Над ними вишні цвітуть,
Під цвітом ідуть дівчата
І пісню в село ведуть.

З горба, де гіллям шовковниць
Обхилено клубний дах,
Розказує гучномовець,
Що діється по світах.

Як гарно в Берестовому!
Скрізь, куди не піду,
Усе так до діла в ньому,
Усе там так до ладу!

ОБЕЛІСК ЛІТОВІ

Уже комбайни стихли по степах,
Відгомоніли всюди молотарки,
Відгуркотіли ЗІЛи і безтарки,
І в кожній хаті
Хліб новий запах.

Ущухли грози, і відкрасувались
Веселки в небі,
Змеженів Дніпро,
Й що день — то глибше сонячне цебро
В заобрійний колодязь опускалось.

Опудала чубатих одудів
По затишках уже гляділи місця,
І ластівки чіплялись до дротів,
Як до магніту
Кроєні залізця.

Похолодніли ранки й вечори,
Пустопаш скот ходив уже лугами,
Поля спустіли,
Тільки ще з плугами
Тягалися невтомні трактори.

То наддніпрянські юнаки смагляві,
Широкі в плечах
І гнучкі в стану, —
Із тих, що, як дівчатам, як і славі,
До серця завжди,
З тих, що всю війну
Своїми танками атакували
Фашистські, в сталь заковані, навали.
А потім,
Повернувши в рідний край,
Взялися знову дбати за врожай.

Дістаючи незайманого глибу,
Нові плуги
До скиби клали скибу,
І, грухкаючи, як старі граки,
Ті скиби розлітались на грудки.

Надвечір,
Округляючись поволі,
Під самий обрій зводилась рілля.
І грейдерки, стріляючи по полю
Сюди й туди,
Білили звіддаля.

Зворóтами дівчата молоді,
Вертаючись із буряків, співали,
До трактористів голос подавали
І далі йшли
По свіжому грудді.

Коло села,
За сивими млинами,
Нові жита і пшениці росли,
Вганяючись зеленими клинами
В масив ріллі,
Мов у масив смоли.

А серед степу —
Як нова приміта
Колгоспної родючої землі —
Жовтогарячим обеліском літа
Підносивсь елеватор із ріллі.

ЧЕРВОНА КАЛИНА

Як гарно мені, червоній калині,
Рости при широкій оції долині!

Праворуч, під вербами, річка леліє,
Ліворуч, у шелюзі, гребля біліє,

На згірку село, черепичні дахи,
Над шляхом — кленочків зелені птахи.

Всю днину тут сяє сонечко ясне,
Всю нічку — ліхтар електричний не гасне,

Повз мене машини у поле ходять,
Про мене дівчата пісень виводять...

Довіку б мені, червоній калині,
Рости при широкій оції долині!

СОНЦЕ

Вийдеш у поле — сонце
За кожную билину дбає:
Тій квітів пучок дарує,
Ту колоском наділяє.

Зайдеш до саду — в кожний
Глечик і дзбанок янтарний,
Грушам та яблуням, сонце
Вливає свій мед нектарний.

Опинишся коло річки —
Воно й у підводному глибі
То зеленить баговиння,
То пірця фарбує риби.

Все чисто в своєму світі
Сонце за рівне вважає,
Великому і малому
Однакову ласку вчиняє.

Чи ж дивно, що предки наші
Сонце мали за бога,
Що й ми усе наймиліше
Прирівнюємо до нього!..

ПРОВЕСНЯНА ЛЮБОВ

Тільки вчора хуга вломила
Свій сліпий, біснуватий літ,
А сьогодні вже — чуєш, мила? —
Роз'ячався по дахах лід...

Сіль посиніла у солянці,
Перекинулась озерцем,
І тоголітня мушка в склянці
Ворухнула сухим крильцем;

По надвір'ю в ганки й піддашки,
В мерзлу землю — тверду, як сталь, —
Забиває перлові цвяшки
Голубиним крилом відталь;

Вже міські тополі відвоглі,
Наче тії радіощогли,
Добре чують з далечини
Журавлиний шерех весни...

Але добре — ти віриш, мила? —
Його чую тепер і я.
Це мене таким чуйним зробила
Провесняна любов твоя!

ПІСНЯ

Слався, наша Україно,
Золота долино, —
Розвивайся, наливайся,
Червона калино!

Випростовуйся на волі,
У щасливій долі —
У Радянському Союзі,
В його братнім колі.

Зазирни в дніпрянську воду,
Глянь на свою вроду —
Ти такою чарівпою
Не була ще зроду.

Навкруги хліба безмежні,
Трави безбережні,
Скрізь виблискують машини,
Скрізь шумлять черешні.

Дніпрельстан шумує, грає,
Сили набирає —
Сімсот річок і чотири
Воду постачає.

В полі, в рудні, у забої —
Скрізь твої герої,
Гомонять про них знамена
Слави трудової!

Скрізь будови, новосілля,
Сонце, вікна, гілля,
Скрізь запрошують у гості,
Кличуть на весілля.

Будь же славна, Україно,
Золота долино,—
Розвивайся, наливайся,
Червона калино!

ДИТЯЧЕ МІСТЕЧКО

К. Жуковій

1

Скільки є на Україні
Краєвидів дивовижних:
Синіх гір, лісів зелених,
Мальовничих рік і саг,
Міст чудесних і містечок,
Затонулих сіл у вишнях...
Скрізь хотілось би пожити,
Оспівати все в піснях,

Та у кожної людини
Осяйним видінням мріє
Рідне місце, де з дитинства
Довелося жити їй.
У моїй душі відтоді
Голуба Сула леліє,
А ясна, зелена Ворскла
В'ється, грає у твоїй.

Птицю вабить рідний берг —
І лишає вирій птиця,
Лиш дихне весна із півдня,
Лиш набруняться сади.

А тобі твоє Поворскля
Цілу довгу зиму сниться,
І коли надходить літо,
Ти летиш мерщій туди.

2

Як пройти з Охтирки бором
І поглянуть перед себе,
То впаде гора ув око —
Купа листя серед трав.
Наче дуб тисячолітній,
Вріспи кроною у небо,
Опустив гілля додолу
І шпилем зеленим став.

З трьох боків глибока Ворскла
Обтіка його, неначе
В давнину колись веселка
Із-за моря надійшла,
Закохалася у красня,
Та судилась їй невдача —
Похилилася на трави
І рікою потекла...

Поблизу ліси стіною
І сади й гаї димами,
А оподаль,
 ніби хмари,
Обрій залягли бори.
Голубе легке повітря
Не погойдує гілками —
Сизі крила позгортавши,
Сплять під лозами вітри.

На горі стоять будівлі,
Вікнами на сонці сяють,
А до них поміж дубами
В'ються збочами стежки.
Із гори лунають співи —
То з містечка вирушають,
Парами прямують діти
До дрімучої ріки.

Сяють лиця в них, а очі —
Вдень і то горять зірками.
І уже лука завітла
Білим цвітом дітвори,
І, на лікоть злігши, Ворскла
Заквітчалась головками,
Задзвеніла голосами,
Що налинули з гори.

Ти пливеш на той бік з ними
Їхнім плавом легкоплавним,
Мов пригадаєш дитинство,
Що колись отут цвіло,
І смієшся, як сміялась,
Живучи в містечку славнім.
Он і човник твій зелений,
Лиш друге чиєсь весло...

Покупавшись, у намети
Всі рушають на сніданок,
А потому в бір, у поле
З виховательками йдуть.
Опадають буйні роси,
В гущину тікає ранок,
Край води співають діти,
Голуби в гаю гудуть.

А колись на цьому місці,
 Над борами запашними,
 Серед красної природи,
 На крутій горі Охтир,
 Як мурована фортеця,
 Із хрестами золотими,
 Із пудовими замками
 Вивишався монастир.

Два віки і рано й пізно
 Дзвони вигуляні, ситі
 Мідяною чередою
 Там зчиняли дикий рев,
 Аж гойдалися крилаті
 Білі хмари у блакиті,
 Аж тріщало верховіття
 Надовколишніх дерев.

І, неначе темні тіні,
 Ясну гору, тихий берег,
 Живучи в пості й розпущті,
 Заселяли геть ченці.
 Землі, води посідали,
 Монці строїли в печерах
 І, немов живі ікони,
 Походжали по луці.

А навколо сірі стріхи,
 Люди змучені, голодні:
 Хтозна їй де пивки розлізлись,
 Ні худоби, ні курей.
 Ліс і поле, птиця й риба,
 Все — чернече, все господнє,

І село з торбами слало,
Як сиріт, своїх дітей.

Старченята заглядали
В монастирські огорожі,
Наче в райський сад, ізвідки
Пахли яблука й меди.
Та туди не перелізеш,
Не втаїшся від сторожі,
Не втечеш від псів кудлатих,
Краще й близько не ходи.

І коли б не грянув Жовтень,
Не повстав народ за волю,
І коли б ще довше сяли
Навкруги монастирі,
Ти б також поневірялась
По світах, проклявши долю,
Чи отим ченцям служила,
Поки — дівку на порі —
Не взяли б тебе святоші
За коханку, щоб під воду
З каменем пустить невдовзі
Чи в печері, в таїні
Поховать на віки вічні
Прагнення твої і вроду...
Та упало темне царство
У повсталій стороні.

4

Бевкнули востаннє дзвони,
Розбиваючись об креміль,
Знову стаючи металом,
Простим, щирим, як земля.

Обновні ікони змеркли,
Тасмнича зникла темінь,
Зашуміло під горою
По-інакшому гілля...

І тоді ж ту гарну гору,
Із усім її суцвіттям —
Горлицями і садами,
Лісом, водами — з усім
Передав народ окільний
Безпритульним любим дітям.
Так містечко утворилось,
Зажило життям новим.

5

Тихо-тихо плине Ворскло
Через луки і левади,
По колгоспівській, родючій,
По оновленій землі.
Спіє літо. У містечко
Приїжджають спочивати
Юні льотчики, студенти,
Інженери, вчителі...

То колишні вихованці,
То його дорослі діти
Із'їжджаються додому,
Сходиться великий рід.
І радіє вся природа,
Наряджаючись у квіти.
Всіх прийма вона, як мати,
Обійма руками віт.

Та збігає бистре літо,
Залишають гості Ворсклу,
Переживши знов дитинство
І набравшись нових сил,
А малі випроводжають,
Відчуваючи в дорослих
Завтрашнє своє змушніння,
Міць своїх незламних крил.

Ти вертаєшся у Харків
Загоріла і бадьора,
Залишаючи до літа
Той дитячий світлий шир...
Цілий рік твоє убрання
Буде пахнути свіжим бором,
Все життя тебе манити
Буде Ворскло і Охтир.

Хай же слава про містечко,
Про дитячу дивну гору,
Про щасливе дитинство,
Що сирітства її знать не зна,
Обтікає всі усюди,
Як ота ріка барвіста,
Як пісні про місяць Жовтень,
Як найкраща повинна!

Із книжки
«Країна щастя»
(1951)

ПОЕЗІЯ

Скільки різних слів чарівних
Перебрали співці до нас!
Як світилася з їхніх книг
Людська віра в щасливий час!

Але те, що було давніш
Тільки мрія, здійснєм ми.
О поезіє, сміливіш
Розмахни своїми крильми!

Кожний рік, і місяць, і день
Ми зближаємо щасну мить,
Уже вітер наших пісень
Геть по всьому світу шумить.

То є відгомін, то луна
Комунізму, що настанє.
Будь же смілива і ясна,
Знай високе місце своє!

ЛЕНІН У ШУШЕНСЬКОМУ

Сидить він, за́вданий за правду на Сибір,
Коло намерзлого вікна в студеній хаті.
Шустить, злягаючись на столику, папір,
А за вікном шумлять смереки волохаті.

Встає і дивиться, прохукавши шибки,
В холодну далечінь, на сніжні оболоні,
І вся романівська Росія уявки
Стає поперед ним неначе на долоні:

Чорніють вугільні, шугають поїзди,
Під небо зводиться важке проміння домен,
Сірома з рідних сіл тікає в городі,
І ремстю повниться тривожний людський
гомін...

Так мало статися! Куди не справиш зір —
Вже скрізь капіталізм, щодня і щогодини
В хижацьку міць свою збиваючись, як звір,
Несито щулиться край кожної хатини.

І знову — до пера. Він зна: пріспіне час —
І сам себе в борні, як крицю, загартує
Робочий бідний люд. Зросте могутній клас
І з зброєю в руках щасливий світ збудує.

Не хутко буде це! Та вже тепер пора
Кувати партію — бійців когорту грізну!
І Ленін мружиться, спиняє біг пера,
Мов наслухаючи ходу життя залізну...

ДИВОВИЖНИЙ ДАНЬКІВ СОН

Що ж тепер йому в ката робити,
Що почати, як далі жити?..
Була мати — староста вбив,
Була хата — німець спалив.
Ну а батько ж на фронті, звісно.
Мабуть, треба — нехай їм біс,
Ворогам тим! — поки не пізно,
В партизанський тікати ліс...

Так подумав Данько — і в ноги!
Цілий день уподовж дороги —
Де ходою, а де й бігом —
Шивсь то житом, то бур'яном.
От і сонце вже вечоріє,
І той ліс ген-ген уже мріє,
Холодком потягло із Псла...
Але ж ноги так поболіли,
Що їй помалу йти не хотіли.
Та ще ї їсти ж —

ум'яв би їй вола!

Коли глядь убік: з-над ліщини
Виглядають верхи журавлі...
Ну, теперечки він і спочине,
Та й піджигється в цьому селі!
А раненько, тільки свіне,
Як той заєць,

у ліс майне!

От зайшов до крайньої хати
І впросився заночувати.
Господиня добра була:
Попоїсти йому дала
І попити —

все як годиться.

Він подякував молодиці,
Але спати не в хаті ліг,
А надворі зарився в стіг:
Так безпечніш, та краще й спиться
На повітрі в літній порі...

Спав не спав —

і от йому сниться,
Ніби в тітчинім тім дворі
Вже й світається. Темна стріха
Пожовтіла. Синє віконце
Зорить із-за бузку сонця.
А воно як сяїне з-за горіха,
Як дихне по дворі теплом —
Так усе й ожило кругом:
Виліз на пліт жовтобокий гарбуз,
Взявся в боки край хати буз,
У загоні мукнула Миша
(То мишасту корову так
Звала жінка, як чув хлопчак),
Світанкова зелена тиша
Навшпиньки пішла в садок...
А збоку, серед грядок,
По пояс у білії імлі
Стоїть солом'яний дід
І на соняхах жовті брилі
За ниточки повертає на схід.
Рипнули двері —

і от молодиця
Іде до корови. В руці дійниця,
Через плече рушник.
А за нею кури юрбою,
А за нею кокіт і крик.
Ще й хмарою голубою
Кипнувсь до ніг її голубник.

Коли це як крикне півень з воріт —
І взяв назад одвертатися світ:
За горіх заховалося сонце,
Погасло ясне віконце,
Упав із плоту гарбуз,
Поблід коло хати буз,
Почорніла в загоні Миша,
За кущем прихилилася тиша,
Голуби полетіли вгору,
Розбіглися кури з двору,
Забув солом'яний дід,
Із котрого боку схід.
Та що ж це?.. Як тут у двір
Пхається щось... — чи людина, чи звір...
Зайшло, та й давай ричати
І братися ближче до хати.
Згорбилось, чирк сірник —
І до стріхи. Тут хата в плач,
Молодиця мерщій за рогач,
Та до тої прояви, та в крик:
— Ах ти ж бісів хижак,
Заволока, зайда, чужак,
Не буде так, а буде отак! —
Та від хати його плечем,
Та по плечах його рогачем.
Усе, що було в подвір'ї —
У шерсті, у листі, в нир'ї —
Живого і неживого,
Накинулось на лихого:
Корова його рогами,
Солом'яний дід ногами,
Боком у бік гарбуз,
Сучками по шиці буз.
А птаство у вічі — клюк, сіп:
«Щоб ти осліп!»

А тиша над вухо: «Ах, ух!
Щоб ти оглух!»
Звалили, та її ну добивати,
Добивати та й заклинати:
«Тут тобі не ходити,
Хат людських не палити,
Тут тобі не ступати,
Трав земних не топтати!
Ні стати, ні сісти,
Ні спити, ні з'їсти!
Хоч круть, хоч верть,
А тут тобі й смерть!»
Земля під ним розступилась,
Поглинула її знов стулилась,
Все стало, як і було,
І завдруге сонце зійшло,
Прокинувся хлопчик —
Зоря зоряє,
Виліз на стовпчик —
Ворог тікає...
А по горі партизани йдуть
І з кулеметів його січуть!

НАСТРІЙ

Яка ж і сумна вдалася весна —
Дощ і дощ без кінця!
Оце ж уже її травень настав, а вона
Не відкрила ні разу свого лиця.

Я працював при штабі частини
Й радів — незабаром кінець війні!
Й журився — отак не щастить весні...

Та ось перед вечір одної днини
Повеселіло, бачу, в вікні.
Та й захід віщує годину гожу...
І от я вже йду на квартиру свою.
Іду, але все якось ніби не можу
Прокинутись... Гульк — аж я вже стою
Посеред квітів над синім Дунаєм!
Ні хмарки, ні тіні, лиш блиск і цвіт.
І райдуг, райдуг стоїть над краєм...
Нібито всі, що за стільки літ
Я їх не бачив, разом заграли,
За стільки весен розквітла земля!
І так жайворонки в небі співали,
І так зеленіли по тій бік поля,
Начебто марив я іншим світом,
Отим, що в дитинстві його я знав,
Буцімто враз осяйним самоцвітом
Він просто із неба на землю внав.
І так мені важко стало самому
Щастя у грудях своє нести,
І так захотілось мені додому,
Як, може, весною садкові цвісти
Чи от як Дунаєві голубому
До рідного моря свого пливати!

Підходжу до двору. В розквітлому бузі,
Неначе в якомусь у райдужнім крузі,
Красується хата. Ще вранці ж вона
Стояла край шляху сіра, смутна...
Ось молоденьким півнем запіли
Двері сінешні, її, мов краля із вілли,
Дівчина вийшла — ошатна, ясна.
Стоїть, усміхається на порозі...
Давненько їй живу в них, а от і досі
Не знав, що Олянка така чарівна.

— З весною, сестро! — З весною, брате!
— Нарешті настала! — Отож-то й воно! —
Заводить у хату, а там уже свято:
Усі за столом, і на покуті мати
В кухлі розливає вогнисте вино...

І вечір згорів, і ночі не стало,
Вже й ранок підвів рожеве крило, —
Ні я не спав, ні сім'я не спала...
Хтозна, що то таке було!
Виходим, а місто уже зацвіло
Стяговим цвітом.

За лавою лава
Іде й співає. Уже новина
Світ облетіла. Слава, слава!
Учора опівдні скінчилась війна!..

19 ВЕРЕСНЯ 1939 РОКУ

І сяйва очей, і щасливий сміх
У себе вбирав я щодня знадвокола,
А от однієї журби ніколи
Все ж подолати в собі не міг.

Весь час десь насподі душі моєї
Гніздиться, було, хоч і що роби.
Так морок гніздиться в дуплі верби,
Хоч сонце все літо ходить круг неї.

Чи в рідних же горлиць та різні гаї?
Чи в рідних орлів та не 'днакова доля?
Чого ж то брати і сестри мої
Усе ще томляться в шляхетській неволі?

Щоночі я бачив химерні сни:
Байраками й хащами — стомлені, хворі —
У сторону нашу — на ясні зорі,
На тихі води прямують вони...

Та хто б же то справді своєї хатини,
Свої землі відцуратися міг,
Де кожне деревце — рідна дитина,
А кожне джерельце — співанка їх!

І от сьогодні! О мріє моя,
Світе мій красний, коханий краю!
Вже й ніч, і затемнене місто, а я
У власному сяйві ходжу й співаю.

Гей, то ж не маком так уцвіло
На досвітку поле — то на границі
Наше червоне військо пішло
Братів і сестер визволяти з темниці!

Вже кожне вікно там, обличчя й стебло
Засяло від ясної зброї, неначе
Опівночі сонце зненацька зійшло,
Розкинувши ясність свою нетерпляче.

Ще й ніч не втекла у ліси, у луги,
А всюди вже квіти знамен забриніли,
Панки ще й на коників сісти не встигли,
А покотом геть полягли навкруги!

І всюди майдани уже розцвілися
Шанками й кісниками. Гомін, пісні...
А всі оті злигодні мов приверзлися
І їм, і мені у безглуздому сні.

Мир тобі, стомлена земле ласкава,
Вільна від напастей, тьми і знегод!
Слава червоності прапора, слава
Ясності зір і тихості вод!

ОЛЕНЦІ

Знов іду широким полем
До твого села.
У квітучім буйнім житі
Стежка залягла.

Що одна — у житі, друга —
У душі моїй.
Коліщам дитяча згадка
Котиться по ній...

Тут колись я змалку вівці
Пас на цілині,
Тут любов моя блукала
В жовтій дивині.

Де ж ти є, моя Оленко,
Мріє золота?
Ой подай мені хоч голос
Через ці жита!

Але ось переді мною
Жито й стежку вмить,
Мов ножем, гудрон відрізав
І відбив блакить.

Шелестять, летять машини
І туди, й туди,
У стовпах співає вітер,
Грає на дротах.

Уздоріж червоні вишні
Стягами горять,
Поміж них хустки барвисті
Линуть, майорять.

Ось повз мене проти сонця
Блиснув самокат,
Другий, третій, знову й знову...
Цілий рій дівчат.

Рії дівчат, а зветься ланка —
Гарно ж зветься як!
За житами лопушиться
Цукровній буряк.

Може, й ти отам, між подруг,
Квітнеш у полях?
Вітер хилить буїне жито
На гудронний шлях...

ГОЛОС ОКСАНИ ПЕТРУСЕНКО

Ще недавно між нами ти квітла,
Ще недавно була ти сама
Джерелом душевного світла,
А це вже й на світі тебе нема...

Замкнена в морок глибокий,
Де не займається ясний день,
Де півні не піють, не грають ріки,
Де не слуха ніхто пісень.

Немає тебе,
Та твій голос лишився!
Він так із живими на світі зжився,
Що в кожному домі
І в серці кожного з нас
Лунає й лунає весь час...

Я знаю: завжди йому лунати
У нашім співучім краю,
Завжди і всюди людей надихати —
На роботі,
На святі,
В бою!

* * *

Чого ти раптом знітилась,
Чого ти так здригнулася,
Пополотпіла враз?
Чи щось таке привиділось,
Чи щось таке причулося,
Що знов розлучить нас?..

Не військо ж то долиною
Хитається, зближається,
Не сурми виграють,

І не юнак з дівчиною
Покрай села прощається,
Рушаючи у путь.

То ж цариною голою
Тумани йдуть, юртуються,
Суремлять журавлі,
То ж явір із тополею
Стоять край хат, милуються
У місячній імлі...

**Із книжки
«Поезії»
(1954)**

СПАСИБІ, РОСІЄ МОЯ!..

Ходили, просили, а нап лиш сміється: хороші
Та й богові вгодні ці наміри ваші, мовляв.
А як же звільнити? Талан!
Якщо хоче — за гроші.
Та й то лиш за добрі,
щоб збитків і він же не мав!

То що ж йому діяти далі на світі, о боже?..
Всі мрії-надії, виходить, плекав він дарма...
Ні-ні, він тепер уже більше терпіти не може,
Не витримає довше — у серці сили вже нема!

От знову недавно тягли його, —
 ненько Вкраїно,
 Чи бачиш, чи чуєш ти здалека сина свого? —
 Тягли на конюшню, пеначе якуся скотину,
 Щоб там відшмагати за слово правдиве його.

Доволі! Він спалить, заріже свого Енгельгардта,
Помститься за себе. Й не тільки за себе —
за всіх!

А далі — що буде! Життя? Та чого воно варте? Навіщо стогнати катюгам на втіху, на сміх?..

Та краще вже сам він причинить ці лютії муки!
Увірве — і все! Постривай лиш, Тарасе, а як...
А як же вона, Україна?.. І голову в руки
Схопивши, зайшовся безгучним риданням юнак.

І раптом — ой що це! —

до болю знайомі дівчата
Його обступають, голосять неvtішно: а ми?..
Ото он стоїть Катерина його серед хати,
Дитя на руках, а сама залилася слізьми.

А онде Оксана, Мар'яна... — красуні без долі.
Он та, що зробилась причинною з горя, а то —
То та, що з розпуки тополею стала у полі...
Їх безліч —

та щастя не має ніхто з них, ніхто!

Де взявся юнак. Це Ширяєв, напевне, по нього
Прислав підмайстерка вже:

— Швидше, ой швидше-бо йди!
Хазяїн лютує там так, що не знаю... Їй-богу,
Аж чорний зробився. Тобі не втекти від біди!

Та тут юнака отого заступають собою
Сошенко й Мокрицький:

— Пішли в Академію!.. Га?..
Ну от тобі й маєш!

Та вдар ти об землю журбою!
Хутчій, бо тепер, може, й кожная мить дорога!..

Юнак: — Ну, а я тобі, знаєш, усе б таки раяв... —
Сошенко:

— Облиш, там Тараса Брюллов дожида! —
Юнак: — Наказав фарбувати паркани
Ширяєв! —

Мокрицький:

— Ото ще! Пошли його к бісу! Гайда!

Сошенко й Мокрицький раділи за друга
відверто,
Та так, що аж очі від щастя світилися їм,
Проте не казали нічого, ні слова. Та твердо
Вони ж і самі ще нічого не знали. А втім,
Догадки були у них певні. Цікава прикмета.
Чи марно ж Брюллов та останніми днями
відклав

Усі невідкладні картини свої — і портрета
З поета Жуковського — бачили ж! —
намалював.

І вже в лотерею його розіграли — відразу! —
І рівно за дві з половиною тисячі! Ну
Хіба тут не ясно для чого?..

Таж пап за Тараса,
За викуп його, загадав таку саму ціну!
І ось підхопили ті двоє Тараса під руки,
І от уже втрьох поспішають вони до Неви.
Весна — розлягаються радісні гуки і стуки,
І всюди по горбиках стелиться зелень трави.
Дзюркочуть струмки,
по бруківці збігають до балки,
Увесь Петербург у тумані, неначе в воді.
На розі дівчата у руки їм тичуть фіалки,
А в небі над ними трублять і трублять лебеді...
Та ось і Нева вже, мости позвисали на водах,
Уже й Академія, сфінкси, під'їзд, нарапет,
І вже ось прибулих Брюллов зустрічає на
сходах,

Схвильований, радій, веде їх у своїй кабінет.
— Проходьте, колеги і гості,
розсаджуйтеся, прошу!

Підождемо трохи, ще мають же й інші
прийти... —

Підсів до Тараса, всміхається: — Звістку хорошу

Для тебе й для всіх нас повинні ось-ось
принести!..

Та от і вони вже якраз! —

На Шевченка поглянув
І приятну руку поклав на юнацьке плече.
Зайшли Вісльгорський, Жуковський
і Венеціанов,
Тарасів земляк Григорович, і ще хтось, і ще...

Усі привітались якось особливо з Тарасом,
Так щиро, так тепло потиснули руку йому!
Невже ж це надходить кінець його мукам,
образам,
Всьому тому пеклові, лютому горю тому?..

— Ну, друже наш милий! —

З кишені Жуковський виймає
Якогось папера. — Вручаю! Від нас від усіх! —
Шевченко схопив той папір.

— Та невже ж?.. — Розгортає. —
Насправді? — Очима рядки швидкома перебіг.

І враз стрепенувся,
мов зо сну прокинувся, паче
Зросли йому крила.

— Так себто... на волі вже я?.. —
І кинувся всіх цілувати. Цілує, і плаче,
І плаче, і шепче: — Спасибі, Росіє моя!..

ОСОКОРОВА ПУШИНКА

Осогорова пушинка біла
У вікно до мене залетіла.
Об полицю вдарилась, об двері
Йї серед столу сіла на папері.

Сіла, випростовує ворсинки,
Водить ними, нібито місцинку
Випробовує для себе, дише
І маленьку сонну насінинку
В пуховій колисочці колише...

Мила госте, вістівнице літа,
Радий я тебе вітати в себе,
Тільки от що: тут тобі сидіти
Дуже довго — вір мені! — не треба.
Зрозумій, що це ж папір письмовий,
Як для слова — він обліг чудовий,
Бездоганний ґрунт, але для тебе!..

Линь деінде над земним простором,
Упади десь на крутім узвозі
Чи при довгій степовій дорозі
І зведись могутнім осокором.
Там повз тебе дниною жаркою
Подорожні будуть проходжати,
Будуть милуватися тобою,
В холодку твоєму спочивати.
Ще колись тебе й поет, можливо,
Оспіває... Линь собі щасливо!

І дмухнув я, і пушинка біла
Знов надвір до себе полетіла,
Піднялася над сусіднім домом,
Над високим голубим Держипромом
І втопула в сонячній блакиті.
А мені... мені тієї миті
Якось так знепацька стало гарно,
Серце в грудях так мені зраділо,
Мов прожив я мить оту не марно,
А зробив велике, добре діло.

Із книжки
«В розповні літа»
(1959)

ВЕЧІР

Там, де сонце занало за дальню гору,
Вже її загладилось.
Мла
Обернулась на тьму.
Боката, важка
Присонла, присіріла до двору
І тихо, лагідно:
«Му-у-у!..»

Підождала, 'дчинила ворота рогом,
Суне стежкою...
Стала перед порогом
І знов, та вже трубним голосом:
«Ду-у-у!..»
А з темних сіней:
— Та ну зараз!
Дійницю ж найду!..

НАПРОВЕСНІ

Мороз ще такий модар-залізник,
Що куди твоє діло!
І ходить по місту ще важко так,
Чобітьми порипує сміло
І вус напрутив — як дріт:
Я тут хазяїн, мій це світ!
А під його тугою рукою
Ще й сніг тримається туго.
Та дарма — вже сонце ходить горою,
Що день, то крутіші виводить дуги.

Скоро, скоро усе те міцне, тверде,
Все те залізне
Незчується, як і вклякне, й упаде,
Як на всі боки й бризне.
І знеснацька вода —
Весняна, молода —
Побіжить гомінкими струмками
У балки і в яри,
У грядки і в двори —
Всі низини поробить морями.

І, легко зітхнувши, на повні груди в ті
дні
Усе заспіває нової осанни весні!..

Із книжки
«Над Сулою шумлять явори»
(1960)

* * *

Спасибі тобі, чоботарю!
Ти-бо й мене
Рано вставати навчив.
Ледве свинє —
А ти вже в провулку,
Під східним моїм вікном,
Як дятел у лісі,
Тук-тук!.. тук-тук!.. молотком.
І я, підхопившись,
Берусь до роботи мерщії.
Спасибі за приклад,
За стукіт світанковий твій!

* * *

Нарешті-таки!..
А я вже подумав був —
Даруйте мені! —
Що вас і не буде до мене
Об цій весні.
Бо де вже той холод, зима,

А вас —
Нема та й нема.
Може, в дорозі пригода яка, —
Побиваюсь, —
А може, найшли
Кращий у кого карниз над вікном,
Щасливіше місце...
Коли —
Чую крізь ранішній сон —
Чиркотить собі...
Дома!
Нарешті-таки!
Добрый вам день, прилетівши,
Любі мої ластівки!..

Із книжки
«Лірика»
(1961)

ВОРОН

Над полем баталії,
над заростю братських могил
Увечері ворон — старий, недолугий — летів.
Уже бідоласі вилазило пір'я із крил,
І очі всихали, і трухнув живець пазурів.

Коли ж над Байдарами місяць щербатий зійшов
І стало не чути в долині пастуших речей,
Він рантом помітив на травах розбризкану кров
І снімі кружалыця живих ще вояцьких очей.

Зрадів чорнокрилець: таж саме отут він колись
Все літо живився! В великій пригоді війна
Тоді йому стала. Можливо, що й знову стялись
Недавно тут люди. Це втішна була б новина!

Хижак стрепенувся, закрикав і грудюю внав
На те бойовисько. Та що за кара! Як на зло —
Цвіли там волошки і мак-самосій процвітав...
Рвонувся, щоб знятись, та ба —
вже снаги не було!..

РОЗМОВА

- Чи не чуєш ти, мила, дзвоників?
- То не дзвоники, любий, то сніг
Перекинувся на срібних коників
І в долини з горбів побіг...
- А морських ти не бачиш полисків?
- Ой, то ж стала щойно така
З мерехтіння блакитних пролісків
Наддніпрянська наша лука...

- Що ж це, мила, за новина?
- Новина ця, любий,— весна!

Із книжки
«Питиме зілля»
(1967)

* * *

Вже по грядках капуста поскладалась
В туге, завбільшки з голову, качання,
І баба Векла вулицею котить
Від бондаря на свій куток гучну
Строкату діжку. Літові кінець!

ВЕСНЯНІ ЕКСПРОМТИ

1

Це що ж за диво з нашою вербою?..
Ще звечора вона біля ставка
По-мертвому сіріла над водою,
А це, диви, зелена вся яка!..

Хіба що, може, вискочивши миттю
Вночі з води, ретельний водяник
Її обкинув рясковою сіттю
І знов собі десь під водою зник?!

Чи сон, чи справді сад вночі розцвів
 І геть підплив туманом ще до світу?
 Ой ні — то зграя білих лебедів
 Пливе з холодних весняних ставів
 Кудись у літеплі затони літа...

Але чого ж і ти в Дунай бредеш?
 Вернися, любко, — може, це й не сниться!
 Я так боюся: що, як рантом теж
 Ти з лебедями станеш лебедиця
 Й навіки десь від мене попливеш?..

Що це сталося з двором сусіднім?
 Адже зівсіді він був якийся
 Безнадійно сірий, навіть більше —
 Аж відразливий, а це зненацька
 Став такий привабливий, святковий —
 Любо й глянути! Ну що ж це, справді?..
 А стривай, стривай лиш!.. Це ж, либонь,
 Двірничка нова ота — дбайлива
 І привітна жінка з-під Полтави —
 Попід муром онде насадила,
 Мабуть, звечора берізок білих,
 І вони, бруньки понаганявши,
 Ото так ураз цей двір скрасили!..

В садку тернина всохла. Я це знав
 Іще в перèзимки. І от у квітні,
 Одної днини гожої, прийшов я
 Зрубати непотрібну. Раптом глядь
 Униз, на окоренок, а по ньому,
 За шкарубке чіпляючись кориння,
 Блідо-рожева ниточка хмелини
 Угору пишеться... Нібито не встиг я
 Не те що там любові, а її жалю
 Як слід відчутти в серці до отого
 Дитяти молоденької весни,
 Коли це враз рука, що я вже був
 Підніс у ній на мертву деревину
 Сокиру гостру,— так мені її зів'яла!..

У вишнику, що вчора на смерканні
 Я посадив за хатою, сьогодні,
 З самісінького ранку,— все то дощ
 Накрапував, то сонце пригрівало.
 І все ж на те, щоб саджанці мої
 Хутенько і гарненько поприймались.
 А щоб зростали дужими, тривкими,
 То їх сюди й туди безперестанно
 Хиляв тепляк весінній. Так весь день
 Отеє браття втрюх і працювало
 В моєму вишнику. А я тим часом
 Сидів собі в своєму закамарку,
 Над столиком схилившись край вікна,
 Й писав поезії. Певніш сказати б,
 Експромтував повільно їх. Оце

Вже п'ята і остання... Ой, стривай лиш!..
А в чому річ? Та я ще й сам не знаю...
Мені щось раптом... як би це сказати?..
Ну, попросту, — замулило на серці.
І що воно таке?.. Чи що в садку
Не так зробив я, може?.. Чи в оцій
Поезії не до ладу що-небудь?..
А, так і є! Гай-гай!.. От я пишу,
Що в вишнику отому цілу днину
Трудились вітер, сонце й дощ. Це — факт!
Всі працювали в нім — і якнайкраще.
Ну так чого ж це я в такому разі
Все зву його, садок отой, своїм?
З якої речі і з якого права?
Чи це ж по правді буде? Ні та й ні!
Виходить же, що ті брати у мене,
Немов бурлаки у якогось нана,
Працюють від світання до смеркання.
Та ще й дурнісінько ж! А я сиджу,
Пишу до любові своєї вірші
Й па готовенькі ягідки чекаю...
Та так виходить же. Оце так штука!
Ні, всі ми хазяї того садка!
Та й не садка лише, а й цих поезій.
І навіть більше — всі ми є брати
В оцьому світі. Отже — і в усякім
Найменшій і найбільшій ділі всі ми
Є спільники. Отож-бо то й воно!..

Із книжки
«Вибране»
(1969)

НАВІЧНА РОЗЛУКА

От-от уже наше літо
На інші, чужі, левади,
Як тої метелик червоний,
Летом перелетить;
Пожовкне наша діброва,
Потому й листя попада,
І згасне, зблякне над нею
Наша ясна блакить.

І вже ніколи, довіку,
Під нашим улюбленим дубом,
Де ми з тобою зустрілись
І де раювали ми,
Отая наша криниця
Своїм вікодавнім зрубом
Не буде нам більше світити
З духмяної хащі тьми.

І геть нічого не буде
Для нас уже в цьому місці,
Бо й нас уже тут не буде —
Момент розлуки надбіг;

Наші сліди й прослідки
Закидає мертве листя,
А там і його засипле
Глибокий холодний сніг.

Ходімо ж, люба, востаннє —
Немає ліпшої ради! —
В діброву свою, побудьмо
В раю тім іще хоч мить,
Бо хутко вже наше літо
На інші, чужі, левади,
Як той метелик червоний,
Назавжди перелетить...

ПОСУХА

До третього пругу дійшовши, сонце
Аж побіліло з палу,
І вже не пече, а коле проміння
Крізь одіж — як остюки.

Стопирячи вгору нецвічений колос,
Не спіючи, жовкне жито.
На репаних пригрівах повиступала
З чорноземлі сіра сіль.

Стирчить грудомаччя граків у балці
І грухкає у щілиння,
Обабіч дороги в сухі соломинки
На сполох сурмлять ховрахи...

Учаділий трактор став під вербою,
Увесь холодок її випив,
Усю прохолоду ввібрав у себе
І все одно не прочах.

Дівчата-полільниці позбігались
Попити води до барильця,
Аж гульк —

його вже й самого немає,
Лиш клепки під житом лежать...

Як бликнуть з-під чорних долонь дівчата
На сонце жалкє, — ой леле,
Воно вже й само втекти не може
Від жовтої мурашви!..

А з кручуватих узбочів яру
На білі шиї дівочі
Повитріщались,
мов з того світу,
Лисичі нори жаскі...

ВОГНЕВИЦЯ

За вікном стоїть, як бавовняна
Сива баба, завальна зима,
Й безнастанно десь дзвенять трамваї,
Наче порцелянові дзвіночки.

Прузиком лічильник електричний
Черготить весь час у коридорі,
А в палаті у залізній грубці
Гомонить із полум'ям повітря.

На шибках при сонячній долині
Мають срібні пальми, і між ними,
Бачу я, темніє прохолодна,
Вітами обхилена стежина.

По обабіч неї із гущавин,
Із таємних моховитих кубел
Світять тигри мурими очима
І гадюки жала вистромляють.

Розхиляється дугасте гілля,
І з-під нього в білому убранні
Ти, любов моя, ідеш до мене
Із слізьми розпачливими в очах.

Ось мене ти на ім'я назвала,
Я порвавсь до тебе... Аж дивлюся,
Мов і не було тебе в палаті,
А край мене медсестра схилилась.

Каже щось і під пахву мені
Тепломір ненависний стромляє.
Де ж ти ділася, моя кохана
Як мені отут без тебе жити?..

Прузиком лічильник електричний
Черготить у сінях безнастанно,
А в залізній грубці, наче в пеклі
Бідні грішники, товчуться дрова...

* * *

Трудна вона буде — зустріч наша,
Як тая розлука була трудна...
Тільки пригублена меду чаша
Згіркла до самого дна.
Пізньюї ночі,
Мов з темного глибу рибка,

Стрепенувшись, озветься до тебе
шибка...

Ти двері сиросоння відсунеш —
І враз на моїм плечі
Заквилиш-заридасш,
Мов тая зневірена скрипка,
Непевного щастя ждучи...
І миттю ж, у тон тобі, зойкнуть
Із хатньої темнини
Дві сестрички, дві донечки наші,
Неначе дві рідні луни...
І, збившись до купи,
Ми підемо в глиб здичавілого саду
По зоряних травах-сінах,
По літніх квітчастих снах...
Я на рогатій корчаці сяду,
Ти на гладенькому пні,
А доньки, що так мене довго ждали,
Так сподівалися день при дні,
Між нами, як стовпчики білі,
Будуть ні в сніх ні в тих стояти
Й на бородатого ланця — на мене —
То мов на чужого когось,
То мов на свого поглядати...
Ти візьмеш крутити цигарку собі
Якось невлад і невміло —
ніби вві сні,
Й поки я з дійсності буду мару
виганяти,
Й поки із кременю буду вогню добувати,
Скрутиш і другу — мені.
Сп'янієм від саду,
Від щастя,
Від самосаду,
Змовим по слову, по два,

Та й тії наші слова
Будуть якісь не такі, не ті...
Й лише цигарки в темноті
Жарко жарітимуть нам під долонями,
Як світуни під листками,
Та зоряве небо палке,
Наче те жорно млинове важке,
Повертатиметься над нами.
А як сонце осяє твою слободу,
Я, роззірнувшись округ,
У питіме зілля впаду
І буду лежати — темний, німий —
Аж до другої ночі.
Якщо ж уночі
Кричатимуть знову над краєм моїм
сичі —
Хаї роса мені виїсть очі!..

ІЗ СТЕПОВОГО ПОДОРОЖНИКА

1. М а т и і с и н

Я плив униз Дніпром. У трюмі коло мене
Сиділи на своїх оклунках і скриньках
Старенька жіночка (лице бліде, зелене)
І русий парубок із мапою в руках.
Розгомонілись... Ні, він тут, у цім краю,
Не вперше вже! Йому ці береги дніпрові
Далися узнаки! А братові Петрові...
Та тут розмовник мій, мов на трудному слові
Запнувшись, увірвав ту розповідь свою
І, хоч якийся біль гнітив його й самого,
Озавась до матері, що на плече до нього

Схилилась плачучи: — Рідненькі!.. Ну чого?..
Ну заспокойтеся!.. —

Та ні, вона нічого!..

Хіба вона не зна, що вже з землі його
Не виплакати їй?.. — Нехай йому легенько
Лежить в вашому дніпрянському краю! —
На мене глянула. — От тільки далеченько
До нього їздити. Тим роком, у маю,
Як перевідала, та й досі. Раз хотіла
Була перевезти в свій край остатки тіла,
Та й передумала. Було, було таке!
Це як прийшло мені оте письмо гірке.
Поїду, так собі кладу, візьму додому,
Бо хтозна, що ж воно за місце там, яке
Йому лежаннячко десь у краю чужому...
А якщо хто не дасть, бува, то хоч горбок
Обсію квітами. Набрала я пасіння
З усяких, із усіх, що в нас ростуть, квіток
У вузлики (якраз ішла пора весіння),
Взяла двох родичок, бувалих двох жінок,
І рушила собі. Було, і поїздами,
Було, й машинами, і пішки йшли. Та ось
Аж п'ятого вже дня уранці перед нами
Повіддя дніпрове, як море, розлилось...
По цей бік Берислав, а по тамтой — Каховка.
«Де братське тут у вас?» — питаємо жінок.
Ті спрямували нас. Ми враз до могилок.
Зирк, зирк — а всі вони аж затонули в цвіті.
Й над Петрусевою бринить весняний цвіт...
«Ой, а тебе ж нема на нашім білім світі!..» --
Заголосила я, і потемнів мій світ.
Уже другого дня, як сліз мені не стало,
Я роздивилася на всі ті могилки.
А їх же там — крий господи! — не мало...
І всі такі в цвіту! Бігме, що квітники!

То ж наша, бач, сестра її без мене там подбала,
Та ще ж і як!.. А я все думала, гай-гай...
Аж якось совісно зробилось, що з своїми
Квітками їхала в такий квітковий край
І до таких людей! Куди ж тепер із ними?
Аж лаяла за те сама себе в думках.
А в Петруся мого, якраз у головах,
Ще й вишенька росте.
В стану — гнучка, тоненька,
А в гіллячку — рясна, як хусточка, біленька.
Посиділи ми втрюх над стеновим Дніпром
Серед гробків отих, подумали гуртом
І вирішили: ні, навіщо розрізняти
Те товариство їх, те братство бойове,
Кривлею скроплене? Навіщо забирати
У нього старшого — Петра? Нехай живе
Укупі все воно над славною рікою,
Де з лютим ворогом стиналося в бою
І де перемогло, наклавши головою...
Нехай і він лежить у цім яснім краю
До віку вічного — у славі, в супокою!..
Так ми її поїхали. Відтоді щовесни,
Заледве зеленець уродиться на брості,
Я їду в ці стени до Петруся у гості
Аж з білоруської своєї сторони.
Оце й теперечки ж — Олекса на будову,
А я — до нього. — Так скінчила мати мову.
Я руку їй потис, і матір'ю назвав,
І по-синівському в уста поцілував.
Олекса, дивлячись на течію дніпрову,
Що сяяла в вікні, провадив далі мову:
— Так, сорок третього, в осінні холода,
Коли вже у Дніпрі тужавіла вода,
Нам довелося тут робити переправу.
Не раз купалися у крижаній воді,

Не раз тонули в ній, та не здались біді —
Таки вчепилися за кручі Бериславу —
І німця вибили із степу. А тепер
Тією самою могутньою рікою,
Хоч, правда, теплою, погожою водою,
Пливу в Каховку я. Чи дивно, що сапер
Та став будівником і їде будувати
Не тимчасовий міст, не земляні накаті,
А місто, ГЕС, канал, і все це — на віки?..
Нічого дивного! Нехай розкажуть мати...
Не що-бо й що! У нас весь рід — будівники.
Я сам на бурчаку, що біг побіля дому,
Млинок ще хлопчиком поставив. Звісно, в ньому
Молоти не молот — млинок же був малий!
А так — і колесо, і камінь... Одне слово,
Усе був поробив, усе пригнав чудово.
А вшив — хоч і води всередину налий!
Отак візьми та збільш, було, собі гадаю,
Разів у сто його — і всім селом мели! —
Тут мати:— Он-бо ти аж із якого краю
Зайшов оце! Гай-гай... Та то ж було коли!
То ж іграшка була! Замість щоб розказати
Про ГЕС, ти он про що...

— Ну, ГЕСи в нас тепер
Ніде не новина. По всіх річках — загати,
Греблі, куди не глянь, по всіх СРСР.
Ну й ми з сусідньою сільгоспартіллею в спілці
Поставили собі на річечці Крутільці...—
А мати:— Таж тепер стоїть у нас вона,
Немов палад який, а ти — не новина!
— Усе це, мамо, так! А от що в нас людина
Ізмалку, бачите, ну зовсім ще дитина,
А вже будує щось. Не б'є, не розтяга,
А стулює, склада! Оце цікаво! Га?..
Бешкетування в нас уже стає не в моді.

Ну, як наскочить хто та поваля хатки,
Чи мостик полама, чи попусує гатки,—
Такому в нас гуртом дають по саме годі!
От я й дорослий вже... Чого я був солдат?
Бо змусили мене напасники прокляті!
А так — я будівник! Мені щоб дім і сад,
Щоб мир і лагода були в краю і в хаті.
Будую ж комунізм! Новий, щасливий світ!
І не займай мене ніякий Уолл-стріт,
Бо так і провалю сокирою своєю
Твій лисий черепок! Ти он заліз в Корею,
Та й там тобі дають прочухана як слід,
А вже якщо на нас парвешся — стережися!
Тоді вже по тобі та западеться й слід! —
Тут очі в тесляра аж кров'ю налилися,
Аж піздрі по крайках збіліли із гніву.
— Та хай він тямиться!
Хай з нього душу випре! —
Лайнулась мати.— Глянь на воду, на траву,
На безмір стеновий та заспівай «Ой Дніпре...».
Чого б нам не піти на палубу?.. Гайда!—
І окрутулася, неначе молода,
Причепурилася, і ми пішли нагору...

Ого, розлився як старий! Ого простору!
— Ніяк не віриться,— почулося мені
Від гурту одного,— ну зовсім ані-ні,
Що ось оця ріка — широка і глибока,
Оця страшна вода та в отой струмок,
Що на Смоленщині тече через лужок,—
Для вуха ледь чутний і ледь видний для ока...
Йй-богу, наче хто линує води з відро
У дощовий рівчак — такий отам Дніпро.
А тут що робиться! Як тут ось він гуляє!
і мов ні берегів, ні дна йому немає...

Поки балакали та милувались ми
Із матір'ю Дніпром, Олекса наш тим часом
Почав між хлопцями своїм могутнім басом
«Реве та стогне Дніпр...». І ось уже людьми
Набився весь чардак. І ось уже всі люди
Той спів підхоплюють гуртом на повні груди:
«Додогу верби гне...». Здавалося, крильми
Змахнув наш пароплав над водами її стспами,
Ввижалося, от-от він зніметься в блакить,
Що вже й знімається, вже й знявся і летить
Попід високими, ясними небесами...

Закінчили з Дніпром, до Волги узялись,
До Дону тихого, до синього Дунаю...
Пісні мінялися, а співи все лились,
І наче ні кінця їм не було, ні краю.
Уряд співалися веселі і сумні,
Старі й теперішні, триндички й співомовки...
Так линув «Громов» наш до славної Каховки,
Отак плвли туди будівники її пісні!

Та от уже й вона!

Матроси дві віршовки

Метнули на причал, і вже по похідні
На берег товпляться веселі пасажири.
Ті так, а ті несуть свої пилки й сокири.
У тих портфелики, а в інших — сундуки,
С легко вдягнені — в плащі та в капелюсі,
А є — в повстяниках і в доброму кожусі.
Он то — архангельці, а то — сибіряки.
Крутими сходами погомоніли вгору,
У дніпробудівську прямуючи контору.

А ми прощаємось. — Олексу ще не раз
Я бачитиму тут чи, може, в Ключевому, —

Кажу я матері. — Із ним нам буде час
Наговоритися, адже мені додому
Не треба до зими. Та чи побачу вас?.. —
Вона мені на те: — Це треба статись чуду.
Я ж не баритимусь. З Олексою побуду,
Поки влаштується, днів зо три, може,
з п'ять,
До Петруся сходжу — і вирушу додому.
Там син же в мене ще. Та й як тепер гулять
По весняній порі, хоча й немолодому!
Робота жде ж і там! Як будете у нас,
У Білорусії, — заходьте, прошу вас!
Нехай же вам щастить і в віршах, і в дорозі! —
Я побажав старій щасливих довгих літ,
Іще один квартал провів їх, і на розі,
У тихім шемреті акацієвих віт,
Ми розлучилися.

Хоча й не сталося чуда,
Та я побачився із нею в Ключевім
Ще раз і восени. Вона на Дніпробуді
Зосталась теж — найшла собі роботу й дім.
Та я про це згодя, можливо, розповім...

2. Каховка

Каховко, зроду ще не бачив я тебе!
Не бачив, але знав і змалку снів тобою...
Глянь, сивогривий кінь, відчувши бурю бою,
Кудлатим копитом над берегом гребе.
А степом котиться — без шляху, без дороги —
Навала врангельська. Рокоче, як прибій...
Румак із вершником підвівсь на задні ноги.
— Рушай! — І вже летить, курить кіннота в бій.
Не відаю, чи так воно було на ділі,

Чи так наснилося мені в дитячій сні,
А чи того коня каховські кручі білі
Оце тепер уже навіяли мені...
Ах, мабуть, то якраз уявою мою
Сам Фрунзе проскакав баским сивцем своїм!
Глянь, глянь — уже в пілу мигтять понад
землею

Шабельні блискавки, гримить атаки грім!..
Дзвенить і свище сталь, хропуть і стогнуть коні,
Грудьми стинаються, збиваються в клубки.
Змішались прапори і чорні, і червоні,
І кров, як та вода, біжить-шумить в балки...

Бій пересунувся, пішов по відноколі,
А далі покрутивсь до моря навмання.
Тіла, як ті снопи, лежать у чистім полі,
Чорніє зорана копитами стерня.

А круки зграями гуляють у блакиті
І не спускаються на землю, не їдять
Поживи свіжої — вони вже не хочуть,
Вони все літо це, як ще ніколи, ситі.

Так, ціле літо там, як степові вихри,
Крутилися бої, ревли весь час гармати,
Злітали й падали під коні прапори
І знову з-під копит шугали догори,
І знову степ кричав, горіли кони, хати,
І порох сонце крив... Мені не описати
Після Яновського таврійських тих боїв!
Він так у душу їм заглянути зумів,
І кожному риску їх летючу так підгледів,
І в слові так відбив, як ще ніхто з поетів!

О славне місто!.. Гей, це ж у твоїх степах
Наш миролюбний люд із зброєю в руках

Поклав кінець війні! Яка чудесна доля —
Перетворитися із бойового поля
На поле трудове, з землі, де лягала кров,—
На землю радісних, невиданих будов!
Так, як тоді сюди спливались збройні лави,
Тенер спливаються сюди будівники...
Прийми ж і мій привіт, улюбленице слави,
Вплети у свій вінок і ці мої рядки!..

3. С т е п

От він, степ,— хвилясте сизе коло,
А над ним безодня голуба.
І ріде — ні балки, ні горба,
І ні гайка і ні струмка навколо,
Тільки сонце з висоти пече,
Тільки вітер понад низом віє
Та пшениця навкруги леліє,
Кіслоски безперестанно тече...
Часом десь на обрії могила
Малює майне в далечині,
Часом баба кам'яна з пашні
Край дороги вигляє похила,
Близьке чайка — милий серцю птах! —
Злине в небо вітряне, гаряче,
Покигиче угорі, поплаче
І, як грудка, упаде на шлях.
От і все, і більш нема нічого,
Крім хіба ще шуму та іще
Дивного мигтіння степового,
Що навкруг сюди й туди тече...

Путь моя лежить між пшеницями
Рівна, як натягнена струна,

І, здається, обома кінцями
Просто в небо вгониться вона.
Вдовж путі малесенькі дубочки,
Ледь помітні, у землі стирчать,
Напинають утлі холодочки,
Журно-журно листячком шумлять:
Де їм поховатися від сонця,
Де од вітру подіватись їм?
Відкіля чекати оборонця
Ув оцьому пеклі степовім?..
Кожен би сховався сам під себе,
Та такого в світі не бува.
Не бува, а їм же жити треба,
На життя і в їх же є права!
«У високім небі — ні хмаринки!» —
Жайворінки їм відповіли.
«У глибокім ґрунті — ні краплинки!» —
Ховрахи їм смутку додали.

Ще смутніші, інше тужливі, як досі,
Зашентались деревця в тривозі,
В безпораднім розначі своїм:
Ну, як так, то це загибель їм —
Нагла смерть при степовій дорозі!

Чим же я поміг отим дубкам?
Що сказав сердешним малюкам?
Чи наплів, що скоро, мов, учені
Хмар фабричних їм нашлють туди,
Чи збрехав, що я їм сам у жмені
Паношу аж із Дніпра води?
Всіх поллю і всім понапинаю
З мантії своєї холодки?
Чи промовив гірко: «Співчую, —
Але ви пропащі вже, дубки»?..

Ні, я так сказав: «Легкої долі
Попервах не ждiть ви в цьому полі!
Буде сонце вас пекти згори,
Знизу вас палитимуть вітри!
Правду вам сказали жайворінки,
Що в високім небі ні хмаринки.
І не ждiть ви поки що дарма
Ні дощів, ні холодків із неба,
Сподіватися, чого нема,
Ждати неможливого — не треба!
Але вам збрехали ховрахи,
Тії ваші й наші вороги.
Знають: попiдноситесь вгору,
Розпросторите своє гілля —
І вони пропали! Всі жилия,
Кожну їхню купину і пору
Істє затягнуть ваші холодки,
А вони ж, відомо, — мерзляки!
Є вода у ґрунті! Безумовно,
В рінявих шарах її там повно!
Запускайте корені в глибiнь,
Аж над саму вододайну рінь!
І не гніться до землі, як лози,
Вище голови, буйніш чуби!
На похиле дерево і кози
Часом скачуть. Ну а ви ж дуби!
Я ось теж від сираги її спеки гину,
Губи шерхнуть, облупився ніс.
Вдалині побачив був долину,
Синю річку і блакитний ліс,
Думав — і нап'юсь, і відпочину,
Аж воно!.. І та вода звабна,
І оті принадливі дерева,
Та й сама долина — тільки мрева,
Спокоювічна степова мана!

А проте — в оцім степу сухому
Десь оаза асканійська є.
Сад шумить, і в озері ясному
Грає риба, лебідь воду п'є.
Будь-що-будь, а я туди доб'юся,
На ніщо зведусь, але дійду,
І води в тім озері нап'юся,
І спочину в отому саду.
Отже, йі ви на дусі не впадайте!
Це одне. А друге — не вклякайте
Й перед сонцем! Навіть хай і біг
Посадив його на ту посаду...»
Тут мотор зачохкотів позаду,
І повз мене мотоцикл пробіг.
— Гей, стривай!.. — окликнув я
хлопчину.

Той спинився, приглушив мотор.
— Що таке? — Будь ласка, на хвилину!..
— В чому річ?.. — Та от... — Ви хто,
спецкор? —

Глянули на мене сірі очі
З холодка від бриликових крис.
Тільки ж очі — от така ловись! —
Очі не хлопчачі, а дівочі.
— Я ніякий не спецкор, однак
Дещо хтів спитати. — Ну, як так,
То пробачте!.. — Ви мені пробачте!
— Вам? За віщо? — Я узяв вас, бачте,
За хлопчину... — Дівчина у сміх: —
Не такий уже й великий гріх!

Познайомились як слід. — Цікаво!..
Ну, а я гадала — від газет!..
Їх тут стільки їздить, що, йі-право,
Набридають. Є з них, не секрет,

Страх які нав'язкуваті люди,
Просто не сховавсья нікуди.
А меткі, а ласі до прикрас
Та до перебільшень!.. Раз у нас
Був якийсь... забулася... чи Бутов,
Чи Бутко?.. Промчав на легковій,
А тоді в газеті обласній
Там такого — хай йому! — наплутав...
Розписав, що ці дубки мої
Не такі, як ми їх бачим з вами,
А дубища з дужими гілками
І що вже немовби солов'ї
День і ніч ляцять у них щасливо.
От, мов, степ який тепер — не диво!
І що в мене очі голубі
(А вони ж, відомо, сірі зроду),
Ще щось за красу і за природу...
Одне слово — груші на вербі!
А дубки ростимуть! Позникають,
Зрештою, вони ж цукиний народ!
Доберуться до ґрунтових вод
І чи так ще в небі забувають!
Ось який ставнесенький — свіча!
Рядом — теж. А онде, іч — закрепа!.. —
(Балакуче стрілося дівча,
А мені лише того ж і треба!) —
Приїжджайте десь за десять літ —
В нас тут буде справді інший світ!

...Я? Місцева! Із села Маячки.
Степ для мене, як, скажім, сага,
Тиха заводь з ряскою для качки.
Ну, а вам дикенько, мабуть, га?..
Та нічого, вже якщо її рослина
Принатурюється, то людина!..

...Збило марево? Ото біда!
Ні, Асканію помітно трішки...
Он з пашні, як горбик, вигляда.
Хочете, підкину?.. Звикли пішки?
Це ви так, як той... Сковорода!
Так воно і краще в вашім ділі!
Вам же знати треба геть усе.
Ідете помалу від артілі
До артілі — тут вам те і се...
А з машини як же?.. Пронесе
Повз ворота життєвого двору,
Кучеряво кажучи, та й край!
А тоді попробуй прочитай —
Що ти візьмеш із такого твору?
...Лепечу, а вас жада, жада
Мучить, певне... В мене є вода! —
Термосок зняла з плеча плескатий.—
Другий тиждень дме східняк проклятий!
Загалом у нас тут без води —
Ні сюди, як кажуть, ні туди.
Ідучи у нашу цю Сахару,
Треба й вам на воду брати тару!
— Доведеться! — Справді, це ж бо вам
Не полтавське ваше Наддніпров'я.
А тим часом — я свої дам.
— От спасибі! — Пийте на здоров'я!..
...А Маячка,— показала вдаль,—
Он мигтить!..— На заводну педаць
Ніжкою натиснула.— Можливо...
Як ви — зайдете й до нас чи ні?..
То глядіть же! А тепер — щасливо! —
Помахала ручкою мені
Й миттю зникла в мревній далині!..

4. Степове озеро

Десь уже й з півночі досі звернуло. Невдовзі,
Мабуть, і світ. Захаращене зорями небо
Все аж горить, аж тріскотить над степом.
Та он і знайома могила тьміє край шляху,
І шлях спускається в балку. Он і село.
З самого приїзду — сплять старі соломі,
Вітрорухій задрімав... Тільки що за диво?
Обабіч вулиці — купами, там і там —
Біліють дівочі рясні рукава! Й чого це
У Криничках до такого пізна гуляють?
Та ще й проти будня. Підходжу ближче.
Рукава?

Таке й привидіться!.. Через камінні горожі
Поперехилилось вишневе гілля квітуче!
Оце-то вже справді диво!..

В селі Криничках

Прийшлося мені бути колись ще хлоп'ям

зеленим.

Усе вже тепер — як у сні: вусаті дядьки,
Тітки з руками під щоку, замурзані діти,
Довгі сумні балачки про сушу й про воду...
Лиш вигляд села чогось у моїй уяві
Не збляк, не розплився і досі.

Розлога балка,

Усюди до схилів туляться тісно ліплянки —
Достоту тирхаті, неренолохані дрови.
Садовини при оселях — ніде ні деревця.
Голо і сіро. Тільки вишзу серед балки
Стара дупласта верба горбатіє самотньо
Та кущ осоки шарудить безпорадно сухо.
Певне, колись давниною на цій місцині
Били з землі кринички. А балкою біг
Жвавий струмок. Та згодом і ті кринички

Позавмирали чомусь, і струмок отой висох...
На все величезне село — один колодязь.
Цямриння чорне, трухляве, цебро на цепу,
З добру діжу завбільшки, засмолене днище.
На барані намотано стільки мотуззя,
Що, може, й до неба, — думав тоді я, — стало б.
Заглянеш у нього, було, а вода з такого
Страшенного глибу зиркне, що тебе аж у дріж
Кине зненацька. Гукнеш — а звідти луна
Так і торохне! Мов грім грюконе.

І ось

Іду я тепер під розгілчастим нависом вишень,
Дивлюся на цвіт — і надивитись не можу,
Пахаю — і не напахуюсь, вірю — й не вірю...

Аж ось і майдан, і сільмаг, і бородатий
Сторож на східцях сидить із ціпком...

Та поки

Я розбалакався з дідом і поки слухав
Про озеро повість його, на селі тим часом
Швидко діявся ранок. Спершу взяло
І так якось піби ледь-ледь примружилось.
Далі —
Й зовсім заплющилось. Темно, хоч в око стрель.
Іно цигарки в наших із дідом долонях,
Як ті світуни поміж листям, жаріють яро...
Коли це десь у дворі як кукурікне півень,
А соловейко в саду десь як тьохне, як свисне!
Тьма повагалась — ні в сих ні в тих —
і зів'яла.

А за хвилину, щоб чути хоч трохи діда,
Я мусив щоразу аж до його бороди
Вухом тулитися — так горлали півні,
Так солов'ї щебетали, дзвеніли відра...
А тут і сонце — свіжо росою вмите —

Із-за могили вийшло. По пшеницях
Полиск рожевий побіг. Жовтожарим блиском
Вікна заграли. Обліплені бджолами вишні
Дзвоном м'яким, золотим задзвеніли. В повітрі
Медом запахло. І несподівано з балки,
Поки що вкритої білим ранковим туманом,
Лунко крикнули гуси. — На озеро вийшли, —
В бороду дід посміхнувся. І знову там само
В балці щось як плеснеться, як брьохне!

Й знову

Посмішка в бороду: — Скинувся короп. —
Нехитра

Дідова повість: убився колгосп у силу,
Є вже що їсти й пити, та її походити
Хороше є в чому: вже парубки й набакир
Стали збивати шапки, а в дівочих косах
Навіть і в будні замайоріли кісники...
А от води!.. Берешся за кухоль — напиться,
І то боїшся, скільки б хотів, зачерпнути:
Так її тонко! А щоб полити що-небудь,
Скупатись людині чи хоч дитині — де там!
Бувало, не то що — мерців ховали немитих.
Де той Дніпро — поцробуй її навозити
На отакезне село, щоб удосталь! А тут,
За хатами ж, балка! Води навесні, та й уліті
Після тучного дощу як коли, бувало,
Сила така гуне, що й глянути страшно.
Ну, одне слово, балка добряча. Сама
Просилась під озеро, може, й тисячу літ.
Ти тільки греблю гати. Вони й пагатили.
Правда, й сили ж доклали! Три літі гуртом —
З волами, з машинами й так, самотужки, —
Грабарювало старе й мале. Греблося,
По самі брови, мовляв, у землюці тонуло.
Зате ж і озеро славне яке вдали!

Води — як у морі! Ну, а вода вже, звісно,
Враз повела за собою і рибу, й садки,
Весь отой гелгіт, і щебет отой, і пахіт —
Усі ці розкоші. Тепер, буває, села
Не пізнають і свої, родимі. Торік,
Якось улітку, саме вишні достигли,
Іде з Донбасу брат до сестри — навідать.
Минає могилу. І глядь у віконце з машини —
А поміж хатами всюди черлене гілляччя висить.
А в балці вода, купальня, човни... Та що ж це —
Збився з дороги чи мрево?.. І вже таке,
Хоч і вертатись. Йй-богу! Чудно — а правда.
Насилу пізнав свої Кринички шахтар!..

Тут якраз із-під сонця смикнув вітерець,
На балці хитнувся, прорвався туман, і я
Раптом побачив обхилену вербами греблю
І клопоть озерного синього-синього плеса.
Звичайно, тепер ні вода, ні садки в степах,
Недавно ще спраглих таких, бездеревих, —
не диво.

Проте як примріється знов, як постане в уяві
Тая похила верба і отой жалюгідний
Кущ осоки і як зиркне тобі в вічі
З незглибного глибу отая пята вода,
А тут як дихнуть у лице нові Кринички
Озерною вільгою з балки та як війнуть
Буїним вишневим розмаєм з узбіччів,
то й знову

Подумаєш сам собі: диво, велике диво
На нашій землі вчинилось! Ті самі степи,
А які ж певпізнанні!..

5. На підступах до поеми

Оце зима! Оце так снігопад!
Уже в коліно завалив подвір'я,
Забузував, забив сусідній сад,
А з неба суне й суне біле пір'я...
Вже крізь його запону із вікна
Не розрізниш, де мур, а де стіна,
Не розбереш, де стовп, де деревина,
А він дедалі більший. Молодець!
Ого, та це вже справжній пластоваць,
Та ще й навскіс береться. Хуртовина!
Хто ж то з лопатою? Ага, двірник!
Пробрів двором і, наче в хаші, зник.
Оце сьогодні клопоту в старого:
Де їх набрать — отих машин, лопат?..
А й він за сніг десь, певне, радий: ат,
Хай сиплеться, адже ж зима з снігами,
Як той казав, а літо — з пирогами!..

Де не взялись веселі школярі,
Поборюкалися в снігу пухкому,
Скачали бабу та й гайда додому.
І знов нема нікого у дворі,
Лиш сипле снігом, лиш пітьма спадає
Та десь дзвінкий дівочий сміх лунає...

Не знаю, як кому, — мені в такій порі,
Таких-от вечорів, завалистих, зимових,
Найкраще пишеться.

Минулої весни

Я був у Таврії на степових будовах,
Я жив улітку там, я жив там восени,
Весь Південь виходив і повертався додому,
Коли вже навкруги на житі молодому

Біліла паморозь, коли вже сніговій,
Гляди, та й закурить, було, в полях
імлистих,
Інакше кажучи, коли в душі моїй
Вляглися враження і творчий задум вистиг.

І от в уяві вже простори степові
Тепер я бачу знов, як справжні, як живі,
Залиті маревом, змережані шляхами.
І бачу знов: округ триноги бурові
Маячать там і там високими верхами.
Одні за одними розвідники ідуть —
Шукають для води в безводні землі путь.
І заповняються степи будівниками,
Лунають гомоном, машинами гудуть...

І вже відкрилося передо мною море!
Його, по-справжньому блакитне і прозоре,
Кругом обхилюють берегові сади,
Міста і селища біліють край води.
Електрощогли скрізь маячать над степами,
Переснувавши їх уздовж і вшир дротами.
Так пересновує в осінні гожі дні
Дерева і тини, стовпи й соняшниччина
На щедрій урожай садовини й пашні,
Трави й городини шовкове павутиння.
Лани — обводнені й обслонені навкруг
Вітровідпірними щитами лісосмуг —
Пшеничним золотом іллються вже в засіки,
Як водами в моря весняні ллються ріки.
Он риж у сонячних затоках затишних
Шумить, хвилюється на стеблах колихких.
На виноградниках куди не скинеш оком —
То й гроно там і там з-під листя вигляда,
Туманиться в тіні опуклим сивим боком,

А десь поміж кущів наспівує вода...
Он жінка в білому стоїть під осокором,
Що довгий холодильник простяг Каховським морем,
Стоїть і дивиться в вечірню водну синь
І кличе голосом — і голосом, і зором —
Свого Івасика — синка свого:

— Приплинь,
Приплинь до бережка,
Тут є що їсти й пити,
Тут є де хороше
Садочком походити!..
Чого ти барншся,
Чи не забувся ти,
Як із холодних вод
У літенлі пливти?..
Спустись каналами
І Волгою, і Допом,
Азовське промайни,
І Чорне переплинь,
І піднімись Дніпром,
І пробіжи затоном,
А тута й пристань ось, і я,—
Приплинь,
Приплинь!..

І припливе моряк до матері своєї
На білім кораблі у гості. А тепер
Живе він ще в степу безводнім коло неї,
Іще про ту плавбу лиш мріє піонер.
На Льодовому він жадає бути — їй буде
Відважним моряком. Там ждуть його діла!
Там, може, як піде, потрібні смілі люди,
Хутчій би тільки в степ до них вода вже йшла,
Щоб в океан пливти простісінько від хати!
І степовичка та, Івасикова мати,
Ще лиш навчається на курсах обласних,

Як виноград і риж в колгоспі поливати
Водою, що з Дніпра прибуде в степ до них.

О рідна стороно, Вітчизно наша мила,
Це ти нас творчий труд любити навчила!
Це ти нам обрії відкрила золоті,
Сказала: «Діти, йдіть служіть меті високій!»
Ти спокій нам дала у нашому житті
І в нашій творчості натхнула нас кеспокій!
І ось поема вже, як весняний Дніпро,
Переливається уявою моєю...
Добро, як день і піч живеш ти тільки нею
І як ніщо тобі не заважа. Добро,
Як розум твій живе у злагоді з душею
І з ними в злагоді живе твоє перо!..

Із книжки
«Серце»
(1969)

ОСІННІЙ НАСТРІЙ

1. В е р б а

Виходжу на крутий узвіз,
Дивлюся — запряжені в білий віз,
Поволі, нібито сонні,
По сірій житній стерні,
Як не перёрвучись, пнуться коні.
Самі вороні,
А паполами на них — червоні.
На возі труна,
На ній горять свічечки,
Не свічечки, а верболозові гілочки...
Хто ж це кого ховає,
Що мов же й близько нікого немає?
Тільки чути обабіч свист,
І ватагами жовтий лист
По голому полі ганяє...

Здригаюся.
В хаті — пільма,
І нічого того нема.
Деся, певне, ще дуже рано,
Бо ледь позначається схід багряно.
Та так мені прикро з отого сну,
Що я все одно вже тепер не засну.

Та от за годину, чи що,
З імли взяли виступати
Журавлі, димарі, хати...
Тільки де ж це вона,
Ота вербовая віта,
Що зеленим знамёном літа,
На горішні шиби вікна
Нависаючи, так погоже
Все, було, шелестить мені?.. Може,
Вітер її відчахнув, оце-ó вночі
Повз хату мою летючи?..
Хтозна!
Та тільки серце
Каже мені,
Що сталась якась біда.
Вибігаю я в сінні —
Стоїть відерце,
А в ньому — замерзла вода!
Я — надвір.
Ой ти ж вербо моя,
Моя доле!
На тобі ж усе віття голе,
Усе листя долі твоє,
Горенько ти моє!..

2. Сонце

Прокидаюся — померкн.
Рано чи пізно?..
Відчиняю кватирку —
Ой, як там ядерно, залізно!
Мов проти ночі маківка,
Серце закрилось моє.
Що ж це за колот надворі?..
Крутить деревами,

Хмарами об землю б'є,
Під кручі зганяє в гурти
Наполохані зорі,
Гонить лисницями,
Виє вовками в оборі...
Обгорнулося тугою серце моє.
Учора й по заході сонця вже,
Певне, ще з добру годину
Так гарно клалось було на годину,
Так довго захід не тільки що сам яснив,
Наче від жовтих земних ясенів,
А ще й собою яснив півнеба.
Ну все, одне слово, було як треба!
Й раптом...
Ну що ж воно коїться, справді?..
Навкруг, у холодній сутині саду,
Якнісь підозрілий шепіт і рух,
Мов затівається зраду...
Снують між дерев
Якісь потворні тіні-діди,
Шарахають юрби якіть то сюди, то туди,
Зводять драбини, відчахують гілля,
Підносять угору
Списами загострене кілля...
Чи все це верзеться мені?..
Та ні!
От запіли, розвиднили світ півні.
Ой, як же привалює хмарами схід
Цей кручений вітер нині!..
Вдарила в поли руками верба край вікна.
Дивлюсь — аж в саду
На голій хрещатій тернині
Розіп'яте сонце копа,
А в поспілих його ногах —
Непритомна зоря в сльозах...

ПРИМІТКИ

За життя Івана Виргана вийшло в світ сімнадцять книжок його віршів, як нових, так і вибраних (останніх було дев'ять), дві книжки російською мовою і одна — грузинською. Остання з книжок — «Поезії» — вийшла уже після смерті автора, 1976 року. Крім цього, вийшло три книжки прози: «Василина» (1960), «Даринка з братиком» (1961), «Краса» (1966).

В цьому виданні тексти творів подаються за останніми зажиттєвими виданнями: «Вибране» (1969) та «Серце» (1969).

Приступаючи до видання творів Івана Виргана у серії «Бібліотека поста», ми, щоб дати уявлення про етапи його творчого шляху, подаємо твори за книжками у хронологічному порядку, і то не лише за тими, що містили нові вірші та поеми, а й за книжками вибраного, оскільки поет майже у кожную книжку вибраного додавав нові, раніш у книжках не вміщувані твори та подавав старі у нових варіантах, часом надаючи їм нових назв, як-от замість «Червень» — «Косовиця», замість «Балада про сестер» — «Ой ви, хлопці кучеряві!..», замість «Сільські картини» — «Сільські видіння» і т. д.

Отже, виходячи з цього принципу, тут подано твори за книжками в порядку їхнього виходу в світ: «Озброєна лірика» (1934), «Сад дружби» (1935), «Джигіти» (1937), «Щастя-доля» (1938), «Поворот сонця на літо» (1947), «Матвіївка над Сулою» (1949), «Квітучі береги» (1950), «Країна щастя» (1951), «Поезії» (1954), «В розповні літа» (1959), «Над Сулою шумлять явори» (1960), «Лірика» (1961), «Питиме зілля» (1967), «Вибране» (1969), «Серце» (1969).

Виняток зроблено лише для книжок «Вибране» (1956), «Вибрані твори» (1965) та посмертної книжки «Поезії» (1976), в яких нових творів немає.

Вірші вміщуються в тій книжці, де вони з'явилися вперше, але, виконуючи останню волю автора, подаємо їх із пізнішими переробками та зі зміненями назвами. Винятки зроблені лише для циклів, як-от «Із степового подорожника», «Весняні експромти» — вони вміщені в тих збірках, де вперше зведені до купи і подані поетом як одне художнє ціле.

У зв'язку з тим, що поет майже не датував своїх творів, дати під окремими творами не подаємо; приблизною вказівкою на час написання є зміст або перша публікація твору у книжці.

З М І С Т

Народжений для поезії. Вступна стаття <i>С. А. Крижанівського</i>	3
--	---

ПОЕЗІЯ

<i>Із книжки «Озброєна лірика» (1934)</i>	
Ліричний наступ	23
Із таборів	25
<i>Із книжки «Сад дружби» (1935)</i>	
Серце	27
Птаха	27
Ой ви, хлопці кучеряві!.. . . .	29
Коліскова військова	32
Сад дружби	34
Марта	37
Любов	39
<i>З поеми «Джигіти» (1937)</i>	
1. Ліричний відступ	41
2. На святі джигітів	42
<i>Із книжки «Щастя-доля» (1938)</i>	
Україна	44
Люба-перволюба	45

Сільські видіпня	47
Соловей	53
Першотравнева присяга	53
«Меркне Ворскло золотасте»	55
Щастя-доля	56
Косовиця	58
Пізня осінь	60
«Не ходи, не принось винограду»	62
Оповідання про діда Охріма	63
Матиола	66
«Завтра зрана вийду до крипиці»	67

Із книжки «Поворот сонця на літо» (1947)

«Уся земля моя в цвіту»	69
Перед війною	69
Над Россю	70
Слава бійця	72
1942 рік	74
«Темно і тихо в земляпці»	74
Матері	75
Жахна бувальщина	77
Чекання	83
«Ще дим од вибухів над полем пропливає»	84
Допькам	85
3 вересня 1945 року	85
Поворот сонця	86
«В цім місті вишневім колись»	86
«Ще за горою десь весна»	87
«Ти кажеш, що усе навколо»	87
«Коли я йшов до тебе вчора пізно»	88
Повінь	88
Сівба	90
Молдаванка	92
Дівчинка з кулькою	93

Легенда	93
Красоля	95
«Ти кажеш, що жінка...»	96
«Стомився день»	96
Молода мати	97
«Ранок до лісу причалив»	98
«Я добре знаю, що тебе давно»	99
Сонце коло хати	100
Пересадка	101
Серп і молот	102

Із книжки «Матвіївка над Сулою» (1949)

Надорільські дівчата (Літо 1946 року) .	104
Матвіївка над Сулою (поема) . . .	115

Із книжки «Квітучі береги» (1950)

Сади	165
«Як гарпо в Берестовому!»	168
Обеліск літові	169
Червона калина	171
Сонце	171
Провесняна любов	172
Пісня	173
Дитяче містечко	174

Із книжки «Країна щастя» (1951)

Поезія	181
Ленін у Шушенському	182
Дивовижний Дашків сон	183
Настрій	186
19 вересня 1939 року	188
Оленці	190
Голос Оксани Петрусенко	191
«Чого ти раптом зітилась»	192

Із книжки «Поезії» (1954)

Спасибі, Росіє моя!..	194
Осокорова пушинка	197

Із книжки «В розповні літа» (1959)

Вечір	199
Напровесні	200

Із книжки «Над Сулою шумлять явори» (1960)

«Спасибі тобі, чоботарю!»	201
«Нарешті-таки!..»	201

Із книжки «Лірика» (1961)

Ворон	203
Розмова	204

Із книжки «Питиме зілля» (1967)

«Вже по грядках капуста поскладалась»	205
Весняні експромти	205

Із книжки «Вибране» (1969)

Навічна розлука	209
Посуха	210
Вогневиця	211
«Трудна вона буде — зустріч наша»	212
Із степового подорожника	214
1. Мати і син	214
2. Каховка	220
3. Степ	222
4. Степове озеро	228
5. На підступах до поеми	232

Із книжки «Серце» (1969)

Осіній настрій	236
1. Вербa	236
2. Сонце	237

Примітки	239
----------	-----

СЕРИЯ «БИБЛИОТЕКА ПОЭТА»

Иван Аникиевич Вырган

ПОЭЗИИ

Составители:

Наталія Івановна Вергун,

Степан Андреевич Крыжанівський

Издательство «Радянський письменник»

(На українському мові)

Портрет автора — з гравюри В. А. КОНОНЕНКА

Редактор В. П. Степанюк

Художник Д. Д. Грибов

Художній редактор Н. В. М'яковська

Технічний редактор В. В. Чала

Коректор С. І. Слабошевська

Інформ. бланк № 1017.

Здано на виробництво 20. 11. 80.

Підписано до друку 03. 03. 81.

БФ 22013. Формат 70×90^{1/2}.

Папір друк. № 1. Звичайна нова гарнітура.

Високий друк.

7³/₄ фіз.-друк. арк. + 1 вкл.,

9,14 ум.-друк. арк., 9,14 ум. фарб.-відб., 10,2 обл.-вид. арк.

Тираж 5 000 пр. Зам. 1440-0.

Ціна в оправі 1 крб. 50 к.

«Радянський письменник»,

Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Львівська книжкова фабрика «Атлас» РВО «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР, Львів-5, Зелена, 20.

Вирган І. О.

- В92** Поезії /Упорядкування Н. І. Вергун та С. А. Крижанівського/.— К.: Рад. письменник, 1981.— 244 с., 1 л. портр.— /Б-ка поета/.

До книги вибраних віршів та поем ввійшли кращі твори відомого українського поета, написані ним за сорок творчих літ. Це своєрідний поетичний літопис про становлення Радянської влади на селі і героїку Великої Вітчизняної війни, про красу природи і людської душі.

У видавництві «Радянський письменник»
вийшли з друку в серії «Бібліотека поета»:

М а л и ш к о А. *Поезії.*
М у р а т о в І. *Поезії.*
Р и л ь с ь к и й М. *Поезії.*
С о с ю р а В. *Поезії.*
Т и ч и н а П. *Поезії.*
Т е р е щ е ц к о М. *Поезії.*

